

ARJEN SUPERIHMISYYS

- **Opiskelevien yksinhuoltajaäitien arjen kokemus ja elämänhallinta**

NORMIA LEENA
Tampereen yliopisto
Sosiaalitutkimuksen laitos
Sosiaalipolitiikan pro gradu-tutkielma

TIIVISTELMÄ

Tampereen Yliopisto

Sosiaalitutkimuksen laitos

NORMIA, LEENA: Arjen superihmisyys- opiskelevien yksinhuoltajaäitien arjen kokemus ja elämänhallinta

Pro gradu-tutkielma

Ohjaaja: Ritva Nätkin

Sosiaalipolitiikka

Joulukuu 2009

Tutkimus käsittelee opiskelevien yksinhuoltajaäitien arjen kokemusta ja elämänhallintaa. Tutkimus on toteutettu teemahaastattelulla. Teemoja ovat toimeentulo, sosiaalinen verkosto, ajan hallinta ja koettu hyvinvointi. Elämänhallinta toimii näiden kaikkien kattokäsitteenä, joka on eroteltu ulkoiseen ja sisäiseen. Tavoitteena on ollut ymmärtää ja tulkita äitien kokemusta, ja tässä välineenä on käytetty fenomenologis-hermeneuttista lähestymistapaa. Haastateltuja opiskelevia äitejä on seitsemän, osa heistä käy myös osa- tai kokoaikaisesti töissä. Lasten iät vaihtelevat neljästä yhdeksään ikävuoteen. Lähtöoletuksena tutkimuksessa on ollut arjen haastavuus, ja kiinnostuksen kohteena se, miten äidit pystyvät yhdistämään opiskelun, työn, lapsen, kodinhoidon sekä huolehtimaan näiden lisäksi omasta hyvinvoinnistaan.

Ympäristön suhtautuminen yksinhuoltajuuteen on kaksijakoista. Yksinhuoltajuutta ei yritetä kitkeä pois, mutta se nähdään ongelmallisena. Ihmiset helposti mieltävät yksinhuoltajaäidit marginaaliin, varsinkin jos he eivät käy töissä, mutta äidit eivät itse näe asiaa näin. Äidit elävät pääasiassa tulonsiirtojen varassa ja ilman työtä äidit kokevat jatkuvaa niukkuutta. Sosiaalinen verkosto on erittäin tärkeä resurssi jaksamisen kannalta. Äideillä on omaa aikaa hyvin vähän. Kaikki haastatellut äidit ovat jossain vaiheessa yksinhuoltajuuden aikana olleet uupuneita ja stressaantuneita. Äidit kokevat arjen raskaaksi, ja tärkein selviytymiskeino on usko parempaan tulevaisuuteen.. Äidit luottavat koulutuksen mahdollistavan pääsyn työelämään ja kun lapset kasvavat, he saavat vihdoin omaa aikaa.

Sosiaalipolitiikan haasteena on kohdentaa tulonsiirrot ja palvelut paremmin vastaamaan opiskelevien yksinhuoltajien tarpeita. Oleellista on myös joustavuus kaupunkirakenteissa ja esimerkiksi julkisen liikenteen kehittäminen, koska niiden parempi toimivuus säästää aikaa. Myös koululaitosten tulisi kiinnittää enemmän huomiota opiskelijavanhempiin.

Avainsanat: äitiys, opiskelija, yksinhuoltaja, köyhyys, elämänhallinta, perhepolitiikka

ABSTRACT

University of Tampere

Department of Social Research

NORMIA, LEENA: Superhumanity in everyday life- Studying single mothers, their experience of common life and lifecontrol

Master's Thesis

Supervisor: Ritva Nätkin

Social Policy

December 2009

The study is focused on studying single-mothers, their experience of everyday life and life control. The data for the study is comprised of interviews of seven mothers, which all study and some also work. Interviews contain four themes, which are subsistence, social network, control of time and experienced welfare. Life control is the main concept, to which these four themes are strongly linked. Ages of children vary from four to nine. The main goal of this study has been to understand and to interpret the experience of mothers' everyday life by using phenomenological-hermeneutic approach. The focus is on challenges of daily life, how mothers manage to combine their studies, work, child, and household. They also need time for taking care of themselves.

The way that people see single motherhood is twofold. There is no common will to get rid of single motherhood, but still in thoughts this kind of family appears problematic. It might be easy to think these mothers to belong to margin, especially if they are not part of the working society. Mothers disagree; they don't see themselves as marginalized people. If mothers don't work they have a risk to live in poverty. In that case the only income is social welfare. Social network is the most important resource for mothers to cope with everyday life. Studying single-mothers simply don't have time enough for themselves. Every mother in this study has experienced tiredness and stress during single motherhood. There are many ways of coping, and the most important one is to believe in to a better future. Mothers hope that one day their studies will lead up to a job, and after the children have grown up, mothers can finally have time for themselves.

Challenge for social policy is to allocate profits and services, which will answer better to studying single-mothers needs. Moreover, the flexibility in construct of cities and the development of public transportation is essential. There are also many reasons for the educational institutes to take better account studying parents.

Key words: motherhood, student, lone parent, poverty, life control, family policy

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	1
2 YKSINHUOLTAJUUS SUOMESSA JA MUUALLA	5
2.1 YKSINHUOLTAJUUDEN MÄÄRITELMÄ JA KANSAINVÄLISTÄ VERTAILUA	5
2.2 YKSINHUOLTAJUUDEN HISTORIA JA KEHITYS	8
2.3 YKSINHUOLTAJUUDEN TUTKIMUS	13
2.4 YKSINHUOLTAJUUDEN KIRJO	14
3 SOSIAALIPOLITIIKKA OPISKELEVAN YKSINHUOLTAJAN ARJESSA	16
3.1 KÖYHYYSPOLITIIKKA JA YKSINHUOLTAJIEN KÖYHYYS	16
3.2 TULONSIIRROT	19
3.3 PALVELUT JA SOSIAALINEN VERKOSTO ARKEA HELPOTTAMASSA	21
3.4 VANHEMPANA OPISKELIJA	22
3.5 OPISKELEVA YKSINHUOLTAJA: RAHATON JA ONNETON?	23
4 OPISKELEVA YKSINHUOLTAJAÄITI YHTEISKUNNALLISENA TOIMIJANA	25
4.1 YKSINHUOLTAJAÄITI SUBJEKTINA JA NAISEN ERILAISET ROOLIT	25
4.2 MARGINAALISUUS JA MORALISOINTI	27
4.3 YKSINHUOLTAJAPERHEIDEN HENKINEN HYVINVOINTI	29
4.4 YKSINHUOLTAJUUS- RISKI HYVINVOINNILLE?	30
5 ELÄMÄN JA AJAN HALLINTAA ARJESSA	32
5.1 ELÄMÄNHALLINNAN KÄSITE JA TUTKIMUSSUUNTAUKSIA	32
5.2 SELVIITYMISKEINOJA HALLINNAN TUNTEESEEN	34
5.3 ARKI JA AJANKÄYTTÖ	36
5.4 ELÄMÄNHALLINNAN TEORIA TÄSSÄ TUTKIMUKSESSA	38
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	39
6.1 TUTKIMUSKYSYMYKSET	39
6.2 AINEISTON LUONNE JA KERUU	39
6.3 TEEMAHAASTATTELU	41
6.4 KERTOMUKSIA TULKITSEMASSA FENOMENOLOGIA JA HERMENEUTIikka	42
6.5 AINEISTON KÄSITTELY JA ANALYSOINTI	44
7 YKSINHUOLTAJAÄITIEN TARINAT	46
7.1 UUPUNUT UHRI	46
7.2 VAHVA OMAN TIEN KULKIJA	50
7.3 STRESSIN VÄLTTÄJÄ	53
7.4 PÄIVÄSTÄ TOISEEN SELVIITYJÄ	55

7.5 KUNNIANHIMOINEN AHKEROIJA.....	58
7.6 AKTIIVINEN OSALLISTUJA.....	62
7.7 EPÄVARMA TAISTELIJA	66
8 TULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET	71
8.1 TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS	76
9 POHDINTA	79
LÄHTEET	83
LIITTEET	87

1 JOHDANTO

Sosiaalipolitiikka on vuosikymmenien saatossa kehittynyt turvaamaan vähäosaisten ihmisten elämää ja elämänlaatua. Marginaalisuudesta puhuttaessa törmäämme usein käsitteisiin köyhyys ja syrjäytyminen. Ihmiset, jotka mielletään marginaaliin, ovat toimijoina ikään kuin yhteiskunnan reunalla, eivät sen keskiössä. Sosiaalipolitiikan yhtenä tavoitteena on vahvistaa ihmisten elämänhallintaa, johon kuuluvat olennaisena osana myös selviytymiskeinot. Tässä työssä keskityn opiskeleviin yksinhuoltajaäiteihin. Niin yksinhuoltajista kuin opiskelijoistakin puhuttaessa usein esiintyy sana ”köyhä” tai vähintään ”vähävarainen”, ja tämän vuoksi tukeudun työssäni marginaalisuuden käsitteeseen. He eivät sovi statukseltaan suhteellisesti paremmin voivaan valtaväestöön. Yksinhuoltajia on Suomessa paljon, ja heidän lukumääränsä kasvaa koko ajan. Suuresta määrästä huolimatta he ovat kuitenkin ihmisryhmä, joka ei saa kovin hyvin ääntään kuuluviin. Myös tässä mielessä he kuuluvat marginaaliin. Yksinhuoltajat ovat useimmiten naisia, joten yksinhuoltajuus on melko vahvasti sukupuolistunutta.

Lapsiperheiden köyhyys on tämän päivän Suomessa hyvin yleistä. Köyhyys ja siihen läheisesti kytkeytyvä sosiaalinen syrjäytyminen kuuluvat sosiaalipolitiikan ytimeen. Niiden poistaminen tai ainakin lieventäminen on hyvin suuri haaste suomalaiselle politiikalle, sillä köyhien määrä kertoo yhteiskunnan tilasta ja myös poliittisesta onnistumisesta (Saari 2005, 7). 1990-luvun lama köyhdytti lapsiperheitä suhteessa eniten, erityisesti yksinhuoltajaperheitä. Sen jälkeinen nousukausi ei onnistunut vetämään monia perheitä pois köyhyysrajalta, kunnes jo tuli uusi lama. Perhepolitiikalla tulee olemaan suuri rooli minimoitaessa tämänhetkisen laman vaikutuksia lapsiperheisiin. Poliitiikan tuloksellisuus nähdään kuitenkin ehkä vasta parinkymmenen vuoden kuluttua.

Vanessa May (2001) on tutkinut yksinhuoltajuutta ilmiönä Suomessa niiden sosiaalisten muutoksien kautta, joilla on ollut vaikutusta naisten elämään. Asenteissa yksinhuoltajuutta kohtaan on tapahtunut muutosta. Verrattuna muihin maihin, esimerkiksi Iso-Britanniaan, suomalaisilla yksinhuoltajaäideillä on parempi tilanne hyvinvointipalvelujen universaalisen periaatteen ja myös suuren työelämään osallistumisen vuoksi. Vaikka Suomi onkin tasa-arvoinen maa, lasten oletetaan olevan ainoastaan naisen vastuulla. Koska ydinperhe on kuitenkin ideaalinen perhemuoto, yksinhuoltajaäiti voi kokea olevansa huono äiti, koska ei pysty vastaamaan odotuksiin. Ympäristö voi myös herkästi tuomita yksinhuoltajaäidit. Mayn mukaan epätasa-arvo on eräs tekijä, joka voi aiheuttaa ongelmia yksinhuoltajille. Asenteilla ja myös valtion roolilla on suuri vaikutus

yksinhuoltajaäidin mahdollisuuksiin välttää leimautuminen ja köyhyys sekä muut sosiaaliset ongelmat. (May 2001, 21–22.)

Hyvin monet opiskelijat rahoittavat elämäänsä tekemällä osa-aikaisesti töitä. Opiskelijan päivä kuluu usein luennoilla ja tenteissä, ja joskus on myös osallistuttava iltaluentoihin. Miten työnteko on mahdollista jos opiskelijalla on lapsi, joka on haettava päivähoidosta viimeistään viideltä iltapäivällä? Tällöin perheen ja ystävien läsnäolo on tärkeää, sillä lähiverkoston puuttuminen vaikuttaa ratkaisevasti toimeentuloon. Vaihtoehtoksi jää valtion tarjoama sosiaaliturva. Opiskelevien yksinhuoltajaäitien kohdalla suurta roolia näyttelee myös toimeentulotuki.

Perhepolitiikalla on vahva rooli yksinhuoltajan elämässä. Tulonsiirrot ja erilaiset avustukset muodostavat suuren osan yksinhuoltajan toimeentulosta. Samoin perhepolitiikalla voidaan vaikuttaa työn, opiskelun ja perheen yhdistämiseen. Opiskelun ja äitiyden yhdistäminen vaatii joustoa niin koululaitokselta, opettajilta, äidiltä ja myös lapselta. Joustavatko suomalaiset koulurakenteet, entä päivähoito? Kuinka hyvin palvelut vastaavat yksinhuoltajaäitien tarpeisiin? Sosiaaliturva on Suomessa kattavaa, ja opiskelevalla yksinhuoltajaäidillä on mahdollisuus saada paljon erilaisia tulonsiirtoja lähtien lapsilisästä, mutta ovatko ne myös riittäviä, jos äiti ei kykene käymään töissä? Näihin kysymyksiin pyrin saamaan vastauksen työssäni.

Opiskelevalla yksinhuoltajaäidillä on monta roolia. Hän on nainen, äiti, yksinhuoltaja ja opiskelija. Äidin odotetaan olevan myös kykenevä huolehtimaan lapsestaan ja asettamaan tämä kaiken edelle, niin koulun kuin mahdollisen työnkin, puhumattakaan äidin omasta hyvinvoinnista. Ympäristö voi kuitenkin olla myös korvaamaton tuki äidille, jos se antaa apua lapsenhoidossa. Äidin sosiaalinen verkosto on olennainen osa arjen sujumista.

Jokainen aikuinen tarvitsee toisen aikuisen seuraa. Vapaa-aika on rajallista, joten sosiaaliset suhteet voivat vähentyä ja äiti jäädä yksin. Väsymys arjen pyörittämiseen, jatkuva yksinäisyys sekä jokapäiväinen huoli toimeentulosta tuovat mukanaan taas uusia ongelmia. Äitien masennuksesta ja muista psyykkisistä ongelmista on puhuttu suhteellisen vähän, vaikka lapsiperheiden ahdinko ainakin taloudellisessa mielessä on yleisesti tiedossa. Jari Helminen puhuu perheen ulkoisista ja sisäisistä resursseista. Ulkoisia resursseja ovat esimerkiksi sosioekonominen asema ja asumistaso, kun taas sisäisiä resursseja ovat perheen sisäiset suhteet ja sosiaalinen verkosto. Perheen haasteelliset elämäntilanteet heijastuvat suoraan käytettävissä oleviin voimavaroihin. (2006, 28.)

Pyrin selvittämään työssäni opiskelevan yksinhuoltajaäidin käytettävissä olevat ulkoiset ja sisäiset resurssit, joiden avulla hän pyrkii hallitsemaan elämänsä. Elämänhallinta opiskelevan yksinhuoltajaäidin arjessa tarkoittaa sitä, että hänen on voimavarojensa rajoissa pystyttävä tarjoamaan lapselleen virikkeellinen ja hyvä arki; ruokittava tämä, hankittava vaatteet ja muut perustarvikkeet, viedä hänet päivähoidon ja harrastuksiin sekä oltava paikalla kun tämä sairastuu flunssaan. Siinä ohella on hoidettava oma opiskelu, kenties työ, kotityöt ja huolehdittava myös itsestään. Jotta tämä kaikki olisi mahdollista toteuttaa, ajankäytön suunnittelu kuuluu olennaisena osana opiskelevan yksinhuoltajaäidin elämänhallintaan.

Tutkimuksessani pääpaino on nimenomaan yksinhuoltajuudessa eikä opiskelussa. Oletan, että vanhemmuus on merkitykseltään ja vaikutuksiltaan suurempi tekijä äidin elämässä kuin opiskelu. Opiskelu tuo kuitenkin omat haasteensa äidin arkeen, koska se vaikeuttaa työssäkäyntiä ja näin ollen se myös vaikuttaa toimeentuloon. Ajan hallinta on myös opiskelun kannalta mielenkiintoinen osa-alue, koska ilman sitä tentteihin lukeminen tai luennoilla käyminen on mahdotonta. Lapsi vie kaiken ajan äidiltä päivähoidon ulkopuolella.

Minkälaista siis on opiskelevan yksinhuoltajaäidin arki? Tutkin äitien arjen kokemusta haastatteleamalla heitä teemoittain. Teemoja ovat toimeentulo, sosiaalinen verkosto, ajanhallinta ja äidin kokemus omasta hyvinvoinnistaan. Elämänhallinta on näiden kaikkien teemojen kattokäsite. Olen valinnut ne teemat, jotka olen ajatellut keskeisimmiksi asioiksi opiskelevan yksinhuoltajaäidin jokapäiväisessä elämässä. Pyrin ymmärtämään miten äidit kokevat elämänsä opiskelevana yksinhuoltajaäitinä. On mielenkiintoista nähdä, mieltävätkö opiskelevat yksinhuoltajaäidit itsensä marginaaliin, vai ovatko asiat sittenkään niin mustavalkoisia. Käsittelen aineiston laadullisesti. Litteroin haastattelut ja pyrin löytämään niistä merkityksellisiä kokonaisuuksia. Näkökulmani työhön on fenomenologis-hermeneuttinen, eli tavoitteeni on ymmärtää ja tulkita haastateltavieni kokemuksia. Tulososiossa on katkelmia haastatteluista ja analyysini niistä.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Millaisena opiskeleva yksinhuoltajaäiti kokee arkensa?
2. Mitkä ovat opiskelevan yksinhuoltajaperheen elämänhallinnan resurssit ja selviytymiskeinot?

Vaikka valitsemani teemat saavat suuren huomion työssäni, aikomuksenani ei ole tutkia esimerkiksi yksinhuoltajien köyhyyttä tai heille osoitettuja palveluja itsessään, vaan elämänhallintaan olennaisesti kytkeytyvänä. Aloitan tutkimuksen yksinhuoltajuuden käsitteen määrittelystä, yksinhuoltajuuden historiasta ja sen kehityksen eri vaiheista, johon kuuluu olennaisesti ympäristön suhtautuminen yksinhuoltajiin. Toinen luku sisältää myös yksinhuoltajuuden kansainvälistä vertailua. Kolmannessa luvussa perehdyn sosiaalipolitiikan rooliin opiskelevan yksinhuoltajan elämässä. Aloitan aiheen jäsentämällä suomalaista köyhyyspolitiikka- ja tutkimusta, joista pääsen keskeisiin tulonsiirtoihin ja palveluihin opiskelevan yksinhuoltajan elämässä. Luku sisältää myös keskeisimmät perhepoliittiset keinot helpottaa opiskelevan yksinhuoltajan elämää.

Viides luku käsittelee elämänhallintaa, joka muodostaa haastatteluilleni viitekehyksen. Nämä ovat suuria kokonaisuuksia, ja pyrin tuomaan esiin vain tutkimukseni kannalta oleelliset asiat. Taloudellisilla asioilla, sosiaalisilla suhteilla ja ajan hallinnalla on suuri merkitys henkiseen hyvinvointiin. Kuudennessa luvussa käyn läpi tutkimuksen toteutuksen. Seitsemännessä luvussa on katkelmia haastattelimieni äitien elämästä ja arjen kokemuksesta. Viimeinen luku sisältää tulokset ja johtopäätökset.

2 YKSINHUOLTAJUUS SUOMESSA JA MUUALLA

Tässä luvussa määrittelen yksinhuoltajan käsitteen ja käyn läpi aiheesta tehtyä kansainvälistä vertailututkimusta. Luku käsittelee myös suomalaisen perheen ja yksinhuoltajuuden historiaa sekä kehitystä. Perheeksi ei voi mieltää enää pelkästään kahden vanhemman muodostamaa yksikköä, sillä kuten muukin elämä, myös perhemuodot ovat omalta osaltaan moninaistuneet.

2.1 Yksinhuoltajuuden määritelmä ja kansainvälistä vertailua

Käsite *yksinhuoltaja* vaihtelee sisällöllisesti jonkin verran maittain. Yksinhuoltajan määrittelemisen on hankalaa, koska lapsella saattaa olla kaksi elättäjää ja huoltajaa siitä huolimatta, että hän asuu vain yhdessä osoitteessa. Samoin yhteishuoltajista vain toinen on oikeutettu yksinhuoltajan etuuksiin. On myös olemassa etävanhempia, lähivanhempia ja uusperheitä, jotka vaikeuttavat määrittelyä. (Haataja 2009,47.)

Samoin kuin perheen käsite, myös yksinhuoltajaäidin määritelmä muuttuu ajan ja paikan mukaan, ja määritelmä riippuu myös siitä, kuka on puhujana. Käsite saattaa johtaa tietyssä mielessä harhaan ja luoda mielikuvan että äiti olisi yksinäinen ja eristäytynyt, vaikka näin ei useinkaan ole. Feministit pitävät käsitettä 'solo mother' parempana kuin 'single' tai 'lone mother', sillä 'solo' antaa mielikuvan itsenäisestä ja vahvasta naisesta, toisin kuin kaksi edellistä käsitettä, jotka tuovat mieleen köyhän ja surkean äidin. (May 2001, 47.)

Avioton äitiys, leskeys ja ero ovat perinteisesti katsottu yksinhuoltajuuteen kuuluviksi käsitteiksi ja yksinhuoltajuuden syiksi. Yksinhuoltajaksi päätyminen syyt ovat myös aikojen saatossa asettaneet ihmiset erilaiseen yhteiskunnalliseen asemaan. 1970- luvulta alkaen yksinhuoltajuuden syynä on yhä harvemmin ollut syynä puolison kuolema. Avio- ja avoerot ovat nyt suurimpana syynä yksinhuoltajuuteen. Hakovirran mukaan useissa maissa vain leskeksi jääneet mielletään yksinhuoltajiksi ja näin myös vain heillä on oikeus yksinhuoltajille tarkoitettuihin sosiaalietuuksiin. Esimerkiksi Hollannissa yksinhuoltajan taloudellinen tilanne riippuu siitä, mikä on syynä yksinhuoltajuuteen. (Hakovirta 2006, 24.)

Hakovirran mukaan eri maiden verotus, sosiaaliturvaetuudet ja lainsäädäntö määrittelevät yksinhuoltajuuden eri tavalla. Yksinhuoltajuutta ei oikeastaan voi määritellä ilman, että on

vertailukohde kahden vanhemman perheestä. (2006, 26.) Yksinhuoltajaperhe joka tapauksessa eroaa jotenkin ydinperheestä ja on siis erilainen. May puolestaan nostaa esiin yksinhuoltajatutkimusten ongelmapainotteisuuden. Naimisissa oleva äiti on yksinkertaisesti *äiti*, ilman etuliitteitä. Yksinhuoltajaäiti on tietenkin myös äiti, mutta puheessa yksinhuoltajuus usein korostuu. (2006, 58–60.) Ikään kuin yksinhuoltajuus olisi asia, joka vaikuttaa äitinä olemiseen ja äitiydessä onnistumiseen.

Yksinhuoltajuuden määrittelyyn vaikuttaa monesti sekin, minkä ikäinen lapsi on. Tämä määrittely ei ole ongelmaton, sillä kuten Hakovirta toteaa, huoltajuus voi jatkua myös lapsen täysi-ikäisyyden saavuttamisen jälkeen. Esimerkiksi Luxemburgissa perhe, jossa vanhemman kanssa asuu alle 25-vuotias (lapsi), määritellään yksinhuoltajataloudeksi. Vastaavasti Islannissa alle 15-vuotiaan vanhempi määritellään yksinhuoltajaksi ja Iso-Britanniassa vastaava ikä on alle 16 vuotta tai alle 19 vuotta, jos lapsi on päätoiminen opiskelija. Suomessa yksinhuoltajuus määritellään samassa taloudessa asuvien mukaan; yksinhuoltaja on aikuinen, joka asuu ainoana vanhempana alle 18-vuotiaan lapsensa kanssa.

Erilaisten määrittelyjen lisäksi kansainvälisen vertailun luotettavuudessa on ongelmia tilastojen osalta. Kaikissa maissa ei ole saatavilla tilastoja, jotka perustuvat rekistereihin. Samoien muuttajien puuttuminen tuo myös omat ongelmansa vertailuun. Tilastot eivät myöskään tuo esiin perheitä, joiden lapset tapaavat säännöllisesti muualla asuvaa vanhempaansa. Siten myös yhteishuoltajuus tuo omat ongelmansa määrittelyyn, sillä lapsi voi tilastollisesti asua vain yhdessä taloudessa. (Hakovirta 2006, 26- 28.)

Yksinhuoltajuus on lisääntynyt, vaikkakaan ei radikaalisti, lähes kaikissa länsimaissa 1970-luvulta lähtien. Kuten sanottu, erot ovat yleistyneet, mutta asiaan vaikuttaa myös naisten yleistynyt ansiotyössä käyminen. Nainen ei välttämättä tarvitse miestä elättämään, vaan hän voi olla itsenäinen ja taloudellisesti riippumaton. Kehittyneen sosiaaliturvajärjestelmän ansiosta työtönkin yksinhuoltaja pystyy jotenkuten elättämään itsensä ja lapsensa.

Niiden perheiden osuus, joissa ero on yksinhuoltajuuden taustalla, on suurin Suomessa, kun taas esimerkiksi Saksassa, Iso-Britanniassa, Ruotsissa ja Norjassa noin puolet yksinhuoltajaperheistä on muodostunut eron vuoksi. Iso-Britannia on kärjessä yksinhuoltajien lukumäärässä, jossa neljäsosa kaikista perheistä on yhden vanhemman vastuulla. Yksinhuoltajaisien määrä näistä perheistä on

olematon, sillä yli yhdeksän kymmenestä yksinhuoltajavanhemmasta on äiti. Nämä äidit ovat usein nuoria, naimattomia naisia, joilla on pieniä lapsia jopa enemmän kuin kolme. Yli puolet näistä perheistä elää työttömyydessä, toisin sanoen sosiaaliturvan varassa. Yksinhuoltajia on paljon Pohjoismaissa, kun taas Kreikassa, Italiassa ja Portugalissa niitä on vähiten (Millar & Rowlingson 2001, 11.)

Millar ja Rowlingson jakavat vertailututkimuksessaan maat pohjoiseen/etelään, rikkaaseen/köyhään, protestanttiseen/katoliseen ja etsivät näin syytä eroihin yksinhuoltajaperheiden lukumäärissä eri maiden välillä. Iso-Britannia tekee poikkeuksen tässä jaotellussa olemalla suhteellisen köyhä, mutta kuitenkin pohjoinen ja protestanttinen maa. Eteläisessä Euroopassa avioerot ovat vähäisiä, kuten myös avioliiton ulkopuoliset synnytykset. Uskonto ja kulttuuri vaikuttavat paljon yksinhuoltajuuteen. Japanissa esimerkiksi on hyvin vähän yksinhuoltajia, Australiassa hieman vähemmän kuin Iso-Britanniassa, kun Yhdysvalloissa taas on niin sanotun läntisen maailman enemmistö. (Millar & Rowlingson 2001, 171.)

Vuonna 1998 Yhdysvalloissa 23 % perheistä oli yksinhuoltajaperheitä. Yksinhuoltajien määrä jakautuu pitkälti rodun mukaan; mustaihoisia on 51 % kaikista yksinhuoltajaperheistä ja latinoita 27 %. Luvut saattavat kuitenkin hieman kärjistä, sillä ”*single mother*” tarkoittaa äitiä joka ei ole sillä hetkellä naimisissa. Köyhyysaste on hyvin suuri näillä yksinhuoltajaäideillä, vaikka heidän työllisyysasteensa on parempi kuin naimisissa olevilla äideillä. Usein yksinhuoltajaäidit tekevät kolmeakin työtä elättääkseen perheensä, sillä Yhdysvalloissa ei ole olemassa universaalia sosiaaliturvajärjestelmää. (Millar & Rowlingson 2001, 37–39.)

Eteläisen Euroopan maissa, kuten Italiassa, Portugalissa ja Espanjassa leskeys on useimmiten syynä yksinhuoltajuuteen. Ruotsissa puolestaan aviottomia äitejä on noin puolet kaikista yksinhuoltajaperheistä, kolmasosa Iso-Britanniassa ja Yhdysvalloissa. Nuoret yksinhuoltajavanhemmat ovat harvemmin töissä kuin yksinhuoltajat keskimäärin, mihin syynä on usein se että näillä vanhemmilla on nuoren ikänsä puolesta myös pienempiä lapsia. Heidän koulutuksensa on usein myös heikompi ja lastenhoidon tarpeensa suuri, mutta heillä ei ole varaa maksaa siitä. He eivät myöskään saa hyvin palkattua työtä koska he tulevat usein köyhistä oloista.

Yksinhuoltajuudessa on sukupuoli vahvasti läsnä. Yksinäisiä isiä on eniten Kreikassa, Italiassa ja Saksassa. Nämä isät ovat kuitenkin useimmiten työelämässä, mikä johtune juuri heidän

sukupuolestaan. Isät ovat usein myös yksinhuoltajaäitejä iäkkäämpiä, jolloin heidän lapsensakin ovat oletettavasti vanhempia, eivätkä tarvitse hoivaa niin paljon. (Millar & Rowlingson 2001, 173–176.)

2.2 Yksinhuoltajuuden historia ja kehitys

Naisen seksuaalisuutta ja itsemääräämisoikeutta on aina haluttu kontrolloida. 1900-luvun alussa naisia luokiteltiin ylempiin ja alempiin luokkiin; ei ollut aivan sama, kuka lapsia synnytti, vaan köyhiä ja ”epäsopivina” äideiksi pidettyjä naisia sterilisoitiin. Avioliiton ulkopuolella syntynyt lapsi oli lähinnä skandaali eikä sellaisella äidillä juuri ollut mahdollisuutta avioitua myöhemminkään. (May 2001, 24-27.)

Yksinhuoltajuus muodostui yhteiskunnalliseksi kysymykseksi Suomessa naisasianaisten ansiosta. He vaativat oikeuksia avioliiton ulkopuolella syntyneille lapsille. Näin myös perhepoliittiset etuudet kohdennettiin ensimmäiseksi yksinhuoltajaäideille. Interventioon vaikutti kuitenkin enemmän kontrolli kuin pyrkimys perheiden tukemiseen. Sosiaalinen kategorisointi oli voimakasta, eivätkä yksinhuoltajaäidit kuuluneet korkeimpaan luokkaan tässä kategorisoinnissa. Köyhyysnäkökulma eli myös suuressa osassa tätä keskustelua, olihan köyhyydellä ja yksinhuoltajuudella vahva yhteys. Tämän lisäksi huoli yksinhuoltajaperheiden tuomista yhteiskunnallisista seurauksista oli suurta. Yksinhuoltajaäitien moraalia ja kasvatuskyykyä epäiltiin. (Rantalaiho 2009, 19-23.)

1930-luvun väestökysymys sai kuitenkin ajattelutavat muuttumaan ja syntyvyyden aleneminen nousi poliittiseen keskiöön ja toi siten myös naisten ja lasten hyvinvoinnin keskustelun ytimeen. Suomessa aihe oli ristiriitainen, sillä väestö kyllä kasvoi, mutta ”ei-toivottujen” ihmisten aikaansaamana, joita olivat huono-osaiset ja köyhät. Luokkajako alkoi kuitenkin hiljalleen murtua ja ensimmäinen sosiaalipoliittinen interventio lapsiperheille oli 1937 perustettu äitiysavustus. Erittäin merkittävää oli se, että etuus oli tarkoitettu kaikille äideille statuksesta riippumatta. Etuus lopetti avustuksen köyhäinhoidollisen muodon eikä asettanut yksinhuoltajaäitejä eri asemaan avioliitossa oleviin äiteihin nähden. Vaikka 1930- ja 1940-luvun muutokset olivatkin perhepolitiikan ensiaskelia, se ei silti tuonut parannusta yksinhuoltajaäitien asemaan. Yksinhuoltajaäiti nähtiin edelleen moraalisesti epäilyttävänä. (Rantalaiho 2009, 24-26).

Keskustelu yksinhuoltajaäidin huonoudesta ja kasvatukseen sopimattomana aikuisena jatkui. Ydinperhe, eli kotiäiti ja kodin ulkopuolella rahat tienaava isä oli ihanne. Elatusapu nähtiin oleellisena hyvinvoinnin lisääjänä yksinhuoltajaäidin elämässä, minkä valtion tulisi turvata siinä tapauksessa, että lapsen isä ei sitä maksaisi. Keskustelua elatusavusta sävytti vahvasti kuva miehestä elättäjänä. Isyys nousi enemmän esiin vasta 1960- ja 1970-luvuilla ja isät pyrittiin saamaan perheeseen osallisiksi kasvatuksesta. Tässä vaiheessa huoli koski pikemminkin miehen roolimallia kuin kasvatuksen ja huolenpidon jakamista molemman vanhemman kesken. (Rantalaiho 2009, 27-28.)

Suomi oli pitkään maatalousvaltainen maa, jossa naisen tehtävänä oli maataloustöiden ja kotitöiden lisäksi lapsista huolehtiminen. 1950-luvulta lähtien naiset osallistuivat enemmän työelämään, sillä sotakorvaukset Venäjälle piti maksaa ja työntekijöitä tarvittiin. Tämä johti siihen, että naiset alettiin mieltää työelämään kuuluviksi, mutta toisaalta myös kotiin kuuluviksi, jolloin äitien työtaakka tavallaan kaksinkertaistui. (May 2001, 23–24.) Juuri naisten työelämään siirtyminen on osaltaan vaikuttanut julkisen ja yksityisen sektorin sekoittumiseen keskenään. Kodin ja työelämän rajat ovat muuttuneet häilyvämmiksi ja ”nainen kuuluu kotiin, mies kodin ulkopuolelle”- tyylinen ajattelutapa on murtunut.

Tasa-arvokeskustelu virittyi 1960-luvulla. Tässä edelläkävijänä toimi Yhdistys 9, joka peräänkuulutti naisten oikeuksia ja herätti keskustelua sukupuolirooleista. 1970-luvulla otettiin merkittävä askel yksinhuoltajaäidin ”normaalistamiseen”, kun isyyslaki ja laki lapsen elatuksesta tulivat voimaan. Nämä lait vähensivät yksinhuoltajaäiteihin kohdistunutta kontrollia ja näin lapsesta tuli itsenäinen oikeussubjekti. (Rantalaiho 2009, 26-36.)

Ydinperheen katoamisesta on Mayn mukaan kehkeytynyt moraalinen paniikki ja suurimpana syynä tähän on yksinhuoltajaäitien kasvanut määrä. Yleinen mielipide ja suhtautuminen yksinhuoltajuuteen eri maiden välillä ovat suhteessa erilaisiin perheideologioihin, sukupuolten välisiin suhteisiin ja myös hyvinvointivaltion rakenteeseen. Suomessa naiset ovat kuitenkin melko itsenäisiä taloudellisesti suhteessa mieheen, toisin kuin esimerkiksi Iso-Britanniassa ja Yhdysvalloissa, missä naiset elävät pitkälti miehen varassa. Suomalainen sosiaalipolitiikka pyrkii välttämään yksinhuoltajaäitien leimautumista ja takaamaan, että näiden lapsilla olisi yhtäläiset mahdollisuudet kasvaa ja kehittyä kuin ydinperheidenkin lapsilla. Iso-Britanniassa lainsäädännön

tavoitteena on säästää valtion menoissa, jolloin lasten hoito ja tukeminen on vanhempien omalla vastuulla ilman erityistä valtion tukea. (May 2001, 32–34.)

Ydinperheen käsite on aina ollut Suomessa hyvin vahva. Tämän mielikuvan mukaan perheen muodostaa heteropariskunta, joilla on lapsia. Voisi sanoa, että tämä on niin sanottu ideaalitalanne, joka ei vastaa todellisuutta kovin hyvin enää tänä päivänä. Perhemuodot ovat moninaistuneet ja vasta viime vuosina esimerkiksi yhden vanhemman taloudet on alettu mieltää perheiksi siinä missä muutkin. Se ei välttämättä tarkoita sitä, että yksinhuoltajaperheet olisivat yleistyneet tai tavanomaistuneet, vaan sitä, että ihmiset mieltävät ja merkityksellistävät ne perheiksi. (Tolkkio-Nikkonen 1992, 11.)

Tilastokeskuksen mukaan perheen muodostavat yhdessä asuvat avio- tai avoliitossa olevat henkilöt ja heidän lapsensa, isä tai äiti lapsineen sekä avio- tai avopuolisot, joilla ei ole lapsia. Perheeseen voi kuulua korkeintaan kaksi perättäistä sukupolvea, mikä tarkoittaa, ettei isovanhempia mielletä perheeseen kuuluviksi. (Tilastokeskus 2009.) Määritelmä on laaja, mutta suomalaisten käsitys perheestä on kuitenkin hyvin ydinperhesidonnainen.

Alla olevassa taulukossa on esitetty suomalaiset perheet tyypeittäin 1950-luvulta lähtien vuoteen 2008. Siinä on lueteltu avioparien ja avoparien lukumäärät prosentteina ilman lapsia ja lasten kanssa sekä yksinhuoltajaäitien ja – isien määrä.

Taulukko 1. Perheet tyypeittäin 1950-2008

Vuosi	Yhteensä	Aviopari, ei lapsia	Aviopari, lapsia	Avopari, ei lapsia	Avopari, lapsia	Äiti ja lapsia	Isä ja lapsia
1950	930 572 (100%)	19,0%	63,8%	..	..	14,8%	2,4%
1960	1 036 270 (100%)	20,1%	65,5%	..	..	12,5%	1,9%
1970	1 153 878 (100%)	22,6%	62,6%	1,7%	0,6%	11,0%	1,6%
1980	1 278 102 (100%)	23,7%	55,6%	5,2%	2,8%	11,0%	1,7%
1990	1 365 341 (100%)	26,7%	46,9%	9,0%	4,8%	10,8%	1,8%
2000	1 401 963 (100%)	31,1%	36,7%	11,4%	6,2%	11,4%	2,1%
2005	1 426 002 (100%)	33,7%	32,8%	12,7%	7,3%	10,7%	2,1%
2006	1 431 376 (100%)	34,2%	32,2%	12,9%	7,9%	10,6%	2,0%
2007	1 437 709 (100%)	34,6%	31,7%	13,1%	8,0%	10,5%	2,0%
2008	1 444 386 (100%)	34,9%	31,3%	13,2%	8,1%	10,4%	2,0%

Lähde: Perheet 2008, Tilastokeskus.

Heti sotien jälkeen yksinhuoltajaäitejä oli hyvin paljon, 14.8 % kaikista perheistä. Kun sodasta alettiin toipua, yksinhuoltajaäitien määrä vähentyi, ja vuonna 1990 näitä perheitä oli enää 10.8 % kaikista perheistä. Laman myötä määrä alkoi taas kasvaa muutaman prosenttiyksikön vuosittain ja kasvuvauhti pysyi samana vuosina 1995–1999, jolloin yksinhuoltajaäitejä oli 11.5 %. Vuoden 1999 jälkeen näiden perheiden määrä on lähtenyt laskuun, joskin vuonna 2007 saavutettiin taas korkeampi luku. Vuonna 2008 10.4 % kaikista perheistä oli yksinhuoltajaäitejä, kun taas yksinhuoltajaisiä oli vain 2 %. Yksinhuoltajaisien määrä on pysynyt vuodesta 2000 lähtien suunnilleen samana. Huippu oli vuonna 1950, jolloin yksinhuoltajaisiä oli 2.4 % kaikista lapsiperheistä. Yksinhuoltajuus on miesten kohdalla harvinaisuus. (Tilastokeskus 2009.)

Yhteishuolto

Yksinhuoltajuus koskettaa useimmiten naisia, mutta mikä tähän on syynä? Tietenkin lähtöoletuksena on ajatus naisesta hoivaajana, mutta voihan olla niinkin, että isille ei anneta samalla tavalla mahdollisuutta osallistua lapsen elämään. Kirsti Kurki-Suonio (1999, 415- 420) kirjoittaa

isien syrjimisestä lasten huollon määräämisessä. Ennakkoluulot muokkaavat hänen mukaansa usein oikeuden päätöstä huoltajuusriidoissa, joissa pinttyneet sukupuoliroolit ovat vahvoilla. Säännös tapaamisoikeudesta tuli voimaan vuonna 1976. Tapaamisoikeus koskee useimmiten isiä, mutta harvoin isät vaativat huoltajuutta itselleen.

Yhteishuolto on noussut käsitteenä yksinhuoltajuuden rinnalle ja siksi sen esiin tuominen on työssäni olennaista. Yksinhuoltajana oleminen ei siis välttämättä tarkoita, että lapsella olisi vain yksi elättävä vanhempi. Toinen vanhempi voi osallistua lapsen kasvatukseen näkemällä tätä säännöllisesti ja maksamalla elatustukia. On myös paljon yksinhuoltajaperheitä, joissa toinen vanhempi on myös huoltaja tai etävanhempi. Nämä eivät kuitenkaan asu lapsen kanssa samassa osoitteessa. Virallisesti yksinhuoltajuus päättyy siinä vaiheessa kun lapsen kanssa asuva vanhempi solmii uuden avo- tai avioliiton. (Hakovirta 2006, 23–25.)

Avioerojen yleistyessä huomattavasti 1970-luvulla, yksinhuoltajien lisäksi alkoi muodostua perheitä, joissa molemmat vanhemmat ottivat vastuun lapsesta. Lapsen hyvästä keskusteltaessa elatusta ei enää nähty ydinkysymyksenä, vaan mukaan tulivat myös tunne- ja kasvatuskysymykset. Kuitenkin vasta vuonna 1984 tuli voimaan laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, joka teki yhteishuollon mahdolliseksi. Jaetun vanhemmuuden ihanne liittyi vahvasti myös naisten parantuneeseen asemaan työmarkkinoilla. Lapsilisiin lisättiin perhepolitiikan uudistuksen myötä lapsilisän korotusosa, joka kohdistettiin yksinhuoltajille. Tuen kohdentamisesta käytiin paljon keskustelua, koska köyhyys ei koskettanut kaikkia yksinhuoltajia samalla tavalla. Myös parisuhteen nähtiin vaikuttavan äidin tulotasoon. Näin esimerkiksi elatusturvaa maksettiin parisuhteessa oleville vähemmän. (Rantalaiho 2009, 36-42.)

Yhteishuolto on nykyään ihanne, johon on vaikuttanut olennaisesti parisuhdekulttuurin muutos. Avoliitot ovat yleistyneet ja myös lapsen oikeus molempiin vanhempiin nähdään tärkeänä. Esimerkiksi Ruotsissa yhteishuollon suosion lisääntyminen on tulosta isien oikeuksien peräämisestä ja isyyden merkityksen korostamisesta. Lapsenhuoltolaki ja avioliittolain uudistus vuonna 1987 olivat ratkaisevia tekijöitä yhteishuollon suosiolle. Avioerot nähtiin haitallisena lapsen psykologiselle kehitykselle. (Kurki-Suonio 1999, 440-444.)

2.3 Yksinhuoltajuuden tutkimus

Yksinhuoltajatutkimusta on tehty paljon 1990-luvulta alkaen. Yksinhuoltajien suhteellisen suuri määrä on vaikuttanut tähän ja mielenkiinto on usein kohdistunut työn ja perheen yhdistämiseen, köyhyysdiskurssiin ja rikkinäisten perheiden lasten hyvinvointiin. (Hakovirta 2006, 31–36.) May (2001) puolestaan väittää, että yksinhuoltajatutkimusta on tehty Suomessa verrattain vähän, ja se on yleensä mainittu eri yhteyksissä, kuten prostituutiotutkimuksen, sosiaalipolitiikan kehityksen, äidin väsymyksen ja yleisesti äitiyden tutkimuksen yhteydessä. Suomalaisen yksinhuoltajatutkimuksen pääpiirteitä ovat Mayn mukaan myös sen esittäminen positiivisessa valossa, ei niinkään sosiaalisena ongelmana. Demografinen kehitys nähdään, ei ehkä varsinaisesti hyvänä, mutta vähemmän negatiivisena asiana, eikä sitä mielletä uhaksi ydinperheelle.

May esittää, että syynä yksinhuoltajuuden tutkimuksen vähäisyyteen Suomessa saattaa olla keskustelun puuttuminen. Kuten johdannossa totesin, yksinhuoltajat ovat melko marginaalinen ryhmä siinä mielessä, että heidän äänensä ei kovin hyvin kuulu esimerkiksi poliittisessa päätöksenteossa. Toinen syy Mayn mukaan on se, että yksinhuoltajat koetaan ryhmänä, joka on aina ollut olemassa, eikä heidän lukumääränsä ole noussut radikaalisti viimeisten vuosikymmenien aikana. Yksinhuoltajaäitejä ei välttämättä mielletä kovinkaan ongelmallisiksi, koska valtio kuitenkin turvaa heidän minimitoimeentulonsa ja lapsistakin pidetään suhteellisen hyvää huolta valtion puolesta, jos äiti ei siihen itse kykene. Vastaavasti Iso-Britanniassa ja Yhdysvalloissa yksinhuoltajat nähdään uutena ja uhkaavana ilmiönä, joka tarvitsee tutkimusta ennen kuin ”oikeana” pidetty ydinperhe kärsii. Kolmas syy Mayn mukaan tutkimuksen vähyyteen Suomessa on se, että sukupuolten tasa-arvo on todellista. (2001, 54–55.)

Mielestäni yksinhuoltajaäideistä tehtyjen tilastojen puute on siinä, että ne peittävät tehokkaasti alleen yksinhuoltajaäidin käytännölliset ja rahalliset ongelmat, joita hän kohtaa päivittäin. Siinä vaiheessa sukupuolten tasa-arvo on sivuseikka. Kaikki eivät myöskään hae valtiolta tukea, vaikka heillä olisi siihen oikeus. Näiden seikkojen vuoksi onkin mielenkiintoista tutkia, mitä mieltä äidit itse ovat yksinhuoltajuudesta, onko heidän elämänsä todella niin ongelmallista kuin usein annetaan ymmärtää ja myös, onko valtiosta niin paljon apua kuin mitä tilastot kertovat?

Sosiaalietuuksien käytön tutkimuksessa otetaan yleensä huomioon se, kuinka hyvin suomalainen hyvinvointiyhteiskunta pystyy vähentämään köyhyyttä. Huomio kiinnittyy myös usein

yksinhuoltajuuden historialliseen perspektiiviin, siihen, *miten asiat joskus olivat*. Mayn mukaan Suomessa ei keskitytä siihen, miten yksinhuoltajien määrää voisi ehkäistä, vaan siihen, miten hyvin heitä voidaan auttaa rahallisesti ja muilla keinoilla valtion toimesta. (May 2001, 55–58.) Tästä voisi päätellä, että yksinhuoltajuus olisi laajasti hyväksytty yhteiskunnallinen ilmiö tai vaihtoehtoisesti keinot ennaltaehkäisyyn ovat vähissä. Mahdollista on myös se, että yleinen kiinnostus pyrkiä vaikuttamaan asiaan ei ole riittävää.

2.4 Yksinhuoltajuuden kirjo

Tässä luvussa olen perehtynyt yksinhuoltajuuden vaikeasti määriteltävissä olevaan käsitteeseen. Jokaisen yksinhuoltajaperheen tilanne ja perheen jäsenten väliset suhteet vaihtelevat keskenään. Toki juridisesti yksinhuoltajaperhe on oltava jotenkin määriteltävissä, mutta maittain vaihtelevuus on suurta. Useimmiten ja yksinkertaisimmin yksinhuoltajaperhe ymmärretään tarkoittavan vanhempaa, joka asuu ja elättää lapsensa yksin, ilman toista vanhempaa. Monissa perheissä lapsi on kuitenkin yhteydessä myös toiseen biologiseen vanhempansa, joka saattaa jossain määrin osallistua lapsen elatukseen. Perheiden sisällä on paljon erilaisia variaatioita sen suhteen, miten kodin asiat ja lapsen kasvatus järjestetään, joten viralliset määritelmät eivät välttämättä pidä paikkaansa.

Olen käsitellyt tässä luvussa myös yksinhuoltajuuden värikästä historiaa. Avioton äitiys on ollut sosiaalinen ongelma, jota on erilaisin keinoin yritetty kitkeä pois. Yleinen suhtautuminen yksinhuoltajuuteen on ollut negatiivista myös julkisen sektorin taholta. Äitien kasvatuskykyjä on epäilty ja heitä on monin tavoin pyritty kontrolloimaan. Vielä tänäkin päivänä yksinhuoltajaperhe mielletään epätäydelliseksi perheeksi, jossa on melkein pakko olla jotain vialla. Naisen asema on kuitenkin muuttunut ja parantunut verrattuna muutaman vuosikymmenen takaiseen aikaan. Valtio on tukenut naisia työelämään siirtymisessä, ja taloudellinen itsenäisyys on näin mahdollistunut. Nainen ei ole enää yhtä suuressa määrin riippuvainen miehen tuloista kuin aikaisemmin. Opiskelevat yksinhuoltajat ovat tästä huolimatta altavastajan asemassa, koska heidän täytyy valita opiskelun tai työn välillä. Ilman työtä joutuu elämään suuremmissa köyhyydessä kuin työn kanssa, mutta toisaalta opiskelu lisää mahdollisuuksia päästä parempaan työhön.

Suomessa on tehty paljon tutkimusta työn ja perheen yhteensovittamisesta, mutta helpotusta opiskelevan yksinhuoltajavanhemman tilanteeseen ei ole löytynyt. Tutkimusta on siis tehty paljon,

mutta harvemmin yksinhuoltajaäidit ovat olleet tutkimuksen virallisena kohteena. He ovat pikemminkin olleet mukana sivujuonessa, kun taas esimerkiksi köyhyyden tutkimus, lapsen hyvinvointi ja perhetutkimus ovat olleet pääroolissa. Koska tutkimukset on usein kohdennettu yksinhuoltajuutta sivuaviin asioihin, parannusta heidän tilanteeseensa on vaikea löytää. Sosiaalipolitiikan yhtenä tavoitteena on joka tapauksessa huono-osaisten elämänlaadun parantaminen. Yksinhuoltajien asemaa on pyritty parantamaan erilaisilla tulonsiirroilla ja palveluilla. Seuraavassa luvussa käsitelen keskeisimmät sosiaalipoliittiset järjestelmät opiskelevan yksinhuoltajaäidin kannalta.

3 SOSIAALIPOLITIikka OPISKELEVAN YKSINHUOLTAJAN ARJESSA

May nostaa esiin teoksessaan, että suomalainen sosiaalipolitiikka nousee harvoin erityisesti esiin yksinhuoltajuustutkimuksissa. Syynä tähän saattaa olla se, että tulonsiirtoja ja muita sosiaalietuuksia ja palveluita pidetään itsestäänselvyyksinä, normaaliin elämään ja arkeen kuuluvina asioina. Seksuaalisuus, avioliitto, vanhemmuus ja tasa-arvokysymykset ovat kuitenkin muokanneet paljon suomalaista sosiaalipolitiikkaa. Naisten siirryttyä pois kotioloista työelämään, naisten ja lasten elämää on pyritty helpottamaan sosiaalipolitiikan avulla. (May 2001, 29–31.)

Opiskelevien yksinhuoltajien arjen sujumiseen vaikuttavat ratkaisevasti erilaiset palvelut, joista tärkein on päivähoido. Köyhyys koskettaa yksinhuoltajaperheitä keskimäärin enemmän kuin muita perheitä, joten näillä perheillä on suurempi riski sosiaalisten ongelmien kasautumiselle. Verrattuna säännöllisiä tuloja saaviin ihmisiin, köyhyys vie mahdollisuuden tarpeiden tyydyttämiseen, elämiseen ja osallistumiseen.

Yksinhuoltajaäitien köyhyys näyttäytyy monilla eri tavoilla, joihin perehdyn tässä luvussa. Tulonsiirrot kompensoivat opiskelevan yksinhuoltajan taloutta ja usein erilaiset tulonsiirrot muodostavat ainoan tulonlähteen perheessä. Hyvinvointivaltiollisella sosiaalipolitiikalla on haasteellinen tehtävä sovittaa työ- ja perhe-elämä keskenään, kehittää päivähoidoa ja lisätä vanhempainvapaita.

3.1 Köyhyyspolitiikka ja yksinhuoltajien köyhyys

Köyhyyteen liittyy riskejä, joita on vaikea ennakoida. On kuitenkin olemassa niin sanottuja *mahdollisia riskejä*, joihin on pyritty vaikuttamaan erilaisten sosiaalipoliittisten järjestelmien avulla. Näitä riskejä ovat esimerkiksi lapsen syntymä, sairaus, työttömyys ja vanhuus. Köyhyyspolitiikka tarkoittaa niitä institutionaalisia rakenteita ja uudistuksia, joiden avulla pyritään parantamaan huono-osaisten asemaa ja näin ollen myös vähentämään eriarvoisuutta. Institutionaaliset rakenteet muodostuvat resurssien uudelleenjakojärjestelmistä ja lakisääteisen toiminnan sääntelystä.

Köyhyyspolitiikka on siis riskien hallintaa ja se on kehitetty täydentämään muuta politiikkaa. Kotitalouksien hyvinvointi, yhteenkuuluvuus yhteiskunnassa ja sosiaalinen pääoma kulkevat käsi kädessä onnistuneen köyhyyspolitiikan kanssa. Esimerkiksi lapsilisä on kehitetty auttamaan

pienituloisia, mutta se kohdistuu myös hyvätuloisille perheille. Etuudet, jotka kohdennettaisiin pelkästään koskemaan pienituloisia ovat mahdottomia, sillä ne aiheuttaisivat suuria hallintokustannuksia ja myös kannustinloukkuja perheille. (Saari 2005, 8-25.)

Perhetyyppi ja -koko vaikuttavat paljon köyhyyttä selittäviin muuttujiin. Kahden lapsettoman aikuisen elo on kaikkein edullisinta, kun taas yksinhuoltajien köyhyysriski on kolminkertainen koko väestön köyhyysriskiin verrattuna. Ikäluokissa mitattuna puolestaan alle 25-vuotiaiden köyhyys on lisääntynyt, kun taas juuri eläkkeelle jääneiden 65–69 vuotiaiden tilanne on parantunut. Toimeentulotuella, asumistuella, työmarkkinatuella ja opintotuella elävien köyhyysriski on hyvin suuri. Vähimmäisturva ei ole pystynyt enää aikoihin vastaamaan esimerkiksi hintojen nousuun, joten toimeentulotuen varassa elävien asema on heikentynyt entisestään.

Erilaiset riskit elämässä ja muuttuvat elämäntilanteet voivat siis aiheuttaa köyhtymistä. Hyvinvointivaltiossa on perinteisesti pyritty ennaltaehkäisemään näitä riskejä, mutta riskien kasautuminen on omiaan lisäämään köyhyyttä. Yksinhuoltajuuden ja työttömyyden ohella myös opiskelu on niukan toimeentulon aikaa. Näin ollen opiskeleva yksinhuoltaja, joka ei käy töissä, on tämän määritelmän mukaan todella köyhä. (Ritakallio 2007, 127–133.)

Jonathan Bradshaw ja Aksel Hatland (2006) ovat tehneet vertailututkimuksen perheiden toimeentulon muutoksista eri maissa. Laman jälkeen Suomessa ei ryhdytty aktiivisiin toimenpiteisiin yksinhuoltajaperheiden taloudellisen ahdingon helpottamiseksi, vaan heidän etuuksiaan sen sijaan leikattiin entisestään. Bradshawin ja Hatlandin mukaan sekä Suomessa että Ruotsissa yksinhuoltajaperheet ovat köyhtyneet entisestään, johon syynä saattavat olla yksinhuoltajavanhempien alhainen työllisyysprosentti sekä poliittisten aloitteiden puuttuminen tilanteen parantamiseksi. Kuitenkin verrattuna muihin maihin Euroopassa, Suomi ja Ruotsi sijoittuvat kärkisijoille, eli parhaiten toimeentulevien yksinhuoltajien joukkoon työllisyysasteen ja köyhyysasteen mukaan. (2006, 229–230.)

Silti esimerkiksi Hakovirran mukaan yksinhuoltajaäitien asema on huonontunut selkeästi Ruotsissa ja Suomessa 1990-luvulla. Yksinhuoltajien tuloköyhyys viisinkertaistui 1990-luvun jälkipuoliskolla noin 4 %:sta 20%:iin. Suomessa yksinhuoltajien köyhyysaste nousi 6%:sta 13%:iin ja köyhimpiä olivat alle kouluikäisten lasten perheet. Hakovirran mukaan tämä voi olla seurausta siitä, etteivät yksinhuoltajaperheet ole saaneet politiikassa erityishuomiota. (Hakovirta 2006, 32.)

Förssen ja Ritakallio (2009) ovat verranneet eri köyhyysmittareita ja niiden luotettavuutta 16 maassa. Aineistona heillä oli Euroopan unionin tulo- ja elinolotilasto sekä pitkittäis- että poikittaisaineisto. Köyhyys tuo mukanaan muutakin kuin vain taloudellisen niukkuuden. Se vaikuttaa vanhemmuuteen, perheen rakenteeseen ja perheen sisäiseen ilmapiiriin heikentävästi. Sosiaaliset suhteet voivat kaiken kaikkiaan olla heikommat pienituloisilla kuin suurituloisilla perheillä. (2009, 77-94.)

Tuloköyhyyden mittari on melko epäluotettava, koska siinä ei oteta huomioon yksilön muuta varallisuutta, kuten säästöjä ja lainoja. Ihmiset eivät myöskään välttämättä muista tulojaan oikein. Kuitenkin yksinhuoltajien köyhyysriski tuloköyhyysmittarilla mitattuna on lähes kaksi kertaa naimisissa olevien äitien köyhyysriskiä suurempi. Subjektiiivinen köyhyysmittari puolestaan on kokemukseen perustuva näkemys köyhyydestä. Pohjoismaissa köyhyyden kokemukset ovat harvinaisempia kuin Etelä-Euroopan maissa, kuten Portugalissa tai Kreikassa. Tästä huolimatta Pohjoismaissa yksinhuoltajaäitien köyhyysriski subjektiivisella köyhyysmittarilla mitattuna on moninkertainen naimisissa oleviin äiteihin verrattuna. Tämä kertoo siitä, että yhden ihmisen tulot eivät riitä vastamaan korkean elintason vaatimuksiin.

Deprivaatio tarkoittaa sitä, että vaikka kotitaloudella olisikin hyvät tulot, ne eivät silti riitä kattamaan kaikkia menoja, kuten esimerkiksi hammaslääkärissä käyntiä. Vastaavanlaiset indikaattorit saavat asteikon, joka koostuu numeroista 0-10. 0- arvon saa se indikaattori, mistä puutetta ei koeta olevan. Deprivaatioindeksi antaa paremman kuvan yksinhuoltajaäitien köyhyydestä kuin subjektiivinen köyhyysmittari. Etelä-Euroopan maissa esiintyy kumulatiivista deprivaatiota suhteessa enemmän verrattuna muihin maihin. Pohjoismaalaisten yksinhuoltajaäitien köyhyysriski on tämänkin mittarin mukaan suurempi kuin muissa maissa.

Näihin eri mittareihin pohjautuen Förssen ja Ritakallio ovat kehittäneet moniulotteisen köyhyysmittarin. Moniulotteisen köyhyysmittarin mukaan Pohjoismaat ja Itävalta kuuluvat alhaisen köyhyyden maihin. Etelä-Euroopan maat ja lisäksi Irlanti, Ranska ja Belgia jakavat korkean köyhyyden riskin. Perhepoliittisilla ratkaisuilla on tässä suhteessa suuri merkitys, sillä maissa, joissa ei ole olemassa yksinhuoltajille etuuksia, köyhyys on suurempaa. (2009, 91-94.) Seuraavassa alaluvussa käyn läpi keskeisiä tulonsiirtoja ja palveluja, joilla opiskelevan yksinhuoltajan taloudellista tilannetta ja arkea voidaan helpottaa.

3.2 Tulonsiirrot

Valtio maksaa jokaiselle Suomessa asuvalle odottavalle äidille äitiysavustusta ja odottava äiti voi valita äitiysavustuksen joko rahana tai äitiyspakkauksena. Lapsilisä on merkittävä tulonsiirto lapsiperheille. Sitä maksetaan valtion varoista jokaisen Suomessa asuvan alle 17-vuotiaan lapsen elatusta varten. Lapsilisä on verotonta tuloa, eikä perheen varallisuus vaikuta sen saamiseen. Lapsilisän suuruus riippuu perheen lapsiluvusta, ja lapsilisään maksetaan myös yksinhuoltajakorotusta. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2009.)

Tilanteissa, joissa lapsi ei saa riittävästi elatusta molemmilta vanhemmiltaan, valtio maksaa elatustukea alle 18-vuotiaalle. Lapsella on oikeus elatustukeen silloin, kun hänen muualla asuva vanhempansa on jättänyt maksamatta elatusavun, jonka maksamiseen vanhempi on sitoutunut sopimuksella tai velvoitettu oikeuden päätöksellä. Kunta huolehtii elatusapumaksujen perimisestä elatusvelvolliselta, jos vanhempi on jättänyt sen maksamatta. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2009.)

Raskauden, synnytyksen tai lastenhoidon perusteella äiti ja isä voivat pitää äitiys-, isyys- ja vanhempainvapaata, jolloin maksetaan äitiys-, isyys- ja vanhempainrahaa. Äitiysvapaan jälkeen joko isä tai äiti voi jäädä vanhempainvapaalle. Isyysvapaan suosio lisääntyy koko ajan. Pienen lapsen vanhemmilla on oikeus saada työstä palkatonta hoitovapaata, kunnes lapsi täyttää kolme vuotta. Vanhempainvapaakauden jälkeen perheillä on kolme erilaista yhteiskunnan tukemaa vaihtoehtoa järjestää lapsen hoito, kunnes lapsi tavallisimmin 7-vuotiaana menee kouluun. Vaihtoehtoja ovat lapsen hoitaminen kunnan järjestämässä hoitopaikassa, yksityisessä hoitopaikassa yksityisen hoidon tuella tai kotona hoitovapaalla ja lasten kotihoidon tuella. Perhe voi saada osittaista hoitorahaa, kun vanhempi lyhentää työaikaan lapsen hoidon vuoksi. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2006, 4-15.)

Erilaisia lakiesityksiä tehtäessä on haluttu kiinnittää huomiota lapsen hyvinvointiin, toimeentuloon, hyvään koulutukseen ja elämänlaatuun yleisesti ottaen. Suomalainen sosiaalipolitiikka on myös hyvin naisystävällistä. Isyyslaki tuli voimaan 1976 ja sen myötä isät ovat tulleet vastuullisiksi lapsestaan. Laki mahdollisti laillisen ja rahallisen turvan lapselle, sillä isä on erosta huolimatta elatusvelvollinen. Esimerkiksi Iso-Britanniassa äiti voi menettää osan sosiaaliturvastaan, jos hän kieltäytyy selvittämästä lapsen isän henkilöllisyyttä. Suomessa tällaista rangaistuskäytäntöä ei ole. (May 2001, 29–32.)

Toimeentulotuki on viimesijainen taloudellinen tuki, joka turvaa perheen toimeentuloa ja edistää itsenäistä selviytymistä. Sen juuret ovat lähtöisin köyhäinavusta ja huoltoavusta. Toimeentulotuen saajien määrä kertoo Saaren mukaan kotitalouksien toimeentulovaikeuksista paremmin kuin muut köyhyysmittarit. Toimeentulotuki on kuitenkin keskeinen keino köyhyysvähentämisessä. Tuen saajien määrä kaksinkertaistui 1990-luvun laman aikana. (Saari 2005, 78–112.)

Toimeentulotuki mittaa köyhyysvähentämistä kahdesti, sillä ensin tuen hakija myöntää itselleen huono-osaisuutensa, jonka jälkeen myönteisen päätöksen antava viranomaisen toteaa huono-osaisuuskriteerin täytetyksi. On silti hyvin tärkeää ottaa yksilön subjektiivinen kokemus huomioon köyhyysvähentämisessä. Henkilön oma käsitys rahatilanteestaan on varmasti kaikista parhain köyhyysmittari. (Ritakallio 2007, 125–126.)

Toimeentulotuki on yhä useammalle pysyvä tulonlähde ja Helminen mukaan yksinhuoltajat turvautuvat tähän avustukseen useammin kuin parisuhteessa elävät. Opiskelijoille tätä ei kuitenkaan helposti myönnetä, sillä ensin on nostettava valtion takaama opintolaina. Opiskeleva yksinhuoltajaäiti, joka ei pysty käymään työssä, on siis valtion puolesta velvoitettu nostamaan lainaa. Monelle tämä saattaa kuitenkin olla pelottava vaihtoehto, sillä työllistyminen opintojen jälkeen ei ole varmaa. Varsinkaan silloin, kun opiskeluaikainen työssäkäynti on jäänyt minimiin. (Helminen 2006, 28.)

Yksinhuoltajat saavat siis useammin tarveharkintaisia tulonsiirtoja, kuten toimeentulotukea ja asumistukea. Vuonna 2006 51 % yksinhuoltajaäideistä sai asumistukea ja 19 % toimeentulotukea. Toimeentulotuen ulkopuolelle jää kuitenkin sellaisia perheitä, jotka olisivat oikeutettuja kyseiseen etuuteen, mutta tuen saantiehtoja on kiristetty. Työttömistä yksinhuoltajaäideistä toimeentulotukea sai 35 % ja kotihoidontukea saavista yksinhuoltajaäideistä jopa 46 % sai toimeentulotukea. (Haataja 2009, 110-112.)

Taloudellisella ahdingolla on suora yhteys muuhun hyvinvointiin ja elämänhallintaan ja sillä on myös psykososiaalisia vaikutuksia koko perheen elämään. Sosiaalisilla ongelmilla on tapana kasautua, ja vaarana on, että yksilön ja yhteiskunnan väliset siteet ohenevat. Köyhyys yhdistetään yleensä automaattisesti huono-osaisuuteen. Huono-osaisuuden kokemus on kuitenkin olennaista.

3.3 Palvelut ja sosiaalinen verkosto arkea helpottamassa

Perheen jäsenten välinen vuorovaikutus ja perhettä ympäröivät sosiaaliset suhteet ovat hyvin tärkeitä koko perheen hyvinvoinnille. Perheen lähipiirillä on suuri vaikutus yksinhuoltajaperheen jaksamiseen. Perheen kiireen ja stressin täyttämä arki vaikuttaa ystävyys- ja sukulaisuussuhteisiin negatiivisesti. Yhdellä vanhemmalla on usein vähemmän voimavaroja ja kuitenkin saman verran asioita hoidettavana kuin kahdella vanhemmalla. Heillä on vähemmän aikaa käytettävissään, ja usein myös yksinäisyys koetaan ongelmaksi ja joissain tapauksissa myös hankaluudet entisen puolison suhteen. (Broberg & Tähtinen 2009, 154-157.)

Sosiaaliset vuorovaikutussuhteet tukevat yksilön identiteettiä ja ovat keskeisiä elämänhallinnan kannalta. Kokemus minästä muodostaa kuvan ympäristön odotuksista ja myös omista valmiuksistaan vastata näihin odotuksiin. Läheiseen vuorovaikutussuhteeseen kuuluu kiintymys, turvallisuus, läheisyys ja mielihyvän tuntemukset, joita ilman yksilö helposti tuntee olonsa merkityksettömäksi. Sosiaalisella tuella on suuri vaikutus siihen, kuinka yksilö pystyy sisäisesti käsittelemään uhkia ja vaikeita tilanteita. (Raitasalo 1995, 42.)

Päivi Lehto- Trapnowskin mukaan sosiaalista tukea on monenlaista, esimerkiksi tiedollista, aineellista, arvostuksellista ja henkistä. Tiiviit perhesuhteet helpottavat tuen antamista ja saamista. Jos apua ei saada lähipiiriltä, on mahdollisuus kääntyä julkisten palveluiden puoleen. (1997, 32–33.) Elämänhallinnan tunteeseen käytettävissä oleva sosiaalinen tuki vaikuttaa siksi, että kanssakäyminen muiden ihmisten kanssa lisää itsearvostusta ja tunnetta siitä, että voi hallita ympäristöään. Sosiaalinen tuki lisää positiivista ajattelua ja tuo tasapainoa ja ennustettavuutta yksilön elämään. (Järvikoski 1996, 40–41.)

Yksilön sosiaaliseen verkostoon voivat kuulua myös palveluita tarjoavat instituutiot ja niissä työskentelevät ihmiset. Toimivilla palveluilla on suuri merkitys arjen sujumisessa. Hyvinvointipalvelut tarkoittavat ihmisten henkistä, sosiaalista ja fyysistä hyvinvointia tukevaa palvelun tarjontaa. Lapsiperheiden kohdalla palvelut pyrkivät auttamaan perheitä muun muassa toimeentulon turvaamisessa ja yleisesti arjessa selviytymisessä sekä elämänhallinnassa. (Tuorila 2001, 1-2.) Palveluihin sisältyy niin sosiaali-, koulu-, terveys-, liikunta- ja kulttuuritoimi, joiden tuottaminen on kuntien vastuulla. Laki lasten päivähoiton järjestämisestä tuli voimaan vuonna 1973. Sen mukaan kunnat ovat velvollisia järjestämään alle kouluikäisten lasten päivähoiton.

Palvelujen tarve on yksilöllistä, mutta ehkä tärkein lapsiperheille suunnattu palvelumuoto on juuri lasten päivähoito, sillä se mahdollistaa yksinhuoltajan työssäkäynnin tai opiskelun. Päivähoitoa tarjoaa sekä julkinen että yksityinen sektori, ja valinnanvapaus näiden kahden vaihtoehdon välillä on vanhemmalla.

Kunnilla on resurssien mukaan erilaisia keinoja tukea yksinhuoltajaperheitä. Perhetyö on yksi tällainen tukimuoto, mutta valitettavasti perhetyöntekijöitä on tarpeeseen nähden aivan liian vähän. Samoin lapsen sairastaessa vanhemmalla on usein edessä vaikea tilanne, koska ulkopuolista apua on heikosti saatavilla ja vain joissain kunnissa. Kotiapua on lapsiperheille heikosti saatavilla, sillä ne on ensisijaisesti tarkoitettu vanhuksille ja vammaisille. Kriisitilanteissakin apua on saatavilla vain rajoitetusti. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2009.)

3.4 Vanhempana opiskelija

Vuonna 1965 13 %:lla yliopisto-opiskelijoista oli lapsia. Vuonna 2004 määrä oli pudonnut 7.5 %:iin ja vuonna 2008 se oli taas noussut 9 %:iin. Suomalaisen ensisynnyttäjän keski-ikä on noin 30 vuotta, ja opiskelevistakin vanhemmista tämän iän ehtii saavuttamaan melkein 35 %. Syitä lapsen hankkimisen lykkäämiseen on useita. Opinnot halutaan saada loppuun, halutaan keskittyä muihin mielenkiintoisiin asioihin tai sitten yksilö ei koe olevansa riittävän kypsä vanhemmaksi. Lapselle halutaan taata mahdollisimman hyvät olosuhteet. Yhteiskunta ei myöskään tue opiskelevaa perhettä yhtä hyvin kuin työssäkäyvää perhettä. (Virtala 2009.)

Mahdollisuus lastenhoitoon on haasteellista silloin, kun tentit tai luennot järjestetään illalla. Koulujärjestelmässä pitäisi ottaa huomioon opiskelijoiden erilaiset elämäntilanteet nykyistä paremmin. Joissain kaupungeissa on mahdollisuus ympärivuorokautiseen päivähoitoon tai vaihtoehtoisesti iltapäivähoitoon. Esimerkiksi Vantaalla tällainen vaihtoehto on mahdollinen päätoimiselle opiskelijalle (Vantaan kaupunki 2009).

Lapsiperheille tarkoitettuja asumisen tukimuotoja ovat asumistuki, valtion asuntolainat ja muut korkotuet sekä asuntolainojen verotuet. Näin valtion varoista tuetaan pienituloisten asumisesta aiheutuvia kustannuksia. Asumistuen suuruus riippuu mm. perheen koosta, tuloista, asumismenoista sekä asunnon koosta ja iästä. Opiskelijoilla on kuitenkin mahdollisuus opintotuen asumislisään, mutta tämä koskee vain lapsettomia opiskelijoita. Opiskelijavanhempi on oikeutettu yleiseen

asumistukeen. Opiskeleva vanhempi joutuu myös tarkkailemaan erilaisten tukien kertymistä, sillä esimerkiksi kotihoidon tuki katsotaan tuloksi, joka puolestaan vaikuttaa opintotukikuukausien tulorajoihin. (Kela 2009.)

Perheellisten opiskelijoiden tilanteeseen on luvassa helpotusta, sillä Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmä on tehnyt esityksen opintorahan huoltajakorotuksesta. Oikeus opintorahan huoltajakorotukseen olisi opiskelijalla, joka on alle 18-vuotiaan lapsen huoltaja. Huoltajakorotuksen määrä olisi 145 euroa kuukautta kohti riippumatta lasten lukumäärästä. Se voitaisiin maksaa samansuuruisena opintotukeen oikeutetulle yksinhuoltajalle ja molemmalle lasta huoltavalle vanhemmalle, myös yhteishuoltajuuden perusteella. Isäkuukausi puolestaan tulee saamaan parin viikon pidennyksen vuoden 2010 alussa, jolloin sen enimmäispituus tulee olemaan kuusi viikkoa. (Opetusministeriö 2009.)

3.5 Opiskeleva yksinhuoltaja: rahaton ja onneton?

Olen käsitellyt tässä luvussa suomalaista köyhyyspolitiikkaa, sen tavoitteita ja tähänastisia saavutuksia. Useiden tutkimusten valossa opiskeleva yksinhuoltajaäiti on köyhä, jos hän ei voi käydä pääsääntöisesti töissä. Toisaalta yksinhuoltajaäidillä on suuri riski joutua elämään köyhydessä, vaikka hän kävisikin töissä, koska matalat ansiotulot eivät riitä nostamaan häntä köyhyysrajan yläpuolelle. Köyhyydestä voi näin ollen tulla yhä pysyvämpää ja aiheuttaa yksinhuoltajaäidille ongelmien kasaantumista. (Hakovirta 2006, 33.) Mihin yksinhuoltajien rahat sitten kuluvat?

Mikko Niemelä on tehnyt tutkimuksen yksinhuoltajaperheiden kulutuksesta ja sen erityispiirteistä. Yksinhuoltajaperheiden kulutus kohdistuu hyvin usein välttämättömään, kuten ruokaan ja vaatetukseen. Yksinhuoltajaperheiden kulutuksen rakenne eroaa selvästi muiden lapsiperheiden kulutuksesta. Suurimman osan tuloista vie asuminen. Matkustukseen yksinhuoltajaperheillä kuluu puolestaan huomattavasti vähemmän rahaa kuin muilla lapsiperheillä. Myös päivähoitomaksut ovat keskimäärin pienempi menoerä yksinhuoltajaperheillä verrattuna muihin lapsiperheisiin, sillä maksut määräytyvät suhteessa tulotasoon ja yksinhuoltajat kuuluvat useimmin nollamaksuluokkaan tai vaihtoehtoisesti he maksavat päivähoidosta vähemmän. (Niemelä 2009, 115- 133.)

Vapaa-ajan ja kulttuurin kulutuksen osalta yksinhuoltajaperheiden ja kahden huoltajan perheiden välillä ei ole suurta eroa. Tähän saattaa syynä olla se, että yksinhuoltajavanhempi tinkii mieluummin omasta hyvinvoinnistaan antaakseen lapselle mahdollisuuden harrastaa. Kulutus riippuu niin lasten lukumäärästä, iästä kuin sukupuolestakin. Näin myös yksinhuoltajaperheiden kulutuksen välillä on eroja.

Erilaisilla tulonsiirroilla on suuri positiivinen vaikutus opiskelevan yksinhuoltajaäidin toimeentuloon, mutta järjestelmä toimii osittain ristiriitaisesti, koska kaikkia tukia ei voi käyttää päällekkäin. Toimeentulotuki on muiden etuuksien lisäksi usein yksi tärkeä tulonlähde. Palveluista tärkeimpänä toimii päivähoido, joka mahdollistaa äidin opiskelun tai vastaavasti työssäkäynnin. Yksinhuoltajilla uupumus ja rahaongelmat korreloivat keskenään voimakkaammin keskimäärin kuin muilla. Yksinhuoltajilla esiintyy useammin fyysisiä oireita, uupumusta ja ahdistusta ja heidän lapsensa oireilevat myös useammin kuin ydinperheiden lapset. (Lehto- Trapnowski 1997, Hakovirta 2006, Helminen 2006.) Jos siis hyvinvoinnin mittarina käytetään varallisuuden määrää, opiskeleva yksinhuoltajaäiti on aikaisempien tutkimusten valossa rahaton ja onneton. Myöhemmin työssäni selviää, kokevatko haastattelemiä äidit yhteiskunnan tarjoaman tuen palveluiden ja tulonsiirtojen muodossa riittäväksi. Tulonsiirroilla voidaan toki vaikuttaa taloudellisen tilanteen paranemiseen, mutta henkistä hyvinvointia sillä ei saa.

Seuraavassa luvussa käsittelen opiskelevien yksinhuoltajaäitien rooleja äitinä, opiskelijana ja naisena. Marginaalisuus on kiinnostava käsite yksinhuoltajuudessa, koska heillä on köyhyytensä puolesta suurempi riski huono-osaisuuteen ja näin myös syrjäytymiseen. Kuuluvatko opiskelevat yksinhuoltajaäidit yhteiskunnan marginaaliin? Ympäristön suhtautumisella on vaikutusta myös yksinhuoltajaäidin käsitykseen itsestään.

4 OPISKELEVA YKSINHUOLTAJAÄITI YHTEISKUNNALLISENA TOIMIJANA

Tässä luvussa käsittelen naisen erilaisia rooleja äitinä, vanhempana, yksinhuoltajana ja opiskelijana. Roolit muodostuvat yksilön käsityksestä itsestään, mutta myös ympäristö vaikuttaa tämän käsityksen muodostumiseen paljon. Käsittelen tässä luvussa opiskelevan yksinhuoltajaäidin asemaa yhteiskunnallisena toimijana, mistä pääsen marginaalisuuden ja moralismin käsitteisiin. Näihin käsitteisiin liittyy olennaisesti se, miten muut ihmiset mieltävät ja näkevät yksinhuoltajaäidin.

4.1 Yksinhuoltajaäiti subjektina ja naisen erilaiset roolit

Rantalaiho tuo artikkelissaan esiin yksinhuoltajuuden sosiaalisen kategorian muutoksen. Aikaisemmin kontrolli ja moraalit sävyttivät vahvasti yhteiskunnallista suhtautumista yksinhuoltajuuteen. Myöhemmin yhteiskunnallisen kontrollin tilalle tuli lapsen elättäjän vastuu, minkä jälkeen edettiin perhekeskeiseen ajatteluun. Tänä päivänä huomio kohdistuu lapsen hyvinvointiin ensisijaisesti ja jaettu vanhemmuus on ihanne, mihin tulisi pyrkiä. Yksinhuoltajuus nähdään edelleen poikkeavana vanhemmuutena, joka on jossain määrin epätäydellinen, mutta joka saattaa sisältää myös sankaruutta. (Rantalaiho 2009, 45-45.)

Äidin rooli on muuttunut vuosikymmenien varrella. Suomalainen nainen on aina ollut vahva, koska hänen on täytynyt olla. Sotien aikaan miehet olivat rintamalla, ja naisella oli kaikki vastuu kodista ja lapsista. 1940- ja 1950-luvuilla naisten työteliäisyys on korostunut kertomuksissa. Äidit tekivät paljon työtä ja huolehtivat, mistä ehkä juontuu mielikuva äidin vahvuudesta ja myös yksin pärjäämisestä. Olihan nainen tottunut jo sotien aikana pärjäämään yksin, ilman miestä. Suomalaiseen kulttuuriin kuuluu edelleen vahvasti sota, köyhyys, nälkä ja kylmä. Ne ovat seuranneet meitä sukupolvien ajan. Kuva poissaolevasta isästä ja marttyyriäidistä elää yhä vahvasti mielissämme. Sen rinnalle on tullut ehkä nykyään paremmin tunnettu ”juoppo isä ja väsynyt äiti” -versio. Äidit kuitenkin yhä mielletään sankariäideiksi, joista niin moni tekijä on riippuvainen. (Jokinen 1996, 82-83.)

Äidin rooli yksinhuoltajana on merkittävä lapsen näkökulmasta katsottuna. Äiti on aikuinen, johon turvautua ja jolta saa tukea. Rooli on sitä tärkeämpi, mitä pienemmästä lapsesta on kyse. Yksinhuoltajaperheissä on se erikoinen piirre, että lapselle on usein se toinen, poissaoleva

biologinen vanhempi hyvin tärkeä, jota lapsi kaipaa ja ikävöi. Jos tätä aikuista ei ole mahdollista tavata, läsnäoleva vanhempi jakaa kahden ihmisen kasvatusroolin. Yksinhuoltajaperheissä on usein myös erilaiset roolijaot sen suhteen, kuinka kotityöt tehdään. (Broberg & Tähtinen 2009, 160-164.) Jos opiskelun, työn ja perheen yhdistäminen on vaikeaa, eri roolit kuormittavat äitiä. Roolin kuormittavuuteen liittyvät yksilön käytettävissä olevat voimavarat, kuten aika ja energia. Nämä ovat usein rajallisia, ja se kuluttaa yksilön voimavaroja. Tämä ajatus voidaan ilmaista myös rooliristiriitana - useat roolit voivat aiheuttaa ongelmallisia päällekkäisyyksiä. (Kinnunen ym. 2009, 130-133.)

Mielletäänkö nainen vain synnytyskoneeksi ja lapsi äidin kanssa yhtenäiseksi kokonaisuudeksi? Jaana Vuori (2003) on tutkinut, miten äitiyttä on tarkasteltu vanhemmuutena, johon liittyy lasten hoito ja kasvatusta. Olennaista on se, miten äitiys hahmotetaan kulttuurisesti. Kulttuuri määrittää sen, miten äitinä ollaan sekä mitkä asiat vaikuttavat ja muokkaavat äitinä olemista. Se, miten nyt näemme äitiyden, juontaa juurensa kauas historiaan. Äitiyttä voidaan tarkastella raskaaksi tulemisena, synnyttämisenä, vanhemmuutena, lasten hoitona ja kasvatuksena. Äitiyteen on vahvasti liitetty aina lapsen hoito, jonka jälkeen tulee kodin hoito. Äidin ja lapsen välille kehittyy myös tiivis psykososiaalinen suhde.

Naiseus ja äitiys ovat vahvasti sulautuneet toisiinsa. Nainen on nykyinen tai tuleva äiti, tai vähintäänkin äidillinen olento. Nainen, joka ei halua lapsia, on outo ilmiö ihmisten mielestä. Nykyään monet naiset tulevat raskaaksi vasta kolmenkymmenen vuoden iässä, joten äitiys ei kuulu naisen koko elämänkaareen enää. Naiset käyvät töissä, joten kodin ulkopuolinen maailma on auennut myös äideille, eikä lasten hoito ole enää niin kokonaisvaltaista ja kokoaikaista päivähoiton ansiosta. (Vuori 2003, 39-42.)

Onko nainen vain olento jota peilataan miestä vasten? Nainen voi olla äiti, vaimo, opiskelija ja yksinhuoltaja. Nämä kaikki käsitteet ovat jossain määrin suhteessa mieheen. Yksinhuoltajana nainen irtautuu maskuliinisesta, siksikö heidät mielletään heikoiksi? Vuori puhuu äitiydestä muokkauksen kohteena olevana. Jaotteluun normaalin ja epänormaalin perheen välillä osallistuvat niin perheet ja äidit itse siinä missä asiantuntijatkin. (2003, 39-59.) Yksinhuoltajaäidin heikoksi mieltäminen on joka tapauksessa ristiriitaista todellisuuteen nähden, sillä opiskeleva yksinhuoltajaäiti pyörittää arkea yksinään. Työnteko näyttää kuitenkin olevan tärkein tekijä äidin

vahvuuden ja itsenäisyyden määrittelyssä. Taloudellinen toimeentulo on ehkä yksinkertaisin mittari mitattaessa maskuliinisuudesta irtautumista.

Käsitys naisesta heikkona subjektina on muotoutunut aikojen saatossa, mitä kulttuuri ylläpitää tai muokkaa edelleen. Suomessa on suhteellisen menestyksekkäästi päästy eroon patriarkalisuudesta, ja täydellistä tasa-arvoa tuskin milloinkaan saavutetaankaan. Nainen on fysiikaltaan heikompi kuin mies, mikä ehkä osaltaan saattaa vaikuttaa ajatusmaailmaan, että nainen on siten joka tavalla heikompi kuin mies.

4.2 Marginaalisuus ja moralisointi

Mayn mukaan Suomessa on käyty huolestunutta keskustelua avioerojen lisääntymisestä ja isättömistä lapsista, mutta yksinhuoltajaäidit ovat joutuneet keskustelussa taka-alalle. Yhdysvalloissa ja Iso-Britanniassa keskustelua on käyty koskien alempan kastiin kuuluvien lisääntymistä, köyhyyden kulttuurin ylläpitämistä ja yksinhuoltajat on mielletty ongelmaksi yhteiskunnalle ja sen veronmaksajille. On olemassa epäilyjä, että naiset hankkiutuvat raskaaksi saadakseen sosiaalietuuksia. Keskustelu on pyörinyt ongelmaisten yksinhuoltajaäitien ympärillä, ja keskiöön on nostettu näiden naisten lapset, jotka kasvaessaan tulevat kriminaaleiksi. Suomessa on melko vähän etnisiä vähemmistöjä, mutta Iso-Britanniassa ja Yhdysvalloissa yksinhuoltajaäidit kuuluvat useimmiten johonkin vähemmistöön. (May 2001, 57–59.)

Syyllystämiseltä ei ole välttytty Suomessakaan, tosin keskustelu tulonsiirtojen väärinkäytöstä on ollut jo vuosia pinnalla ja se on koskettanut lähestulkoon kaikkia ihmisryhmiä, jotka näitä etuuksia saavat. Yksinhuoltajaäitejä on moralisoitu vastuuttomiksi, vaikka yleinen suhtautuminen onkin muuttumassa. Naisia, jotka tekevät tietoisien päätöksen halustaan kasvattaa lapsi yksin, on yhä enemmän. Nämä naiset rikkovat oletuksia köyhästä ja virran mukana vietävästä naisesta, sillä usein he ovat korkeasti koulutettuja ja suhteellisen varakkaita ja itsenäisiä. (May 2001, 63.)

Yksinhuoltajaperheiden moralisointi ei ehkä sittenkään ole päättynyt tähän päivään mennessä. Yksinhuoltajuudella on kirjava historia epätäydellisenä perheenä, mutta tänäkään päivänä esimerkiksi isyyttä ei mielletä yksinhuoltajuuteen kuuluvaksi samassa määrin, kuin mitä se koskee äitejä. Suomessa ei ole koskaan kehitetty varsinaisesti yksinhuoltajia koskevia perhepoliittisia etuuksia. Yhteiskunnassa vallitsevat arvot ja normit sekä perhepolitiikka määrittävät pitkälti sen,

millaiseksi yksinhuoltajuus on muotoutunut aikojen saatossa ja miten se nähdään. (Rantalaiho 2009, 42-45.)

Tuula Helneen (2002) mukaan Suomessa ei ole tehty selvää eroa marginalisaation (marginalisation) ja eksklusion (exclusion) välillä. Kulttuuri, jossa elämme, vaikuttaa paljon näkökulmaan, jolla marginalisaatiota tarkastellaan. Marginalisaation käsite tulee latinankielisestä sanasta *margo*, joka tarkoittaa reunaa tai rajaa. Marginaalissa elävät ihmiset ovat kuvitteellisella reunalla, mutta eivät kuitenkaan sen ulkopuolella. Eksklusio on peräisin sanasta *excludo*, jolloin on kyse ulkopuolisesta, ulossuljetusta. Marginalisaatioon liittyy vahvasti ”normaali”, jonka tämän kuvitteellisen piirin sisäpuolella olevat ihmiset ovat määritelleet. Marginalisaatio ei tapahdu siis konkreettisesti, vaan pikemminkin ihmisten mielissä.

Syrjäytyminen ilmiönä on aina sosiaalista ja se liittyy tavalla tai toisella ihmisten välisiin suhteisiin. Nykypäivänä on hankalaa erottaa normaali ja epänormaali, sillä monet ihmiset haluavat erottautua massasta. Päällimmäisenä syynä on ehkä kuitenkin maailman ja ihmisten, sekä sen myötä myös arvojen muuttuminen. Erot ja erilaisuus ovat yleisesti ottaen hyväksyttäviä, tai ainakin yleisen ihanteen mukaan niiden tulisi olla. Jos nämä ”erot” aiheuttavat ongelmia tai hankaluuksia ja erilaiset ihmiset ovat vaikeita, se ei ole enää sosiaalisesti hyväksyttävää. Helneen mukaan syrjäytymisestä puhuttaessa luodaan syrjäytymistä, ja myös sosiaalipoliittiset etuusjärjestelmät omalta osaltaan voivat syventää tätä jaottelua. (Helne 2002, 20–36.) Helne puhuu me-toiset-lokeroinnista. On toki olemassa myös minä-toiset-jaottelu, jossa tämä ”minä” ei koe olevansa syrjäytynyt vaikka ei omasta, tai muiden mielestä sovikaan yleiseen yhteiskunnalliseen muottiin. Marginalisaatio on vahvasti yhteydessä omaan kokemusmaailmaan.

Suvi Krok (2009) luopui syrjäytymisen käsitteestä väitöskirjassaan, koska se on liian leimaa antava jo lähtökohtaisesti. Myöskään luokkajaon avulla ei voi todenmukaisesti määritellä yksinhuoltajia, koska he voivat taustaltaan kuulua muuhun yhteiskuntaluokkaan kuin mihin he kuuluvat nyt. Krok päätyi työssään marginaalisuuden käsitteeseen. Hänen mukaansa marginaalisuus liittyy vahvasti myös naiseuteen, eli toiseen sukupuoleen suhteessa mieheen. (2009, 24-28.)

4.3 Yksinhuoltajaperheiden henkinen hyvinvointi

Suomessa on tutkittu melko vähän yksinhuoltajaäitien stressin aiheuttajia ja mielenterveysongelmia. Tämä saattaa johtua siitä, että Suomessa yksinhuoltajatutkimus on harvoin ongelmasuuntautunutta. (ks. May 2001) On kuitenkin äitejä, joilla on psykologisia ongelmia heidän perhestatuksensa vuoksi. On vain vähän tutkittu sitä, mitä stressi tarkoittaa tällaisille äideille ja mitkä ovat heidän selviytymiskeinonsa.

Jos rahat ovat vähissä, se on omiaan järkyttämään henkistä hyvinvointia. Jatkuva huoli varojen riittävyydestä heijastuu jokapäiväiseen elämään. Samoin ajanhallinta on yhteydessä henkiseen hyvinvointiin, sillä jatkuva kiire ja päällekkäisyydet ovat hyvin stressaavia tekijöitä. On selvää, että yksinhuoltajaäiti tarvitsee oman ajan, hetken vain itselleen, jotta hän jaksaisi paremmin. Väsymyksellä on biologiset, yhteiskunnalliset, kielelliset ja psyykkiset aspektit. Jokisen mukaan äidit, jotka tuntevat olonsa väsyneeksi, ovat usein yksin. Väsymisen konkreettinen tila on usein koti. Aikuisen ihmisen seura on välttämätöntä, varsinkin jos äiti on pelkästään kotona pienen lapsen kanssa. (1996, 41, 177.)

Jokisen mukaan kotona oleminen ja työssä käyminen on äidille kaksi ristiriitaista asiaa. Molemmissa hän tuntee olonsa ahdistuneeksi mutta myös iloiseksi. Tunteukset menevät päällekkäin ja vaihtelevat. (Jokinen 1996, 184-185.) Äidit ovat väsyneitä myös lapsiinsa, mutta toisaalta uskon, että lapset ovat myös voimavara heille. Kotityöt eivät tekemällä lopu ja jos niitä ei ole kukaan jakamassa äidin kanssa, ne ovat äidin väsymykseen vaikuttava asia. Vaikka vanhempi olisi hyvä kasvattaja ja pyrki kaikkiin tavoin hyvään vanhemmuuteen, kuormittavat tekijät voivat estää tämän. Vanhemmuuden laatu vaarantuu silloin, kun esimerkiksi psyhyke pettää ja vanhempi kärsii stressistä. Stressi voi aiheutua normaaleista lapsiperheeseen kuuluvista asioista, kuten kotitöistä ja lasten riitelystä. Vanhempi voi kuitenkin kokea ne hyvin kuormittaviksi tekijöiksi. (Kivijärvi ym. 2009, 56-57.)

Voiko opiskelevan yksinhuoltajaäidin arki olla kuitenkin myös onnellista? Broberg ja Tähtinen (2009) ovat tehneet tutkimuksen yksinhuoltajien kokemuksista vanhemmuudesta. Suurin osa vanhemmista, perhetyypistä riippumatta, kokee vanhemmuutensa melko tai erittäin positiivisena asiana. Noin kuudesosa vastaajista koki vanhemmuutensa melko negatiivisena ja vain 2 % hyvin raskaaksi. Kuitenkin yksinhuoltajat ovat useimmin joutuneet luopumaan esimerkiksi

harrastuksistaan ja vanhemmuus koetaan keskimääräistä vaativampana. (Broberg & Tähtinen 2009, 164.)

Voi olla, ettei suomalaisessa kulttuurissa onnellisuudesta niinkään puhuta. Siihen ollaan tyytyväisiä, mitä on, eikä siitä tehdä erikseen numeroa. Jokainen äiti on varmasti ollut ikionnellinen kun hän on saanut lapsensa, ja lapsi on varmasti tuonut paljon naurua ja iloa perheeseen. Onnellisuus on kuitenkin suhteellinen käsite ja onnellisuuden tunne vaihtelee jokaisella ihmisellä. Toisaalta, jos ei ole ollut onneton, voiko tuntea olevansa onnellinen?

4.4 Yksinhuoltajuus- riski hyvinvoinnille?

Tässä luvussa olen perehtynyt yksinhuoltajuuteen sellaisena ilmiönä, kuin se muiden silmissä näyttäytyy, tai kuinka sen yleisesti ottaen nähdään istuvan yhteiskunnan raameihin. Yksinhuoltaja nähdään usein heikkona naisena, koska hänen elämässään ei ole miestä pitämässä huolta naisesta ja lapsesta. Kuten mainitsin aikaisemmin, nainen myös helposti mielletään äidilliseksi olennoksi, ja hoiva kuuluu tähän luonnollisena jatkumona. Äidin ja lapsen irrallisuus on myös ollut huomioni kohteena, mutta uskoakseni tosiasia on, että naisen ja lapsen välille syntyy erityinen side silloin, kun heillä on vain toisensa.

Marginaalisuus tarkoittaa yhteiskunnan reunalla olemista, ja tämä mielikuva on usein ympäröivästä maailmasta peräisin. Yksilön oma kokemus on luultavimminkin kaikkein tärkein syrjäytymisen mittari. Tulevissa haastattelukatkelmissa on osioita, joista näkyy opiskelevien yksinhuoltajaäitien oma kokemus ja tulkinta mahdollisesta syrjäytymisen riskistä.

Henkisen hyvinvoinnin kannalta on tärkeää, että elämä on sisällöllisesti tyydyttävää ja joistain asioista voi saada myös iloa. Arki ei saisi olla niin raskasta, että aamuisin ei halua herätä. Henkinen hyvinvointi on sisäiseen elämänhallintaan kuuluva osatekijä ja siihen liittyy paljon tiedostamattomia tekijöitä, jotka kuuluvat esimerkiksi persoonallisuuteen ja muihin sisäisiin tekijöihin. Konversio tarkoittaa sitä, että tunne-elämään liittyvä tila muuttuu fyysiseksi. Konversio-oireet ovat yhteydessä elämänhallintaan ja niihin liittyvät seuraavat tehtävät: 1) ne sallivat torjuttujen toiveiden ilmaisun, 2) vaaralliset tilanteet tai ajatukset voidaan välttää sen avulla, 3) yksilö voi omaksua sairaan roolin ja 4) kielletty tunne aiheuttaa oireilua fyysisesti. Tiedostamattomat tekijät ovat yhteydessä

ympäristön tuomiin paineisiin, ja ne yhdessä voivat aiheuttaa muun muassa masennusta, ahdistuneisuutta ja emotionaalisia oireita. (Raitasalo 1995, 62-63.)

Henkinen hyvinvointi on tärkeä asia, jota ei voi sivuuttaa puhuttaessa opiskelevista yksinhuoltajista, sillä riski väsymykseen ja sosiaalisten kontaktien vähenemiseen ovat suuria. En näe, että yksinhuoltajuus sinänsä olisi riski hyvinvoinnille, koska yksilöllä on kuitenkin valta vaikuttaa omaan hyvinvointiinsa, ympäristön asettamista reunaehdoista huolimatta. Tähän vaikuttavat elämänhallinnan kyky, ajan suunnittelu ja käytettävissä olevat keinot selviytymiseen. Perehdyn seuraavassa luvussa elämän ja ajan hallintaan, jotka ovat keskeisiä tekijöitä opiskelevan yksinhuoltajan arjessa.

5 ELÄMÄN JA AJAN HALLINTAA ARJESSA

Ihminen on psykofyysissosiaalinen olento, jolla on fysiologisia, henkisiä ja toiminnallisia tarpeita. Elämänlaatu on kokemusperäistä hyvinvointia, jota vain yksilö itse voi ymmärtää eikä sitä oikeastaan voi mitata ulkopuolisilla mittareilla. Elämänlaatu on myös tunne-elämää. Ihmiselle on tärkeää tuntea kuuluvansa ryhmään ja tuntea olevansa rakastettu. Ilman näitä onnellisuuden osaluoteita yksilöltä puuttuu perusturvallisuus. Ihmisen elämäntapaa ja elintasoja on helppo mitata, mutta elämänlaatua on vaikeampaa tutkia jo sen takia, että ihminen tiedostaa luultavasti vain osan omasta sisäisestä ajatusmaailmastaan. Elämäntunnetta on käsitteenä käytetty paljon psykologiassa, kun taas yhteiskuntatieteilijät ovat keskittyneet elämänlaatuun ja elintasoon.

Hyvinvointi koko väestön osalta ja myös yksilöiden kohdalla on sosiaali- ja terveyspolitiikan haasteena. Yhteiskunnan tukijärjestelmien avulla voidaan lievittää sosiaalisia ongelmia. Suomessa on tapahtunut paljon muutoksia lyhyessä ajassa, ja elämä on muuttunut entistä pirstaleisemmaksi ja ennalta-arvaamattomaksi. Muutokset ovat olleet taloudellisia, sosiokulttuurisia, sosiaalisia ja myös arvoihin ja normeihin liittyviä. Monen ihmisen tulevaisuus näyttää nyt uhkakuvien väriltä, johon usein liittyy myös taloudellinen ahdinko. Sosiaalisten ongelmien pitkittyessä niistä tulee usein ristiriitaisia ja monikerroksisia. Tämä puolestaan vaatii yksilöltä sisäistä eheyttä ja selviytymiskeinoja, joiden avulla omaa elämäänsä voi jollain tavalla taas hallita. (Raitasalo 1996, 13–15.)

5.1 Elämäntunnetun käsite ja tutkimussuuntauksia

Elämäntunnetun käsite on tullut yhteiskuntatieteisiin 1880-luvun lopussa tai 1900-luvun alussa symbolisen interaktionismin ja Chigagon koulukunnan myötä. Käsite on epämääräinen ja moniulotteinen ja monia teorioita on esitetty eri ajattelijoiden keskuudessa. Nämä teoreetikot ovat toimineet aikoinaan kasvopsykologian uranuurtajina. (mm. Erich Fromm, Abraham Maslow ja Carl Rogers). Kuitenkin näitä monia teorioita on yhdistänyt yksi ajatus: psykologisesti terveet ihmiset hallitsevat omaa elämäänsä. Psykologisesti terveet tietävät keitä he ovat ja ovat tietoisia myös heikkouksistaan ja vahvuuksistaan. Lapsuudella on suuri vaikutus yksilön myöhempään elämäntunnetun. Psykologisesti terveet ihmiset eivät myöskään elä omassa menneisyydessään, vaan heidän katseensa on suuntautunut tulevaisuuteen, jossa on uusia haasteita ja päämääriä.

Autonomia on olennainen osa elämänhallinnan käsitettä. Jotta yksilö voi olla autonominen ja oman itsensä herra, hän tarvitsee suotuisat ulkoiset olot sekä sisäisen kapasiteetin. (Riihinen 1996, 16–19.)

Sosiaalipolitiikassa elämänhallinnan näkökulma tarkoittaa huomion kiinnittämistä ihmisten vaikeuksiin, keinoja näiden vaikeuksien käsittelemiseen sekä ulkopuolisen avun ja tuen tarpeeseen. Sosiaalipolitiikka ja sosiaaliturvajärjestelmä ovat kehittyneet tukemaan eri väestöryhmiä taloudellisissa, terveydellisissä sekä sosiaalisissa vaikeuksissa. Ulkoisten ehtojen, eli talouden, asumisen ja perustarpeiden tyydyttämisen lisäksi sosiaalipolitiikka pyrkii vaikuttamaan ihmisten turvallisuuden ja eheyden tunteeseen, terveydentilaan, sosiaalisuuteen sekä normien mukaiseen käyttäytymiseen. Nämä kaikki tekijät edustavat ulkoista ja sisäistä elämänhallintaa, jolla pyritään minimoimaan ihmisten kokemukset vaikeuksista. (Raitasalo 1995,11-12.)

Ulkoinen ja sisäinen elämänhallinta on määritelty eri teoksissa hieman toisistaan poikkeavilla tavoilla. J.P Roosin (1988, 206) mukaan ulkoisella elämänhallinnalla tarkoitetaan sitä, että yksilö pystyy ohjaamaan elämäänsä itsenäisesti ilman, että ulkoiset tekijät siihen suuresti vaikuttavat. Mitään odottamatonta ei ole tapahtunut elämässä ja yksilö on saavuttanut tavoitteita elämässään. Raitasalo puolestaan tulkitsee ulkoisen elämänhallinnan niin, että se liittyy olennaisesti ympäristön mahdollisuuksiin tukea ihmisten kykyä käsitellä vaikeita asioita. (1995,12). Minun työssäni ulkoinen elämänhallinta tarkoittaa ympäristön suomia mahdollisuuksia yksilön toiminnalle. Jos olosuhteet hyvinvoinnin kannalta ovat optimaaliset ympäristön puolesta, sisäinen elämänhallinta on todennäköisesti helpompaa.

Sisäinen elämänhallinta viittaa yksilön sopeutumiskykyyn uusissa tilanteissa ja positiiviseen elämänsenteeeseen. Sisäinen elämänhallinta ei kuitenkaan tarkoita alistumista tai virran vietävänä olemista. (Roos 1988, 206, Raitasalo 1995, 12.) Sisäinen elämänhallinta on ikään kuin sisäistä puhetta, ja ulkoiset hallintayritykset seuraavat sisäistä hallintaa. Ulkoista elämänhallintaa on huomattavasti helpompaa tutkia kuin sisäistä.

Sosiaalipolitiikan kannalta oleellisia seikkoja ovat siis pääasiassa yksilön ulkoiset edellytykset ja rajoitukset. Yhteiskunnallisella tutkimuksella ja päätöksenteolla voidaan vaikuttaa sosiaalisiin ongelmiin, kuten köyhyyteen. (Raitasalo 1995, 15.) Tietenkin voidaan miettiä, kuuluuko sosiaalipolitiikan piiriin ihmisen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin edistäminen myös sisäistä

elämänhallintaa tukemalla. Mielestäni aineellista ja henkistä hyvinvointia ei kuitenkaan voi erottaa toisistaan, sillä ne yhdessä tukevat yksilön täysipainoista elämää.

Sosiaalipoliittisella hyvinvointitutkimuksella on neljä suuntausta. Näitä ovat *tavoitehakuinen hyvinvointitutkimus*, *tarveteoreettinen hyvinvointitutkimus ja resurssiperustainen tutkimus sekä elämänhallinnan hyvinvointitutkimus*, joka kiinnittää huomiota ajassa tapahtuviin muutoksiin. Elämänhallinnan hyvinvointitutkimuksen ydinideana on ottaa huomioon ympäristö ja sen vaikutukset yksilöön. Tähän ympäristöön kuuluvat ihmissuhteet, elintaso, ja myös yksilön omaksumat selviytymiskeinot.

Ihmisellä on tarpeita, johon Allardt (1989) on tarjonnut kuuluisaa käsitteistöään having (elintaso), loving (ihmissuhteet) ja being (itsensä toteuttaminen). Allardtin mukaan hyvinvointitutkimuksissa tulisi käyttää sekä objektiivista, eli ulkoista havainnointia ja subjektiivista, eli kokemukseen perustuvaa mittaria, jotta hyvinvoinnista saadaan kokonaisvaltainen kuva. (Raitanen 1995, 57.) Omassa tutkimuksessani käytän subjektiivista mittaristoa kysyessäni opiskelevilta yksinhuoltajaäideiltä heidän kokemuksiaan omasta arjesta ja elämänhallinnasta.

Raitasalon mukaan ihminen pyrkii hallitsemaan niitä ulkoisia ja/tai sisäisiä asioita, jotka hän kokee vaikeiksi. Ihminen arvioi kohtaamansa vaatimukset ja paineet, ja ne voidaan kokea joko vahingollisina, uhkina tai haasteina. Tämän jälkeen tunne-elämä määrittää stressitason eli sen, kuinka negatiivisena tai positiivisena yksilö asian kokee. Hallintatyö voi olla sopeutumista edistävää tai sopeutumista ehkäisevää. Yksilö voi hakea apua ja tukea tilanteeseensa, jolloin hän pyrkii muuttamaan vallitsevia olosuhteita, tai vastaavasti hän voi alkaa syyttelemään itseään tai ympäristöään ja näin myös passivoitua. (1995, 59-60.) Pysyvien hallintatyöjen lisäksi tarvitaan tilannesidonnaista hallinnan arviointia. Yksilöillä on erilaisia hallintakeinoja, joihin perehdyn seuraavassa alaluvussa.

5.2 Selviytymiskeinoja hallinnan tunteeseen

Elämänhallintaan liittyviä käsitteitä ovat muun muassa selviytyminen, puolustautuminen ja hallinta tai kontrolli. Elämänhallinta on myös kykyä selvitä vastoinkäymisistä. Kaikkea ei voi hallita, eikä pidäkään, sillä elämässä tapahtuu toisinaan hyvin yllättäviä ja suuria käännteitä. Elämän rajaton hallitsemispyrkimys voi muuttua elämää tuhoavaksi. (Ikonen 1998, 2-3.) Myös Järvikosken (1996)

mukaan erityisesti suunnittelemattomat ja omiin tavoitteisiin nähden ristiriitaiset asiat ovat omiaan suistamaan yksilön elämänhallinnan raiteiltaan. On olemassa primaarinen ja sekundaarinen arviointi, jotka kuuluvat ihmisen ongelmatilanteen käsittelyyn. Primaari arviointi tarkoittaa tilanteen vaativuuden arviointia, joka on joko haastava, uhkaava tai menetystä aiheuttava. Sekundaarinen arviointi kattaa yksilön resurssien arvioinnin selviytyä tilanteesta. Jos sisäiset ja ulkoiset resurssit ovat hyvät, yksilöllä on paremmat mahdollisuudet selviytyä erilaisissa tilanteissa. (Järvikoski 1996, 35–40.)

Ulkoisilla ehdoilla on suuri vaikutus sisäiseen elämänhallintaan. Ihmisen elämään mahtuu paljon muutoksia ja ihmisten tavat reagoida muutoksiin vaihtelevat jokaisen yksilön kohdalla. Reagointitapaan vaikuttavat sosiaalinen verkosto ja sen tarjoama tuki ja vastavuoroisuus. Muutoksen voimakkuus vaikuttaa puolestaan yksilön omaan elämään ja perusturvallisuuden tunteeseen. Tapoja suhtautua muutoksiin on monia, ja niihin voidaan suhtautua esimerkiksi myönteisesti ja uteliaasti tai vastaavasti aggressiivisesti ja epätoivoon vaipuen.

Hallinnalla ihminen pyrkii sananmukaisesti hallitsemaan tilannetta muuttamalla sitä itselle suotuisammaksi. Ihminen kehittää itselleen käyttäytymismallin, joka soveltuu parhaiten kuhunkin tilanteeseen. Nämä selviytymiskeinot voivat olla esimerkiksi ongelman ratkaisua, tilanteeseen sopeutumista tai tuen hankkimista. Ne voivat kuitenkin tuottaa myös päinvastaisia tuloksia, jos ihminen alkaa syyttää itseään, välttää sosiaalisia kontakteja tai jättää asian sikseen toivoen, että se korjaantuu itsestään. (Riihinen 1996, Järvikoski 1996, 17–43.)

Selviytyminen (coping) on yksi elämänhallintaan liittyvä käsite. Se viittaa kognitiivisiin ja käyttäytymistasoisiin yrityksiin hallita asioita, joita syntyy stressaavissa tilanteissa. Pyrkimykset selviytyä tilanteesta voivat onnistua tai epäonnistua. Coping voi olla käyttäytymistä, jolla yksilö pyrkii ymmärtämään tilannetta ja ehkä muuttamaan sitä omalla käytöksellään. Selviytymiskeinoja on monia ja ne ovat myös yksilöllisiä. Puolustautumisella (defence) ihminen pyrkii tiedostamattaan välttämään tilanteita ja ristiriitoja, jotka aiheuttavat hänelle stressiä ja ahdistuneisuutta. Kontrolli (control) puolestaan pitää sisällään kaksi eri puolta: yksilön tunteen kontrollista ja toimintaa tai vaikuttamista asiantiloihin konkreettisesti. (Ikonen 1998, 5-14.)

5.3 Arki ja ajankäyttö

Arki muodostuu erilaisista hetkistä ja aikatauluista, mihin yleensä kuuluu myös paljon velvollisuuksia. Rutiinit kuuluvat olennaisesti arkeen, ja ne syklittävät ajankäyttöä. Lapsiperheessä arkea rytmittävät vanhempien työssä- ja lasten hoidossaoloaika, ruokailuajat ja nukkuma-ajat. Erityisesti lapsiperheen arkeen kuuluu paljon asioita, jotka vievät normaalia enemmän aikaa, mutta toistaiseksi tätä on tutkittu melko vähän. Nykyperheiden arjessa tapahtuu koko ajan, arkea tuotetaan ja rakennetaan jatkuvasti ja tilanteet muuttuvat. Arkeen kuuluvat myös tunteet. Keskeisintä tämän päivän perheiden arjessa on saada aika riittämään. Se tarkoittaa eri asioiden yhteensovittelua, jotta kaikki tärkeäksi koettu toteutuisi. Kiireen kokemus on hyvin yleistä lapsiperheen arjessa. (Rönkä ym.2009, 12-15.)

Koska ajankäyttöä pitää usein aikatauluttaa hyvinkin tarkasti, se johtaa paineen ja kiireen tunteen lisääntymiseen. Suunnitellut asiat pitää ehtiä hoitamaan. Jaksaminen vaatii kuitenkin myös lepoa, joten pysähtymisen hetki on tietoista ja myös se on aikataulutettu. Arkea kuvaa syklisyys; välillä kiirehditään ja välillä seisahdutaan. Ajankäyttö, oli se sitten tehokasta tai ei, voi johtaa myös syyllisyyden tunteeseen. Yksilö pyrkii hoitamaan työnsä ja opiskelunsa mahdollisimman hyvin sekä tämän lisäksi toimimaan ihannevanhempana yhteiskunnan edellyttämällä tavalla. (Malinen & Rönkä 2009, 200-202.)

Kokemus ajan riittävydestä ja ajankäytön onnistumisesta riippuu yksilön asettamista tavoitteista. Toiselle on tärkeää, että vapaa-aika kuluu levätessä kun taas toinen haluaa harrastaa vapaa-ajallaan. Ajan mahdollisimman tehokas käyttö vaatii monenlaisia järjestelyjä, erityisesti lapsiperheissä. (Malinen & Rönkä 2009, 195-196.) Lasten ollessa pieniä, vapaa-aikaa on vähiten. Äidit tekevät kotitöitä ja hoitavat lapsia myös vapaa-ajallaan, mikä verottaa ajan liikunnasta, television katselusta, lukemisesta ja ystävien kanssa seurustelusta. Luopuminen vapaa-ajasta ja harrastuksista ei ole aina vapaaehtoista, ja aikaa kaivattaisiin lisää myös lepäämiseen. (Pääkkönen & Niemi 2002, 39-41.)

Lapsiperheiden ajankäytön ongelmat on havaittu ulkomailta jo 1980-luvulla. Italiassa ja Ranskassa toimii niin kutsuttuja aikatoimistoja, joissa pohditaan, miten taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset toiminnot voisi järjestää uudelleen niin että ne palvelisivat paremmin lapsiperheitä. Myös Hollannissa on toteutettu satoja kokeiluja, joilla arjen rutiineista selviytymistä helpotettaisiin.

Kokeiluihin on kuulunut muun muassa työn, päiväkodin ja kodin väliset matkat, kaupat ja ravintolat jne.

Suomessa tarvittaisiin aikapoliittista suuntautumista kipeästi. Suomessa aikatoimistokokeiluja ei ole ollut, mutta aikapoliittista tutkimusta kylläkin. Vuosina 2004–2006 Suomessa toteutettiin ESR-rahoitteinen ARJA-hanke, jonka tavoitteena oli kehittää testattuja toimintamalleja, joiden ansioista työn ja perheen yhteensovittaminen helpottuisi niin työntekijöiden kuin työnantajienkin näkökulmasta.

Mallia otettiin ulkomailta ja yritettiin löytää Suomeen sopiva malli, jonka kehittäminen perustui nimenomaan palveluiden käyttäjien kokemuksiin. Tutkimus oli osallistava toimintatutkimus ja siinä haastateltiin 20 perhettä ja työnantajaa. Tutkimus- ja kehittämisalueita olivat Helsingin Länsi-Herttoniemi, Herttoniemenranta, sekä Turun Pansion-Pernon-Artukaisen alue. Tutkimustuloksissa todettiin, että tärkeimpinä lapsiperheiden arkeen kuuluvat muun muassa lasten ja kodinhoito, liikkuminen, palvelut sekä yksilön asenne ja myös organisointikyky. Aikapoliitikkaan sisältyvät perhe ja kaupunkipoliitikka, tulonsiirrot, verotus ja palvelut. (Horelli & Wallin 2006, 16–20.) ARJA-hanke oli hieno pioneeri aikapoliittisessa lähestymistavassa, ja sillä saralla olisi aihetta kehittämiseen enemmänkin.

Opiskelevalla yksinhuoltajalla on oletettavasti kiire suurimman osan ajastaan jo siksi, että lapsi työllistää melko paljon. Aika pitää löytyä opiskelemiseen ja kodinhoitoon ja lisäksi joissain tapauksissa työhön. Haastatteluissani selvitän, miten opiskelevat yksinhuoltajaäidit suunnittelevat arkensa ja ajankäyttönsä, ja tukevatko yhteiskunnan rakenteet heidän tehokasta ajankäyttöään.

5.4 Elämänhallinnan teoria tässä tutkimuksessa

Olen käsitellyt tässä luvussa elämänhallinnan käsitettä. Elämänhallinta voidaan jakaa sisäiseen ja ulkoiseen elämänhallintaan. Ihminen kohtaa elämässään erilaisia uhkia ja vaikeuksia, joita hän pyrkii hallitsemaan. Hän arvioi ensin tilanteen jonka jälkeen psyykkiset mekanismit, eli erilaiset tunne-elämän tilat määrittävät hänen sopeutumisen tai selviytymiskeinonsa. Näitä keinoja on monia, ja ne vaihtelevat riippuen yksilön persoonasta. Yksilö pyrkii kykyjensä mukaan hallitsemaan myös ulkoa päin tulevia paineita. Nämä paineet ovat ympäristön vaatimuksia ja odotuksia, joihin vastaaminen riippuu yksilön sisäisistä selviytymiskeinoista. Ulkopuolelta annettu tuki, kuten sosiaalinen tai taloudellinen apu auttavat kokonaisvaltaisesti elämänhallinnassa. Vastaavasti, jos sosiaalinen verkosto on heikko, yksilön syrjäytymisriski kasvaa ja hän saattaa kokea tarpeettomuuden ja riittämättömyyden tunnetta.

Elämänhallinnan teoria tässä tutkimuksessa liittyy koherenssin tunteeseen. Käsitteen on kehittänyt Antonovsky (1979) tutkiessaan stressiin ja elämänhallintaan liittyvää käsitteistöä. Koherenssi tulee englannin kielen sanasta *coherence*, joka tarkoittaa johdonmukaisuutta tai yhtenäisyyttä. Ihmisen resursseja ovat muun muassa egon lujuus, sosiaalinen tuki ja hyvinvointi. Nämä resurssit yhdessä vahvistavat koherenssin tunnetta.

Koherenssin tunne tarkoittaa sitä, että ihminen pystyy luottamaan siihen, että esimerkiksi uhat, tulivat ne sitten sisältä tai ulkoa, ovat jossain määrin ennustettavissa ja selitettävissä olevia. Yksilöllä on luottamus myös omiin resursseihinsa, eli hän ajattelee pystyvänsä vastaamaan näihin uhkiin. Uhat hän kokee puolestaan haasteina, joista voi päästä yli. Koherenssin tunteen kolme päätekijää ovat ymmärrettävyys, hallittavuus ja mielekkyys. Koherenssin tunne ilmenee eri tavalla riippuen henkilöstä. Onnistunut selviytyjä omaa voimakkaan koherenssin tunteen, jonka avulla hän selviää hyvinkin vaikeista tilanteista. Jos koherenssin tunne on heikko, kokemus tilanteesta on negatiivinen eikä omaan selviytymiseen uskota. (Raitasalo 1995, 48-52.)

Haastatteluissani pyrin löytämään opiskelevien yksinhuoltajaäitien koherenssin tunteen. Pyrin selvittämään, mitkä ovat heidän selviytymiskeinonsa vaikeissa tilanteissa. Koherenssin tunne määrittelee pitkälti sen valmiuden, jolla yksilö pystyy haasteisiin ja vaikeuksiin vastaamaan. Jo se, millaisena yksilö näkee tilanteensa ja miten hän suhtautuu siihen, voi ratkaista lopputuloksen ja antaa viitteitä seuraavasta vastaavanlaisesta tilanteesta.

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa esittelen tutkimuskysymykseni ja kerron kuinka olen kerännyt aineiston. Olen etsinyt vastauksia tutkimuskysymyksiini teemahaastattelun avulla ja olen tulkinnut aineistoa fenomenologis-hermeneuttisen näkökulman avulla. Luvun lopussa kerron aineiston käsittelystä ja analysoinnista.

6.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimukseni kohteena on opiskelevien yksinhuoltajaäitien arjen kokemus. Tavoitteenani on ymmärtää ja tulkita seitsemän äidin tarinat omasta elämästään. Tutkimuskysymykseni ovat:

Millaisena opiskelevat yksinhuoltajaäidit kokevat arkensa?

Mitkä ovat opiskelevan yksinhuoltajaperheen elämänhallinnan resurssit ja selviytymiskeinot?

Tutkimuskysymykseni alakysymyksiä ovat:

Miten sosiaalipolitiikan avulla voidaan helpottaa jokapäiväistä arkea?

Miten sosiaaliturva, palvelut ja rakenteet vastaavat opiskelevan yksinhuoltajaäidin tarpeisiin?

6.2 Aineiston luonne ja keruu

Tutkimukseni aineisto koostuu teemahaastatteluista, jotka on suoritettu keväällä 2008 ja keväällä 2009. Haastateltavia yksinhuoltajaäitejä on seitsemän ja he kaikki opiskelevat joko ammattikorkeakoulussa tai yliopistossa. Suurin osa heistä on opintojensa loppuvaiheessa ja lasten iät vaihtelevat neljästä yhdeksään ikävuoteen. Tavoitteenani on ollut tulkita ja ymmärtää äitien kokemuksia ja lähestyä aihetta henkilökohtaisemmalla tasolla.

Ystäväpiirissäni on kaksi opiskelevaa yksinhuoltajaäitiä, ja he olivat osaltaan vaikuttamassa kiinnostukseeni tutkimusaihetta kohtaan. He molemmat osallistuivat myös haastatteluun. Erään äidin yhteystiedot sain graduryhmäni jäseneltä, joka oli jo etukäteen kysynyt äidiltä mielenkiintoa

osallistua tutkimukseen. Lähetin yliopiston sähköpostilistalle tiedon graduaiheestani ja tätä kautta löysin kolme äitiä. Näistä äideistä yksi ilmoitti ystävättärelleen tutkimuksestani ja niin sain vielä yhden haastateltavan. Haastattelin kahta äitiä heidän kotonaan, kolmea Tampereen yliopiston ryhmähuoneessa ja kahta eräässä Tampereella sijaitsevassa kahvilassa. Haastattelupaikat vaihtelivat, koska äideillä ei aina ollut mahdollisuuksia lähteä esimerkiksi yliopistolle, ja minun oli helpompi olla se, joka jousti ajan ja paikan valitsemisessa. Äidit osallistuivat kaikki vapaaehtoisesti ja mielellään haastatteluun.

Äidit kertovat tarinoita omasta elämästään, ja aluksi ajattelinkin pohjata työni näiden kertomuksien käsittelyyn ja analyysiin. Olisin keskittynyt enemmän tuotettuun puheeseen ja siihen, miten äidit muotoilevat oman kertomuksensa. Näin olisin etsinyt kulttuurisia jäsennyksiä ja sijoittanut ne kategorioihin. Tällä tavalla olisin tutkinut sitä, miten haastateltavat itse jäsentävät puheessaan jotain ilmiötä. Kertomuksen rakenne, eli sen alku, keskikohta ja loppu käännekohtineen olisivat olleet myös keskiössä. Keskittyminen pelkästään kertomukseen ei olisi kuitenkaan palvellut tutkimustehtävääni, sillä se olisi vienyt huomion pääasiasta, eli tarinan sisällöstä. Liiallinen keskittyminen narratiivisuuteen ja jäsennyksiin ei auta löytämään äitien kertomusten kokemuksellista puolta. Vaikka kertomuksen rakenteen avulla voidaan päätellä, miten yksilö sijoittaa itsensä laajempaan sosiaaliseen kontekstiin ja miten nykyisyys, menneisyys ja tulevaisuus näyttäytyvät, päätin selvittää asian tukeutumalla fenomenologiseen hermeneutiikkaan. Äidit kertovat ja merkityksellistävät kokemuksiaan kertomuksen muodossa, ja nämä merkityksen annot ovat kokemuksen ja sosiaalisen todellisuuden tulkitsemiseksi hyvin tärkeitä. Siksi lyhyt esittely kielenkäytöstä on paikallaan.

Kieli toimii sosiaalisen todellisuuden rakentajana. Se merkityksellistää, järjestää ja uusintaa sitä sosiaalista todellisuutta, jossa elämme. Merkityksellistämme ja konstruoimme asiat ja esineet, joista puhumme. Arkikielessä ilmenee jatkuvasti merkityseroihin liittyviä luokitteluja, jotka voidaan ymmärtää myös hierarkkisiksi. Puhumme yksinhuoltajasta, naiseudesta ja miehisyydestä, köyhyydestä ja rikkaudesta. Nämä ovat juurtuneet sosiaalisen todellisuuden jäsentämistavoiksemme. Kielenkäyttö ja muu todellisuus ovat täysin yhteenkietoutuneita toisiinsa. Merkityssystemit ovat osa sosiaalisia käytäntöjä, ja esimerkiksi yksinhuoltajan ja päiväkodin henkilökunnan välisten suhteiden merkityksellistäminen muodostuu tavoista, joilla nämä henkilöt keskenään toimivat. (Perttula & Latomaa 2005, 18-22.)

Coffeyn ja Atkinsonin (1996, 60) mukaan on olemassa onnistumistarinoita (success stories) ja opetustarinoita (moral tales). Kertoessamme tarinoita omasta elämästäme, jaamme ne usein toimijoiden, päätapahtumien, kokemusten ja tärkeiden vaiheiden kesken. Tarinassa peilaamme menneisyyttä tähän hetkeen. Tarinat helpottavat jäsentämään omaa elämääme ja näin myös auttavat ymmärtämään sitä paremmin.

6.3 Teemahaastattelu

Teemahaastattelua voisi luonnehtia keskusteluksi, jossa tutkija pyrkii selvittämään haastateltavalta asiat ja mielipiteet, jotka ovat tutkielman kannalta oleellisia. Kaikkia asioita ei voi kysyä tutkittavalta suoraan, vaan haastattelija pyrkii vuorovaikutuksen, erilaisten merkkien ja johtolankojen avulla päättämään, mitä haastateltava ajattelee. Teemahaastattelu ei ole niinkään kysymys-vastaus-menetelmä pelkästään, vaan siinä pyritään keskusteluun, joka on usein myös paljon antoisampaa. Teemahaastattelussa haastateltava saa mahdollisuuden tuoda esiin mielipiteensä ja kertoa omista kokemuksistaan. Teemahaastattelussa teemat ovat etukäteen määriteltäviä, mutta metodi eroaa strukturoidusta haastattelusta siten, että kysymysten muoto tai järjestys ei ole niin tarkkaa. Teemahaastattelussa tutkijalla ei ole valmiita kysymyksiä, vaan ne muotoutuvat keskustelutilanteessa.

On olemassa erilaisia tapoja valita teemat, jotka haluaa ottaa mukaan haastatteluun. Yksi tapa on keksiä teemat itse, mutta silloin vaarana on omiin ennakkokäsityksiin tukeutuminen ja tällöin haastattelusta saattaa tulla vaillinainen ja siitä saattaa puuttua monia olennaisia asioita. Teemat voi etsiä myös kirjallisuudesta ja kolmas vaihtoehto on johtaa teemat teoriasta. Teemoja valittaessa on tärkeää muistaa tutkimusongelma, johon haluaa vastauksia, jotta tutkielmasta tulisi kokonaisuus. Haastattelussa on hyvä olla mukana teemarunko, johon voi tukeutua haastattelussa. (Aaltola & Valli 2001, 24–34.) Teemojani ovat ajankäyttö, taloudellinen toimeentulo, sosiaalinen verkosto ja äidin oma hyvinvointi. Näihin sisältyy lapsen, opiskelun ja mahdollisen osa-aikaisen työn yhteensovittaminen, lähipiirin apu ja tuki sekä sosiaalipolitiikan keinot helpottaa opiskelevan yksinhuoltajan arjesta selviytymistä. Kaikki teemat liittyvät vahvasti elämänhallintaan, ja ne joko tukevat tai heikentävät sisäistä ja ulkoista elämänhallintaa.

- I. Ajankäyttö
  - kerro arjesta
  - ajankäytön suunnittelu
  - kiireen kokemus
- II. Toimeentulo
  - käykö töissä
  - tulonsiirtojen rooli
  - niukkuuden kokemus
- III. Sosiaalinen verkosto
  - kuka auttaa lapsen hoidossa
  - palvelut
  - isän mukanaolo
  - ympäristön suhtautumisen kokemus
- IV. Oma hyvinvointi
  - oman ajan riittävyyden kokemus
  - väsymys
  - onnellisuus

Haastattelut muodostuivat tämän rungon mukaan, mutta yleensä saimme aikaan kunnan keskustelun, jolloin äidit kertoivat asioita joita en ehkä olisi osannut kysyä. En pyri yleistettävyyteen, vaan haluan tuoda muutaman opiskelevan yksinhuoltajaäidin äänen kuuluviin. On monta tekijää, jotka yhdistävät heitä, mutta heillä jokaisella on kuitenkin omat keinonsa selviytyä arjesta.

6.4 Kertomuksia tulkitsemassa fenomenologia ja hermeneutiikka

Saksalainen Edmund Husserl perusti fenomenologian. Käsite on melko epämääräinen ja sitä on käytetty useissa yhteyksissä laajasti. Keskeistä fenomenologiassa on se, miten maailma näyttäytyy meille ja miten me sen koemme. Se tutkii kokemuksia, havaintoja, uskomuksia ja kuvitelmia, joita meille on kertynyt vuosien saatossa. Reduktio on tärkeä käsite fenomenologiassa. Se pyrkii rikkomaan annetun, eli toisin sanoen fenomenologiassa pyritään irrottautumaan asenteista, tottumuksista ja ennakkoluuloista, joita kaikilla ihmisillä on. (Ronkainen 1999, 81.)

Kokemuksen käsite on laaja, ja tutkittavana on ihmisen kokemuksellinen suhde omaan todellisuuteensa. Ihminen havaitsee jatkuvasti asioita ympärillään ja yrittää ymmärtää kokemaansa. Vuorovaikutus todellisuuden kanssa synnyttää kokemuksen tunteen. Ihmistä ei voi ymmärtää irrallaan omasta elämäntodellisuudestaan. Yksinhuoltajana oleminen saa aikaan erilaisia

merkityksiä yksilön ja hänen todellisuutensa välisessä suhteessa. Näin merkitykset puolestaan kietoutuvat kulttuuriin ja sosiaaliseen elämään. Fenomenologian mukaan kaikki on ihmiselle merkityksellistä, mikä tarkoittaa, että ihmisen suhde maailmaan on intentionaalista. Näin edessämme avautuva todellisuus ei ole vain merkityksetöntä massaa, vaan jokainen havainnon kohde näyttäytyy ihmiselle hänen kiinnostustensa ja pyrkimystensä valossa.

Merkitykset muotoilevat siis kokemuksen ja näin ollen merkitykset ovat fenomenologisen tutkimuksen kohde. Fenomenologian mukaan ihminen on pohjimmiltaan yhteisöllinen. Näin kulttuuri liittyy vahvasti ihmiseen ja erilaisissa kulttuureissa ihmiset merkityksellistävät asioita eri tavoin. Samanlaisessa kulttuurissa kasvaneet ihmiset omaavat joitakin samoja piirteitä esimerkiksi käyttäytymisessään, mutta kuitenkin jokainen yksilö on erilainen. (Aaltola & Valli 2001, 26–28.)

Hermeneutiikka on teoria ymmärtämisestä ja tulkinnasta. Yksinhuoltajaäitejä haastatellessani pyrin löytämään oikean tulkinnan haastateltavan kokemuksista. Erilaiset ilmaisut ovat hermeneuttisen tutkimuksen kohteena. Näitä ovat esimerkiksi kieli, eleet ja ilmeet.

Filosofisen hermeneutiikan juuret ovat ymmärtämisen analyysissa. Tieteeksi hermeneutiikka muodostui jo 1500-luvulla, jolloin protestantismi kehittyi. Hermeneutiikka kehittyi tieteellisen tulkinnan välineeksi, ja kielen merkityksillä on suuri rooli. Mielenkiintoista on erottelu ns. ulkoisen ja sisäisen sanan välillä. Toisin sanoen emme voi ymmärtää lauseen merkitystä puhuttuna, jos emme ymmärrä, minkälainen ajatus sen lauseen takana on. Itseymmärrys on tämän sisäisen ymmärtämisen ehtona. Hermeneutiikkaan liittyy neljä periaatetta: 1. Tekijän mielen tutkiminen ymmärtämisen ja tulkinnan päämääränä 2. Ymmärtämisprosessin universaalisuus 3. Ymmärtämisen kohteena olevan tekijän rationaalisuus ja 4. Tulkitsijan mahdollisuus ymmärtää tekijä paremmin kuin tekijä itse. (Erna Oesch 2005, 13–19.)

Fenomenologinen ote edellyttää tutkijalta itsekritiikkiä ja reflektiivisyyttä. Oma ennakkokäsitys ja tieto tutkittavasta aiheesta saattaa vaikuttaa tulkintoihin. Ensimmäisenä mieleen tuleva tulkinta pitäisi siirtää taustalle, sillä se saattaa vain tukea jo vallitsevaa käsitystä aiheesta. Tutkija näkee asiat luonnollisesti omaa taustaansa vasten, mutta se ei ole silloin tieteellistä ajattelua, vaan arki ajattelua. Tutkimus tulee aloittaa siis ymmärryksen kyseenalaistamisella. Tutkittavasta aiheesta tehdyt aikaisemmat tutkimukset ovat omiaan vaikuttamaan tulkintoihin arkikäsitteemme lisäksi, joten tutkimuksiin tulisi ottaa etäisyyttä eikä niihin saa tukeutua liiaksi. (Laine 2001, 31–33.)

Omassa tutkimuksessani pyrin unohtamaan valmiit asenteet ja käsitykset, jotka olen muodostanut yksinhuoltajaäitiydestä. Olen pyrkinyt kohtaamaan haastattelemani ihmiset omina erillisinä yksilöinä ja yrittänyt päästä sisälle heidän todellisuuteensa siten kun he ovat sen minulle kuvanneet ja kertoneet.

Fenomenologisen haastattelun tulisi olla mahdollisimman aito ja luonnollinen, jolloin haastateltava saa vapaasti puhua ilman ennalta annettuja vastausvaihtoehtoja. Vastausten tulisi olla mahdollisimman kuvailevia, jotta kertomuksen syntyminen on mahdollista. Olennaisten asioiden löytäminen aineistosta tapahtuu vasta, kun tutkija ymmärtää haastateltavan näkökulman asioihin. Aineiston purkamisvaiheessa on tärkeää, että haastateltavan puhetta käytetään siinä muodossa, jossa hän on sen esittänyt, sillä tiivistettäessä puheen merkitys saattaa kadota. (Laine 2001, 38.)

6.5 Aineiston käsittely ja analysointi

Olen käsitellyt aineiston laadullisesti. Litteroin haastattelut ja pyrin löytämään niistä merkityksellisiä kokonaisuuksia. Merkitysten löytäminen vaatii huolellista paneutumista aineistoon. Merkitysten ja niiden keskinäisten yhteyksien löytäminen on sidoksissa tutkijan omaan elämäkokemukseen ja merkitysten tajuun. Tutkimuskysymykset vaikuttavat myös paljon merkityskokonaisuuksien muodostumiseen, joten tutkimuksesta karsiutuvat ne merkityskokonaisuudet, jotka eivät ole oleellisia tutkimuksen näkökulman kannalta.

Ensimmäisessä käsittelyvaiheessa haastateltavien puhe tulee kuvata niin kuin se on esitetty, jotta jokaisen haastateltavan omalaatuisuus tulee mahdollisimman hyvin esiin. Tämän jälkeen tutkija tulkitsee puhetta ja pyrkii tematisoimaan sekä käsitteellistämään esitettyä puhetta. Yksilöllisten piirteiden säilyttäminen on tärkeää, sillä tutkittava ilmiö on kuitenkin monikerroksinen, ja tässä pyritään ymmärtämään ilmiön moninaisuutta niin yleisellä kuin yksilölliselläkin tasolla. Haastattelussa saattaa tulla esiin monimerkityksellisiä ilmaisuja, jolloin haastateltavan tarkka ilmaisutapa on otettava analyysin lähtökohdaksi. Ääninauha äänensävyineen auttaa oikeassa tulkinnassa. Kun aineisto on jaoteltu erilaisiin merkityskokonaisuuksiin, analyysin viimeisessä vaiheessa ne tuodaan ikään kuin takaisin yhteen ja muodostetaan kokonaiskuva tutkittavasta ilmiöstä. Tutkimus on onnistunut, jos ilmiö on aikaisempaa käsitystä monipuolisempi ja selkeämpi. (Laine, 2001, 37–42.)

Se, puhuuko haastateltava totta vai ei, ei ole olennaista tässä tutkimuksessa, sillä tavoitteenani on tutkia haastateltavan subjektiivista kokemusmaailmaa. Faktanäkökulma tarkoittaa sellaista otetta aineistoon, että siinä pohditaan totuudenmukaisuutta ja tiedon antajan rehellisyyttä. Näytenäkökulma eroaa faktanäkökulmasta sillä, että tutkija voi epäillä haastateltavan valehtelevan tai värittävän totuutta, mutta se on toissijaista, koska *näyte* ei voi valehdella. (Alasuutari 1994, 80–81.) Minulla ei kuitenkaan ole syytä epäillä, että haastattelemillani äideillä olisi ollut syytä jättää kertomatta jotain omasta arjen kokemuksestaan.

7 YKSINHUOLTAJAÄITIEN TARINAT

Seuraavassa luvussa esittelen haastattelemiä äidit. Luku sisältää myös katkelmia haastatteluista. Katkelmien väliin olen lisännyt omaa tulkintaani kustakin haastattelusta. Olen ”nimennyt” äidit sen mukaan, miten he tulkintani mukaan merkityksellistävät itsensä ja miten he näyttäytyvät minulle. Haastateltavien nimet on muutettu, ja lapset tulevat haastatteluotteissa esiin tyttönä tai poikana ja kaksilapsisten perheiden kohdalla nuorempana tai vanhempana lapsena. Äidin ja lapsen iät ovat kerrottu esittelyosuudessa.

7.1 Uupunut uhri

Niina on 31-vuotias 5-vuotiaan pojan äiti. Niina opiskelee yliopistossa seitsemättä vuotta ja on kohta saamassa opintonsa päätökseen. Niina ei käy töissä, minkä vuoksi hänellä on rahat hyvin tiukalla. Niina oli kihloissa lapsen isän kanssa ja ero tapahtui pojan ollessa hyvin pieni. Haastattelussa kävi ilmi, että ero oli ollut hyvin kivulias, eikä Niina vaikuttanut päässeensä siitä vielä kokonaan yli. Niinan puheesta kuului väsymys ja stressi, minkä hän myönsi itsekkin. Arki kulkee yleensä saman kaavan mukaan.

”Aamulla laps päiväkotiin, itse yliopistolle, laps päivähoidosta, kotiin, ruuat ja yhdessäolo ja nukkumaan. Mahdollisesti pari kertaa viikossa lapsen jalkapalloharjoituksen puitteissa, sinne. Arki menee aina samaa rataa.”

Niina kokee jatkuvaa kiirettä ja stressiä sekä tunnetta, ettei aika riitä mihinkään. Arkea ei kuitenkaan tarvitse hänen mukaansa aikatauluttaa päivien samankaltaisuuden vuoksi. Hänellä ei ole harrastuksia ja hän kokee, ettei hänellä ole aikaa itselleen tarpeeksi.

”Paljo asioit pystyis tekemään mut se et siellä olis laps mukana ni se rajottaa ja toine asia mikä rajottaa tosi hankalasti on meidän liikkuminen, ei oo autoa. Ja sitte ku on kuitenkin nämä päivän..rutiinit, se sekottaa aina hyvin paljon päivän tekemisiä joku ylimääräinen. Tää liikkuminen on just sellane asia et se on tosi hankala. Mä sit aina vaan nostan jalat pöydälle tai sohvalle ja otan omaa aikaa ku laps on nukkumassa.”

Päivien yksitoikkoisuus voi olla omiaan aiheuttamaan stressiä. Niinan tapauksessa hänellä ei ole vaihtoehtoja, sillä hän tuntee olonsa päivän jälkeen niin väsyneeksi, ettei hänellä ole voimia lähteä mihinkään. Toisaalta lapselle ei ole hoitajaa, jos hän lähtisi omiin harrastuksiinsa. Niina tuo esiin

myös pitkät välimatkat ja liikkumisen hankaluuden. Julkinen liikenne ei toimi hänen kotipaikkakunnallaan hyvin eikä hänellä ole varaa pitää omaa autoa.

”Nyt ei oo enää tenttejä niin paljoo, oli vielä vaikeempaa koska sillon aina stressas, siitä tenttien onnistumisesta ja viikonloput meni aina siihen stressaamiseen ja illat, piti aina lukee öisin. Tosi huonosti sitä sillon jaksaa. Mut pakko se aika on jostaki nipistää.”

Lapsen ja opiskelun yhdistäminen on ollut Niinalle välillä ylivoimaisen vaikeaa, sillä lapsi on sairastellut hyvin usein. Tällöin häntä ei voi viedä päiväkotiin ja Niinan perhe ja sukulaiset ja suurin osa ystävästäänkin asuu toisessa kaupungissa. Niinan puheesta paistaa läpi yksinäisyys, väsymys ja stressi. Hän on kokenut myös koululaitoksen joustamattomaksi:

Leena: *”Koeksä et sun opiskelupaikkas on ollu joustamas erilaisis tilanteis?”*

Niina: *”En todellakaan!! Ei puhettakaan!”*

Leena: *”Tietääks ne sun tilantees?”*

Niina: *”Tietää joo..mm..meil on tosi pieni laitos ja tota, siel on helppo lähtee puhumaan, mut yleensäki koko koululaitos, yliopisto kokonaisuudessaan, ni, ei tiedetä mistään lapsiparkkitoiminnasta tai mistään yhtään mitään. Nyt on lähteny parempaan suuntaan parina viimisenä vuotena ku tämä asia on oikeestaan mun kohdaltani ohi, toimintaa ja kaikkee on lähdetty rakentamaan. Ei, ei, päinvastoin se on ollu yks suurimmist stressin aiheista ku ei o päässy tentteihi ja ne pahimmas tapaukses meni kaks kolmeki kertaa ne samat tentit lapsen kipeenä ollessa, ni se oli mulle henkilökohtasesti tosi iso pettymys ja epäonnistumisen tunne kun ei pystynykkää tekemään sitä.”*

Niina ei käy töissä koska hän kokee ettei hänellä ole aikaa siihen, mutta ei myöskään voimia. Lapsen hoito olisi taas oma lukunsa. Niinan päivät kuluvat yliopistolla gradua tehden. Heillä on taloudellisesti hyvin tiukkaa, raha riittää välttämättömään, mutta ei mihinkään ylimääräiseen. Niina on kerran hakenut toimeentulotukea, mutta sitä ei myönnetty, koska lapsella on tili, jonne Niina on säästänyt koko lapsen elämän ajan.

Hän elättää heidät pelkästään tulonsiirroilla, ja suurena huolenaiheena onkin pian loppuva opintotuki. Se tekee suuren loven kuukausittain käytettävissä olevaan rahamäärään. Niina tuntee mahdollisuutensa päästä oman alansa töihin hyvin heikoiksi, koska hän ei ole ollut vuosiin töissä missään. Niina kokee itsensä ulkopuoliseksi työelämän suhteen. Toisaalta motivaatio muidenkin töiden tekemiseen on heikko. Hän on 31-vuotias, kohta valmis maisteri ja ajatus kaupan kassalla työskentelystä ei sen vuoksi houkuttele. Niina tuntee olevansa puun ja kuoren välissä.

Lapsen isä on tuonut Niinan elämään ongelmia vielä eron jälkeenkin. He ovat olleet oikeudessa pariin otteeseen, ensin koskien lapsen huoltajuutta ja sen jälkeen elatusmaksuja.

”Mm.. hän on vähän epätasapainos mielenterveydellisesti eikä oo sitä vastuuta ottanu sitten, eronkaan jälkeen. Oikeus määräsi hänelle suuremman elatusmaksun mitä joku lapsi saa kaupungilta..mut siitä käytiin just oikeutta siitä asiasta ja se elatusapu meni nyt oikeuden määräyksestä pienemmäksi ku elatustuki on. Hän haastoi mut siitä syystä että on masentunut, ei kykene menemään töihin tai.. oikeudes ei oo sopimusta tapaamisoikeudesta, mutta isä näkee lastaan aina kun me mennään sinne paikkaan missä hän asuu. Poika on hyvin innostunu ja kiinnostunu isästään aina..”

Niina on vaikeassa asemassa, koska lapsi kuitenkin kaipaa isäänsä paljon. Isä on hyvin vähän yhteydessä poikaansa ja hän asuu eri kaupungissa, joten tapaamiset ovat väkisin melko harvinaisia. Niina ei luota lapsen isään paljon, ja häntä pelottaa antaa poikaa tälle. Pojan ikävä on kuitenkin Niinan sanojen mukaan välillä sydäntä raastavaa.

Niinan perhe ja sukulaiset asuvat kaikki toisella paikkakunnalla. Hän on hyvin yksin lapsensa kanssa. Sosiaalinen verkosto on melko rajattu. Niina on käyttänyt muutaman kerran Mannerheimin lastensuojeluliiton palveluita.

”Ei mua kukaan kyllä auta, kyl ne on kaikki siäl samas kaupungis, tosi kaukana. Semmosii yksittäisii vapaita viikonloppuja on vähän ja iltasin ei saa mitään apua. Vauva-aikana ku poika oli aina kipeenä ja se tapahtu aika usein silloin ku itellä oli tentti, ei voinu lukee tenttiin tai mennä tenttiin, ni sitte käytin, soitin MLL:oon ja sain sitte luotettavan tädin, sain suoran puhelinnumeron ja sai ottaa yhteyttä, ni, varmaan viitisen kertaa käytin. Päivähoidolla on tosi iso merkitys ja silläki et se ei maksa mitään varattomalle, siin on se kaheksan tuntia, joskus saa aikaan enemmänki mut joskus se aika menee huilaamiseen ja ittensä kokoomiseen.”

Aina seuraa ei kuitenkaan kaipaa vertaistuen saamiseksi. Riittää että saa jutella aikuisten kanssa aikuisten asioista.

”Oli kerran viikossa yksinhuoltajille ja heidän lapsilleen tällöinen virtapiiri. Kyl siäl varmaan olis saanuki vertaistukee ja muuta mut ainakaan ei niinä kertoina ku me siäl oltiin ni päivävastoin siäl yritettiin ennemminki puhuu toisist asioist iha sen takii et pääsi hetkeks irti.”

Niina kokee että yksinhuoltajuus on häpeän aihe ja että ympäristö suhtautuu häneen ikään kuin yksinhuoltajuuden olemassaolo kiellettäisiin. Äidin sekä isän läsnäolo on ikään kuin normi, kutsut

vanhempainiltaan koskevat myös isää. Niina kokee, ettei hänen perheensä ole ehjä eikä kokonainen ja hän asettaa itsensä eriarvoiseen asemaan suhteessa muihin vanhempiin.

”Päiväkodissa olen lähinnä kummajainen..en tiedä yhtään perhettä joka olis rikkinäinen, rikkinäisiähän ne voi olla sisältä, mut päällepäin se ei näy ja jotenki, se on aika ihmeellinen juttu ku se on nykypäivänä kuitenkin, mä tiedän et se on aika yleistä...mut siellä se ei oo ja sitte siäl oletetaan että vaik mä oon 4 ja puol vuotta ollu sen lapsen kans joka päivä, isää ei oo näkyny ni silti ihmiset olettaa et on isä. Mulle se on tabu, sitä häpee et on rikkinäine perhe eikä oo pystyny...tai siinä mieles häpee että on ihan eriarvoses asemas ku muut perheet.”

Niinalla on uusi suhde nyt. Hän ehti kokea monta pettymystä ennen kuin löysi hyvän miehen. Tämäkään mies ei kuitenkaan asu Niinan kanssa samassa kaupungissa, eikä siten ole läsnä niin usein kuin olisi ehkä tarvetta. Lapsi on ollut esteenä monen miehen mielestä. Toisaalta Niina ei myöskään itse olisi valmis ottamaan miestä, jolla olisi lapsi aikaisemmasta suhteestaan.

Niina myöntää avoimesti käyvänsä psykoterapiassa. Perimmäinen syy on hänen mukaansa lähtöisin lapsuudesta, mutta suhde lapsen isään oli myös alusta loppuun ja vielä sen jälkeenkin raastava. Yksin jääminen lapsen kanssa, stressi opiskeluista ja jatkuva niukkuus vei lopulta voimat. Niina tiedostaa, että eropäätös oli oikea, mutta silti hän miettii, olisiko jotain voinut tehdä toisin.

”Olen syyttäny itteäni erosta mut nyt on alkanu asiat selkeemään psykoterapian ansiosta vähä..selkeemään siinä mielessä et, ei oo oikein syyttää itseään kaikesta. Nyt jaksan paljon paremmin, oikee hyvin itse asias. Nyt löytää positiivisiakin puolia joka asiast. Lähes joka asiasta. Kyl mä tunnen olevani onnellinen nyt ja tasapainone ja..asiat on vähä selkiytyny. On terve laps ja näin..”

Asiat ovat hyvin, kun tämänhetkistä tilannetta vertaa aikaisempaan. Yksilön ja elämäntilanteen vuorovaikutus on moniulotteista. Niinan tapauksessa voi huomata selvän ristiriidan olosuhteiden ja tavoitteiden välillä, samoin häneen kohdistuvien vaatimusten sekä hänen sisäisten että ulkoisten resurssien kesken. Järvikoski puhuu niin sanotusta ”opitusta avuttomuudesta”, joka syntyy toistuvien epäonnistumisten seurauksena tai kun yksilö kokee jatkuvasti, että tilanteet ovat hänen hallitsemattomissaan. Yksilö saattaa aluksi kokea tilanteet haastavina, mutta menestyksen tunne vähenee hiljalleen ja jäljelle jää luovutus. Sen jälkeen tuleviin tilanteisiinkin asennoituu jo niin, ettei kannata edes yrittää. (1996, 37–42.) Niinan kohdalla minulle jäi kuva, ettei oikein mikään asia suju niin kuin pitäisi, ainakaan Niinaa tyydyttävällä tavalla. Sosiaaliset ongelmat ovat päässeet kasautumaan ja lopulta Niina on joutunut turvautumaan ulkopuoliseen apuun.

Niinalla on ystäviä, mutta harva heistä on sellainen, joka voisi auttaa lapsen hoidossa. Niinan vanhemmat asuvat toisessa kaupungissa, ja sosiaalinen verkosto koostuu viranomaisista, lähinnä päiväkodin henkilökunnasta. Rahatilanne on hyvin heikko, ja muuttuu vielä heikommaksi sen jälkeen kun opintotuen maksaminen loppuu. Niina ei kuitenkaan koe pystyvänsä työntekoon, sillä gradun kirjoittaminen vie kaiken vapaa-ajan, mikä on johtanut myös kiireen tunteeseen ja stressin syntymiseen. Nämä kaikki tekijät viittaavat siihen, etteivät ulkoiset olosuhteet ole tukemassa sisäistä elämänhallintaa. Niinalla on melko negatiivinen ajattelutapa, ja yksinäisyys lisää voimattomuutta. Hän kokee huonommuutta suhteessa muihin perheisiin. Niinan selviytymiskeinona on kuitenkin hänen poikansa, ja se on myös syy, miksi jaksaa päivästä toiseen. Toisena selviytymiskeinona toimii psykoterapia, joka auttaa Niinaa löytämään positiivista ajattelutapaa.

7.2 Vahva oman tien kulkija

Tanja on valmistumassa oleva, 34-vuotias pojan äiti. Poika on 7-vuotias, ja hän on esikoulussa. Tanjan myötä ymmärsin, että aikaisemmat käsitykseni opiskelevista yksinhuoltajista ovat olleet auttamattoman mustavalkoisia. Tanja on äärimmäisen vahva ja itsenäinen nainen, joka haluaa ennen kaikkea tulla omillaan toimeen. Tanja oli naimisissa, mutta otti miehestään eron koska halusi olla vapaa. Tanja on esimerkki perinteitä rikkovasta ja itsenäisestä naisesta, joka ei kaipaa mieselättäjää. Ympäristön suhtautuminen Tanjan päätökseen erota oli raaka:

”No, silloin ku mä erosin siitä isästä ni jotenki, silloin kaikki, se lähiverkosto ei ymmärtäny et miks mä hajotan sen perheen mutta tota, mä en oikein tiä, koska se on mulle semmonen, se ei oo semmonen häpeen aihe, niinku semmonen oma valinta ollu, mutta kyllä mä huomaan että kun me asutaan tuolla maalla että, on vähä niinku, vähä tuota semmosta, että jotenki musta tuntuu että mä joudun...että mä en lähe siltä samalta viivalta ku muut, että tavallaan mä joudun- mulle tulee semmone olo että ne aattelee et hei oonko mä ihan normaali, et jotenki se on, et ennen se ei oo ollu sillä tavalla siellä..vähä semmone enemmän silmätikkuna. Että siellä, mut ku ollaan kaupungissa asuttu ni ei se oo mun mielestä näkyny mitenkään. Siis olihan se ero, siis eihän se isä ois halunnu erota, että tuota, eihän mun äiti puhunu mulle vuoteen sen jälkeen eikä mitään, siis siinä tuli niin törkeetä syyllistämistä, mut joku elää omaa elämänsä.”

Tanja tekee mielenkiintoisen erottelun maaseudun ja kaupungin välillä. Maaseudulla ollaan ehkä enemmän konservatiivisia perhesuhteiden osalta. Tanjan avioliitossa ei ollut ympäristön mielestä ylitsepääsemättömiä vaikeuksia, mutta Tanja kuitenkin koki ne sellaisiksi ja uskoi olevansa onnellisempi yksin. Itsenäisyys on Tanjalle hyvin tärkeä elämän osa-alue eikä hän kadu tekemiään

valintoja, vaan hän antoi haastattelussa kuvan että tietää mitä tekee. Hän elää omaa elämäänsä, ei kenenkään muun. Hän tiedostaa lapsensa toiveen vanhempiensa yhdessäolosta, mutta toisaalta se on lähes kaikkien eronneiden perheiden lasten toive. Pojan isä on kuitenkin säännöllisesti mukana lapsensa elämässä, joten lapsi ei ole millään tavalla menettänyt isäänsä.

”Se oli nii pieni silloin ku me erottiin, että kuitenkin, niinku se, poika on niinku tottunu siihen, että enemmän tässä se harmittaa että me asutaan eri paikkakunnalla..mutta, se on siihen tottunu ja se on kuitenkin hyvä isä silloin ku se on sen luona, kai se nyt laps toivois tietenki että me oltas yhdessä mutta ollaan puhuttu niinku—ei se muista millasta se oli ku me oltiin yhdessä tai erottu.”

Tanja on käynyt kokoaikaisesti töissä jo vuosia, ja opiskelu on tapahtunut siinä sivussa. Opiskeluun käytettävä aika on ollut hyvin vähäistä ja sen vuoksi opinnot ovat venähtäneet.

”Oikeestaan se opiskelu on ollu niinku se viimeine juttu ja sen takii ne on niinku venynytkki. Vaikka se on olluki niinku mielenkiintosempaa ku se työ mutta se ei oo ollu taloudellisesti mahdollista.”

Tanjan arkea rytmittää työ, ei niinkään koulu. Hän tuo esiin työssä käymisen pakon, sillä muuten ei tulisi taloudellisesti toimeen. Toimeentulosta ei ole tarvinnut murehtia. Työssä käyminen on tapahtunut opiskelun kustannuksella, mutta Tanja ei ole ottanut stressiä opiskeluiden venymisestä. Työ on myös osaltaan mahdollistanut hänen itsenäisyytensä. Tanjan välit lapsen isään ovat hyvät ja isä hoitaa poikaansa joka toinen viikonloppu. Muuten sosiaalinen verkosto on melko pieni, sillä samoin kuin Niinan tapauksessa, kaikki Tanjan sukulaiset ja ystävät asuvat toisessa kaupungissa.

”Että tääl ei oo ketään et mul on sit yks tyttö joka on hoitanu ku mä oon pyytäny mut et mä oon maksanu siitä sitte. Aika niukka se on se verkosto sillä tavalla, mut et, illalla, et ei sitä hirveesti voi sitä hoitoo muutenkaan...”

”Mulla on hyvä tuuri että sen lapsen isä on semmonen että se pitää että enhän mä jaksais, jos mä en sais sitä vapaata, ja mun mielest sen voi ihan rehellisesti sanookin, et jos on koko ajan kahestaan sen lapsen kans, se on ihan erilaista ku on kaks ohjaamassa tai komentamassa ja pääsee vaikka illalla lenkille yksinään tai jotain että...kyllähän mä tartten ne ajat, että kyllä mä nautin niinku täysin siemauksin että on koti hiljanen ja sit mä saan tehä mitä mä lystään.”

Tanja otti tietoisien riskien erotessaan, että hän voisi jäädä täysin yksin lapsen kanssa. Hän myöntää olevansa onnekas lapsen isän suhteen. Asiat voisivat olla toisin, jos lähipiiri ei olisi antanut anteeksi. Oma aika on hyvin tärkeää, jota ilman ei yksinkertaisesti jaksaisi.

”Mä annan itteni tavallaan niinku nauttia että mä en tunne syyllisyyttä siitä, että ja mä teen sitte kaikkee kivaa että, mä oon aika paljon reissannu ja kaikkee semmosta, meen ja tuun ja..”

Aika eron jälkeen oli kuitenkin vaikeaa. Isä muutti ulkomaille heti eron jälkeen ja uhmaikäinen lapsi reagoi isän yhtäkkiseen häviämiseen voimakkaasti. Lähiympäristön tuen puuttuminen ja henkisesti raskas työ uuvuttivat Tanjan. Hän oli pitkään työuupumuslomalla. Lopulta Tanja tuli siihen tulokseen, että on otettava seuraava rohkea askel eteenpäin.

”Mut..nyt mä oon..se mun laps on sen ikänen että mä peilaan sitä tavallaan sitä vasten, mitä on nyt ja mitä oli parisuhteessa, musta tuntuu että mä oon tehny oikeita valintoja, jotenki tuntuu että kaikki on menny putkeen. Sitte ku mä uuvahdin ni sitte mä tein sen päätöksen että mä pistin kämpän myyntiin ja, me vaan muutettiin tänne, että sitte oli vaan pakko tehdä niitä (päättöksiä). Sitä jotenki vaan, pitää uskaltaa tehdä niitä muutoksia.”

Uutta suhdetta Tanjan on vaikea kuvitella, sillä hän pelkää menettävänsä tietynlaisen vapauden. Poikaa hän ei koe niinkään sitovana tekijänä, vaan mies on pikemminkin hänelle se kahle. Sitoutuminen uuteen suhteeseen on hankalaa monesta eri syystä.

”Ehkä mä oon ollu nyt liian kauan aikaa yksin että, mä en sillee haluu jakaa sitä arkee kenenkään muun kanssa...tai ehkä ei oo tullu semmosta oikeeta ihmistä, joka antas mulle sen, että ehkä mä nautin vähän liikaa siitä vapaudesta sitte, että mä en niinku pysty siihen että mä tartten jotenki sen totaalivapauden sitte, niinku viikonloppuina ja muuta. : niin siis se, silloin se isä, siis jos mä tartten miehen ni mä tartten sen itelleni että en mä sitä, se on vähä hankalampi juttu ku siinä on se mies joka ei oo sen isä, voi tulla jotain kasvatuksellisia juttuja. Mulla on vähä niin että ku mä en tartte sitä miestä taloudellisten asioiden takia enkä mä tarvi sitä isäks lapselle niinku, tartte seuraks että..”

Olavi Riihinen puhuu itsekurista ja itsekontrollista autonomiaan olennaisesti kuuluvina ehtoina. Ulkopuolelta tuleva valvonta ja määräys supistavat yksilön autonomian aluetta. (Riihinen 1996, 21.) Tanjan kohdalla ympäristö on yrittänyt sanella ehdot, joiden mukaan tulisi käyttäytyä, mutta hänellä on kuitenkin niin vahva itseidentiteetti, että hän on uskaltanut toimia toisin, sosiaalisesta painostuksesta huolimatta. Itseidentiteettiin kuuluu autenttisuus, eräänlainen *aitous*. Jos yksilö hakee jatkuvasti ympäristönsä hyväksyntää tekemisilleen ja katsoo mallia muista ihmisistä, hän ei voi olla kovin autenttinen.

Tanjan eropäättöstä voidaan myös miettiä arvojen pohjalta. On yleisesti arvostettua, jos lapsen vanhemmat ovat keskenään naimisissa, koska se on moraalisesti oikein. Toisaalta voi ajatella, että arvojen ja normien sokea omaksuminen on kaukana autonomiasta. Tanjalla on joka tapauksessa voimakas uskollisuus itseä kohtaan. (Riihinen 1996, 18–21.)

Koska Tanja käy töissä, hänen ei tarvitse murehtia toimeentulosta. Vaikka sosiaalinen verkosto onkin suhteellisen niukka, poika on kuitenkin jo sen verran iso, ettei hän tarvitse täysiaikaista hoivaa ja läsnäoloa verrattuna vauvaikäiseen lapseen. Hyvä ulkoinen elämänhallinta vaikuttaa positiivisesti myös sisäiseen elämänhallintaan. Työuupumus opetti Tanjaa ottamaan asiat rennosti, ja hän on hyvin voimakastahtoinen ja itsetietoinen. Tanjan selviytymiskeinona toimii ehdottomasti lapsen isä, joka ottaa poikaa hoitoon säännöllisesti ja täten antaa Tanjalle aikaa huolehtia itsestään ja omasta hyvinvoinnistaan.

7.3 Stressin välttjä

Anna on 25-vuotias työssäkäyvä opiskelija. Hänen tyttärensä on viisivuotias. Anna oli kihloissa, ja ero tuli kun lapsi oli hyvin pieni, vain muutaman kuukauden ikäinen. Lapsen isä pitää yhteyttä ”silloin kuin huvittaa”. Anna opiskelee neljättä vuotta teknillisessä yliopistossa. Annasta jäi päällimmäisenä mieleen hänen rento olemuksensa. Elämä on osattava ottaa rennosti, koska muuten ei jaksaa. Anna käy siivousyrityksellä töissä kerran viikossa, ja opiskelee sen ajan kun ehtii.

”sillee hyvä että, emmä ota mitään paineita siitä että, valmistuuko niinku ens vuonna vai kolmen vuoden päästä, että, mää teen niinku mä jaksan ja jos en jaksaa ni sit en tee.”

”Meillä voi melkein itte sanoo koska tulee töihin ja koska ei. Nekin nyt on ne tietyt päivät ku mä oon töissä esim se perjantai, niin se menee oikeestaan niin et alkuviikko menee kouluhommissa ja perjantai on työpäivä ja sitte on viikonloppu niinse menee oikeestaan siinä. Kun ei tarvi sovittaa, tai ku ei oo molempia samana päivänä. Koulu varmaan olis jääny sit pois jos ei joustais.”

Annalle on helppoa yhdistellä opiskelu, työ ja lapsi juuri opiskelun ja työn joustavuuden vuoksi. Lapsi ei kuitenkaan voi joustaa ja hänen ehdoillaan mennään. Silmiinpistävää vastauksissa on opiskelun toissijaisuus. Se on tärkeysjärjestyksessä viimeisenä ja näin se hyvin todennäköisesti tulee myös venymään. Toimeentulon turvaaminen on Annalle tärkeämpää eikä opintotuki riitä

kattamaan toimeentuloa. Anna ennakoi tulevan rahan tarpeensa ajoissa, mikä ehkäisee stressin syntymistä ja turvaa toimeentulon.

Ei rahaa oo ikinä tarpeeks mutta, mut kyl tässä nyt ihan silleen pärjää mut mul on kyl ollu töissä se että jos mä tarviin enemmän töitä ni mä sanon et mä haluisin tulla töihin, et sillee saa, se on hyvä et siel on aina töitä. Sen tietää sillee vähä ennakoidaki et, tietää et seuraavaks tul kevät ja tytölle pitää ostaa kevätvaatteita ja siis tämmösiä nii sitte vaan et mä haluun olla nyt enemmän töissä. Sit tietysti se koulu jää taas vähäks aikaa vähemmälle, mutta, se on sitä.

Suhde lapsen isään ei ole kovinkaan hyvä. Annan puheesta kuultaa halveksunta lapsen isää kohtaan, joka ei osaa ottaa vastuuta lapsestaan. Elatustukea isä ei maksa.

”Se on kuvioissa silloin ku sattuu huvittaa, nyt ei oo taas ollu, ja sitte välissä se on taas useemmin joka viikko, joka viikonloppu, sitte se on taas kohta että ei.”

Sosiaalisesta verkostosta tärkein on Annan äiti, joka ottaa Annan lasta melko usein hoitoon. Päiväkodissa on myös muutama äiti, joiden lasten kanssa Annan tyttö pääsee aina välillä leikkimään. Anna kokee, ettei yksinhuoltajuus ole mitenkään ihmeellinen asia, tai että ympäristö suhtautuisi häneen jotenkin eri tavalla kuin muihin äiteihin.

”Nykyään se on niin normaalia, et joka kaveripiirissäkin on melkein aina joku, en mä niinku koe sitä mitenkään et katottais pitkään.”

Kuten lähes kaikkien äitien haastatteluissa, myös Anna kokee, että elämä on helpompaa nyt verrattuna siihen mitä se on joskus ollut. Lapsen kasvaminen helpottaa arkea omalta osaltaan, mutta myös oma suhtautuminen asioihin. Päiväkoti on hyvin tärkeä apu Annalle, sillä se mahdollistaa myös oman ajan koulun ja työn ohella.

”No kyl mä silloin varmaan ku tyttö synty, oli enemmänki semmosta, no tietysti kaikki oli niin uutta, oli silleen raskaampaa ja näin mutta toisaalta nyt kun sen on saanu menee omalla rytmillään, emmä nyt oikeen tiää, ja ku mä en ite luo paineita siitä, meillä saattaa olla kämppä viikon ku pommin jäljiltä, siivotaan sitte viikonloppuna jos jaksetaan tai sitte lähetään kotoo pois. Se on mulla niinku kaiken muunkin kohalla et jos ei satu jaksamaan ni sit ei jakseta, et mä en luo painetta tosta siivoomisesta. Kyl se kun tyttö on päiväkodissa ni helpottaa tosi paljon, et jos haluaa lähtee lenkille ni sit mä vaan vien sen aikasemmin päiväkotiin ja meen lenkille.”

Samoin kuin Tanjan kohdalla, Annan on vaikea kuvitella miestä elämäänsä. Mies saattaisi vain sotkea jo seestynyttä elämää ja arkea.

”On täs nyt ollukin jotain pienempiä juttuja mut, kyl sitä mieltii et jos tähän tulis joku mies asumaan, et kuinka sen kans osais olla, tai sillee että, mä tien että mä ite oon rasittava persoona ja tällee, et mitenkä sitä jaksais jos joku tulis sotkemaan tätä mein arkee tähän että..siis siihenki niinku tottuus ja ei olis varmaan sitte mitenkään omituista sit ku siihen tottuu mutta..jotenki ku juttelee kavereitten kans joil on lapsia ni joku alkaa et voi jumatsuikka ku se mies on taas pässi ni eka aattelee ite et en mä taida jaksaa et... mut eihän sitä koskaan tiedä..”

Anna vastaa olevansa ihan ”perustyytyväinen” arkeen, vaikka joskus sitä mieltii, mitä jos asiat olisivatkin toisin. Hän kuitenkin hyväksyy asiat sellaisenaan kuin ne ovat. Annan ei tarvitse huolehtia rahasta, koska hän käy töissä. Anna tuo esiin, miten tärkeää on sekä työpaikan että opiskelun joustavuus, muuten asiat olisivat paljon hankalammin yhdistettävissä keskenään. Päivähoito antaa Annalle omaa aikaa, ja myös lapsen isoäidillä on hyvin tärkeä rooli siinä suhteessa. Annalla on hyvä sisäinen elämänhallinta, sillä hän ei suostu stressaamaan asioista, vaan antaa niiden mennä omalla painollaan. Tämä toimii myös selviytymiskeinona.

7.4 Päivästä toiseen selviytyjä

Saija on 34-vuotias kahden lapsen äiti. Tyttö on 5-vuotias ja poika 9-vuotias. Saija opiskelee ammattikorkeakoulussa ja viimeistelee opinnäytetyötään. Saija toisaalta selviytyy, mutta vain päivän kerrallaan ja haastattelusta jäi kuva, että jokin yllättävä tilanne saattaisi romahduttaa koko aselman. Lasten isä on englantilainen, ja hän muutti takaisin kotimaahansa kolme vuotta sitten. Tällä hetkellä hän näkee lapsiaan pari kertaa vuodessa ja soittelee silloin tällöin. Saijan mukaan opiskelun aloittaminen laittoi eron liikkeelle. Saija ei käy töissä, koska päättötyö vie kaiken ajan, myös öistä. Lasten kanssa pitää olla iltapäivät ja illat, joten aikaa opiskelulle jää sen jälkeen kun lapset ovat menneet nukkumaan.

Saija: *Nyt se on ollu sillai että oon ite päässy kahdentoista aikaan nukkuu, sitte ku pitää viimeisiä rutistuksia niin huomaa että kello onkin kaks tai kolme. Rytmit heittelee vähän..*

Leena: *Oleksä väsyny?*

Saija: *Olen. Varmaan henkisesti ja fyysisesti. Tänä aamunakin oli tuskaa nousta sängystä, että onko pakko. Noo, mutta se on näitä kevään juttuja.*

Saija myöntää olevansa väsynyt niin henkisesti kuin fyysisestikin. Päätötyön tekeminen on raskasta ja aikaa vievää ja jaksaminen on rajallista useiden valvottujen öiden jälkeen. Saija on myös yksinäinen.

”Sitä huomaa että kun on itellä jotain tekemättä ni sitä on paljon kärtyysämpi kun pitäis tehdä ja, lapset äkkiä nukkuun ja, sitte ei taas pysty antaa lapsille sitä huomioo. Kyllä mulla on semmonen pieni jännite päällä koko ajan, että ei uskalla päästää irti, että miten se siitä sitte lähtis.”

”Oon mä välillä yksinäinen, kun yksin istuu siellä ja höpöttelee itsekseen. Välillä on sillai että hei oikeesti, mä keskustelen itteni kans.”

Saija potee huonoa omaatuntoa siitä, ettei pysty olemaan lastensa kanssa täysipainoisesti, mutta myös siitä, ettei saa opiskeluaan hoidettua kunnolla. Opiskelu toimii kuitenkin myös terapeutin roolissa osaltaan, sillä se on erilainen ympäristö kuin koti ja siellä tapaa ihmisiä, joiden kanssa voi puhua aikuisten asioista. Opiskelu aiheuttaa silti stressiä ja asioiden hoitamatta jättäminen painaa mieltä. Äidin opiskelu voi olla pois lapsilta ja päinvastoin.

Saijan veljet katsovat lapsia, jos Saijalla on iltaluentoja. Jos hän ei saa ketään hoitajaa, hän jää kylmästi pois luennoilta, mikä taas saattaa vaikeuttaa opiskelua jatkossa. Lasten isä asuu ulkomailla eikä hän maksa elatustukea. Saija on vasta vähän aikaa sitten alkanut saamaan elatustukea Suomesta.

”Se oli aina semmosta soittelemista että voisitko laittaa rahaa tilille, joo huomenna huomenna huomenna, sitte pimahti, mulle riitti että NYT. Kyllä niillä pärjää mitä saa ja nyt kun tuo elatustuki tulee säännöllisesti niin sitte sitä oikeen mieltii että mihkä mä voin laittaa tän muutaman ylimääräsen euron..”

Saija joutuu elättämään perheensä pienillä rahoilla, ja pienikin ylimääräinen euromäärä saa jo juhlatuulelle, vaikka oletettavasti viimeisenä oleva virke onkin enemmän sarkasmia kuin mitään muuta. Vanhempi lapsi otti eron raskaasti ja hän ikävöi isäänsä paljon. Saija on silminnähtävästi huolissaan pojastaan.

Vanhempi on isänsä kanssa asunu pidemmän aikaa ja nuorempi nyt on ollu niin pieni kun on muutettu erilleen. Pojan kanssa on ollu sillai että ollaan käyty tuolla perheneuvolassa että sieltä saatu sillai tukee että oltiin eroryhmässä. Se oli semmonen kahden kerran pitempi, olikse nyt viisi tuntia. Se oli mulle ja lapselle, mut lapsen näkökulmasta sitä pohdittiin. Se oli semmonen ryhmä, että olikohan meitä viis vai kuus aikuista ja kuus lasta. Se oli psykologin kautta, että pojalla on, aina kun isä tulee

käymään niin sillä menee vähän pasmat sekasin. Se oli sille niin kova paikka sillon kun isä lähti takaisin kotimaahansa. Psykologi meidät sinne ryhmään sitte ohjas. Oli siitä sillai apua, ku en mä oo kuullut että se kelleen on mitään puhunu ni siellä se oli kumminkin jutellu. Kun se on semmonen, että se ei puhu, pitää kaiken sisällänsä.

Uutta suhdetta Saijalla ei ole. Hän on käynyt pari kertaa treffeillä, mutta lapsille hän ei ole esitelty ketään, ehkä juuri sen vuoksi, että vanhemman pojan on vaikea hyväksyä eroa. Uusi mies saattaisi silti sekoittaa jo uomiinsa menneitä kuvioita.

Mutta ei oo ollu ketään miestä, oon hyvin usein miettiny sitä asiaa, että kuinka siihen pystyy ku on tottunu tekee kaiken itse. Että jos siihen joku tulis ni en kyllä yhtään tiedä. Ehkä sitten kun se tulee ja kolahtaa kohdalle ni sitte.

Jos perheessä olisi toinen aikuinen, se mahdollistaisi Saijan sosiaalisen elämän ja oman ajan. Saijan mukaan hyvinvointi on kuitenkin itsestä ja omasta suhtautumisesta paljon kiinni.

No kyllä nyt sitä sosiaalista elämää lähinnä, ehkä sitte jos ois se toinen osapuoli että pääsis johonkin, lenkille tai..mut en mä tiedä kuinka paljon se on, ns. normaaliperheessäkään mahdollista.

Saija tekee mielenkiintoisen erottelun normaalin perheen ja oman perheensä välillä. Samoin kuin Niina, Saijakaan ei koe perheensä olevan kokonainen. Sosiaalinen elämä on rajoittunutta, ja Saija kaipaava sitä. Toisaalta tilanne on vaikea päättötyön vuoksi, koska se vie kaiken ylimääräisen ajan. Saija myöntää, ettei hän ole päässyt erosta vielä yli, vaikka siitä onkin jo kolme vuotta aikaa.

Kyllä mun elämä nyt ainakin kasassa pysyy. Mä en oikeen muista erosta sillee mitään, en oo sitä ite prosessoinut, oon vaan menny tota koulua eteenpäin. Ihan loppuun asti en oo vieny kaikkea.

Saijan haastattelussa nousee esiin yksinhuoltajuuden ja opiskelun yhdistämisen vaikeus. Hän tiivistää sen, mikä koskee varmasti monia yksinhuoltajaitejä; opiskelun on pakko jäädä toiselle sijalle, mikä saattaa vaikeuttaa asioita entisestään. On suurempi todennäköisyys olla pääsemättä tenteistä läpi, jos ei voi istua luennoilla. Tämä puolestaan saa opinnot kasautumaan ja saattaa estää opintojen etenemisen normaalissa tahdissa, puhumattakaan ihanneaikatauluista, jotka on annettu korkeakoulujen taholta.

Rahaa ei ole paljon, mutta sitä on kuitenkin enemmän kuin aikaisemmin elatustuen ansiosta. Vaikka se onkin suhteellisen pieni määrä euroissa, niukkuuteen tottuneelle se on paljon. Opiskelu vie paljon aikaa, mutta Saija ajattelee kuitenkin positiivisesti tulevaisuuden työtilanteestaan.

Kunhan päättötyö on valmis, asiat tulevat olemaan paremmin. Kuitenkaan tällä hetkellä ulkoiset olosuhteet eivät ole hyvät: Saijalla ei ole rahaa, aikaa eikä sosiaalista verkostoa, ainakaan omasta mielestään riittävästi. Hän ei myöskään ole prosessoinut eroa vielä ja kokee suurta murhetta lastensa, varsinkin vanhemman poikansa hyvinvoinnista. Hän elää päivän kerrallaan, mutta uskoo kuitenkin parempaan tulevaisuuteen.

7.5 Kunnianhimoinen ahkeroinja

Maija on 24-vuotias kohta neljävuotiaan tytön äiti. Maija opiskelee Tampereella yliopistossa ja ammattikorkeakoulussa, joiden lisäksi hän käy viikoittain soittotunneilla Helsingissä. Hän on myös freelancerina eräässä lehdessä töissä. Maija halusi eron lapsen isästä jo silloin kun hän oli raskaana, mutta päätti kuitenkin pitää lapsen. Maija rakastaa opiskelua ja on hyvin motivoitunut. Lapsi vie kuitenkin leijonanosan hänen ajastaan ja haastava arki pakottaa aikataulutamaan jokaisen päivän hyvin tarkasti.

Mä tiedän että jos en tekis ittelleni semmosta lukujärjestystä ni ei, muuten menis semmoseks hummaamiseksi. Varmasti käyttäisin enemmän aikaa opiskeluun jos tyttöä ei olis olemassa mutta täytyy selkeesti laskea rimaa, esimerkiks en lue tenttiin niin hirveesti. Tottakai mä ajattelen että se on tytön etu että mulla on työpaikka, ja sitte toisaalta niinku se on se mikä antaa mulle luvan keskittyä tähän uraan, että mun hyvinvointi on tytön hyvinvointi. Ja joku kotiäitiys ei IKINÄ olis mulle, tuntuu että pää räjähtäis, mulle on tosi tärkeitä että mä saan tehdä mun aivoilla jotain ja ehkä siks ku nää molemmat alat mitä mä opiskelen on mun unelma-ammatteja. Jossain vaiheessa tuntuu että tyttö kärsii ja kaikki kärsii just siitä ku mulla oli koko paketti sekasin kun mä en osannu aikatauluttaa sitä, mut nyt on helpompaa ku tiedän et sit kun mulla on laps ni mä tien etten tee mitään muuta. Kun mä oon sen kans ni mä oon sen kans ja ku mä oon koulus ni mä oon koulus.

Maija kritisoi yliopiston iltaluentoja, joissa ei ole otettu huomioon yksinäisiä perheellisiä. Maija on myös hyvin suunnitelmallinen opintojensa suhteen, ja hän tietää tasan tarkkaan, mitä hänen tulee opiskella, jotta pääsee tavoitteeseensa.

Kyllä mä välillä tietosesti protestoin sitä että kun katoin luennon aihetta ja ajattelin että tällä ei oo mun urani kannalta merkitystä nii olin vaan kylmästi pois ja laitoin luentopäiväkirjaan että en ollut paikalla vaan hain lapsen päivähoidosta, piste.

Opiskelu ja perheen pyörittäminen käy välillä voimille.

Esimerkiksi viime syksynä mul oli nii paljon pakollista läsnäoloo vaativaa, ja kaikki kurssit pakko tehdä samaan aikaan ni silloin tuntu ettei ehtiny lounaalla käydä ees. Ja ku pääsi kotiin ni oli ihan räitti ja sit pitäs leikkii ja pitäs tiskata ja..

Maija vaatii itseltään hyvin paljon, niin opiskelijana, äitinä kuin työntekijänäkin. Hän ei opiskele vain opiskelun vuoksi, vaan hän haluaa omien sanojensa mukaan ”ihan oikeasti oppia asioita”. Hän myöntää olevansa perfektionisti. Samalla hän kuitenkin tiedostaa, että lapsi saattaa kärsiä hänen kunnianhimoistaan pikällä tähtäimellä.

Jos on vaiks joku tentti mistä mä ihan oikeesti haluan oppia ja ihan oikeesti haluan päästä läpi ni silloin mua ahistaa se, että mul ei oo aikaa lukee. Mä tiedän että mä en todellakaan tuu selviämään täältä missään tavoteajassa mut musta tuntuu et se johtuu enemmän siitä et mä opiskelen kahta alaa kuin siitä että mulla on laps. Mä kyllä tosi paljon mietin sitä..mä oon tosi kunnianhimoinen ja ehkä jossain määrin hieman urakeskeinen ihminen. Et mulle on tosi tärkeetä se, mä en suostu esimerkiks työtilaisuuksia ohittamaan sen takia että..mun täytyy tosissani muistuttaa itelleni että tyttö on tärkein tyttö on tärkein, tiedän että mä olisin kymmenen vuoden päästä pulassa jos mä en nyt huomioi sitä tarpeeks. En mä kyl pystyiskään siihen etten ottais sitä huomioon. Se on se syy miks mä vedän joskus alta riman, siis omasta mielestäni, että joskus oikeen hävettää palauttaa joitain esseitä, että toivottavasti toi ei ikinä tunne mua kuka mä oon.

Vaikka yksin lapsen kanssa ei ole helppoa, Maija on sitä mieltä, että ero lapsen isästä oli fiksuinta mitä hän on elämässään tehnyt.

Jos en olisi tehny sitä ni me oltais varmaan kaikki hypätty parvekkeelta. Se ihminen on vaan niin moniongelmainen että..mulla on helpompi olla, kun se ei ole siinä. Mies on semmone että se aina välillä sanoo että en haluu enää ikinä kuulla työstä mitään ja sitten välillä että nyt haluaa nähä. Ei siis oo ite aktiivinen lapsen suuntaan ja mä oon päättäny että ei olla aktiivisia myöskään hänen suuntaansa, et sitte ku tyttö kasvaa isoks ni se saa luoda suhteen jos se haluaa.

Lapsen tulo ei ollut suunniteltua. Lapsen pitäminen erosta huolimatta ja tietoinen päätös ryhtyä yksinhuoltajaksi oli rohkeaa ja alemmuudentunne lapsen syntymän jälkeen oli voimakas. Maija kuitenkin nousi taas jaloilleen vaikean alun jälkeen.

Must tuntuu et silloin ihan aluks kun olin ihan järkyttävän masentunu sen kaiken jälkeen ni tuntuu että mulla itellä oli kauhee tarve asettaa itteni kilometrejä alemmas missä muut perheet on. Lähtien jo siitä et synnytyslaitoksella muilla oli ne isät tuomassa suklaata ja ruusuja ja mulla ei ollu. Mä jotenki aattelin heti et no niin, musta tulee maailman surkein äiti. Mut pääsin siitä kyl yli eikä mulla nyt oo semmosta oloo. Päinvastoin, tuntuu että mulla on hirvee tarve näyttää, että vitsi mä muuten pärjään yksin.

Ympäristön suhtautuminen vaikutti Maijan yksinhuoltajan kokemukseen paljon. Ympärillä olevat ihmiset asettivat ja asettavat edelleen Maijan eri asemaan kuin muut äidit ovat. He eivät lähtökohtaisesti usko Maijan mahdollisuuksiin edetä elämässään lapsen takia.

Ku mä sain tytön niin mun äiti, oli sitä mieltä että mun ei kannata opiskella ku mä sain lapsen. Että se aatteli että mä voin yhtä hyvin istua tehtaassa lopun elämäni. ”Noniin nyt tää meni tällee.” Ja joillakin muillakin se meni niin. En mä tiä onko se semmonen yleinen asenne yhteiskunnassa, just se ressurssi yksinhuoltaja että nyt sun elämis meni pilalle että sä et voi enää tehdä YHTÄÄN MITÄÄN, että sä oot niinku pallo jalassa. Mut kyl mä uskon et se on persoonasta kiinni . Mulla ei oo oikeutta sanoo et mulla meni essee huonosti ku siält tulee ”no nii nii mut sä ootkin äiti” kyl se tietyllä tavalla asettaa mut johonkin erityislokeroon.

Maija kieltää ehdottomasti olevansa heikko. Hänellä on tarve näyttää muille ja yrittää muuttaa ihmisten käsityksiä ja ennakkoluuloja. Maijan mukaan yksinhuoltajan on oltava silti itse aktiivinen, jos haluaa ympäristöltä tai yhteiskunnalta tukea, koska yleinen asenne on se, että yksinhuoltaja on saanut asiansa pilattua ja hänen päällään on nyt stigma.

En oo koskaan suostunu siihen et seisaisin jossakin et noni, säälikää mua, et en mä oo ikinä ees aatellu sitä että yhteiskunnan pitäisi tulla mua jotenki vastaan ku mä oon yksinhuoltaja. Kyllä mä koen että opiskelevat vanhemmat, oli ne sitte yksin tai ei, tai opiskeli tai ei, mut semmone että kyl mä näkisin et yhteiskunnan kannattaa panostaa muhun ja mun lapseen ja siihen että mä jaksan.

Maija tulee nyt kohtuullisen hyvin taloudellisesti toimeen, koska käy silloin tällöin töissä. Yllättävät menot suistavat yleensä yksinhuoltajaperheen talouden raiteiltaan ja Maijakin on aikoinaan hakenut toimeentulotukea.

Viime keväänä se johtu siitä että terveydenhuoltomenot oli niin isot. Olisin mä pärjänny ilman mut mulle sanottiin, että tyhmä olet jos et hae koska mä aloin automaattisesti nipistää esimerkiks ruuasta, että syödään vähän halvemmalla. Ja mulle sanottiin että et sä saa lapsen elintasosta nipistää. Mutta musta tuntu että se paperisota oli niin stressaavaa että mä mielellään hoidan tän homman toisella tavalla, mulla meni niin hirveesti energiaa siihen.

Maijan elämä on niin hektistä, että haastattelun aikana mieleen juolahti, juokseeko hän paikasta toiseen vain paetakseen jotakin. Lopulta Maija kertoi, että on tarvinnut ulkopuolista apua.

Paras juttu mitä oon tehny työntökin puolesta on, että alotin viime syksynä kolmen vuoden psykoterapian. Se on oikeestaan ollu se avain minkä avulla oon päässy

tasapainoon itteni kanssa ja ajattelisin ittestäni vähän terveemmällä tavalla. Se on ihan lapsuudesta asti kasvanu joku ihme tämmönen hirvee ankaruus itseä kohtaan, mä tulin siihen tulokseen, että mä teen itelleni tän palveluksen, etten mä pala loppuun, nyt. Ja se on myös auttanut etten oo niin ankara äitiydessä. Oon oppinu ettei tarvii olla mitään temppukerhoja ja askartelupiirejä..ehkä se on tää superihmisyys..kai siihen on joku syy että ihmiset sanoo musta sillai.

Maijan tämän hetken tärkein tehtävä on saada lapsestaan tasapainoinen ihminen ja pitää oma pää kasassa. Hän tajusi vuosi sitten, ettei hänellä ole enää olemassa mitään valmistumisaikataulua. Ei ole merkitystä, meneekö opiskelujen parissa viisi vai kymmenen vuotta. Jos hän romahtaa, romahtaa koko systeemi.

Kyl mä tein jonkun masennustestin ja sain siitä huikeet lukemat mutta en oo ikinä kokenu olevani masentunu. Tai siis, tää on ollu mulle semmonen vakituinen mielentila, et en oo aatellu asiaa näin. Ehkä nyt näin jälkikäteen, ei kai se nyt ihan normaalia oo itkee koko ajan. Ja kyl sen huomaa että ku mä oon tuolla alkanu käymään ni oon paremmalla tuulella ni tyttökin on paremmalla tuulella. Vuosi sitten olisin romahtanu pieneen vastoinkäymiseen mutta nyt sitä kestää.

Maijalla on nyt uusi mies. Mies asuu kuitenkin toisessa kaupungissa, mikä on Maijan mukaan hyvä asia, koska mies ei ole vielä valmis elämään lapsiperheen arkea. Maija hyväksyy ja ymmärtää asian ja jaksaa kyllä odottaa. Pikemminkin totuttelua vaatii jo pelkkä ajatus, että joku toinen tulee komentamaan hänen lastaan, eikä kaikesta tarvitse huolehtia yksin.

Mulle on ollu se tosi vaikeeta, et mies on sanonu että kun hän ottaa mut ni hän ottaa myös tytön, ja hänellä on ihan yhtäläinen oikeus komentaa ja kasvattaa sitä ja yhtäläinen oikeus olla lapsen elämässä. Että se asettaa niitä rajoja siinä missä minäkin. Ku mä oon tottunu olemaan se joka määrää kaikesta, ni se tuntuu oudolta et mies tekee ruokaa ja sanoo mulle että istu tohon sohvalle. Koko ajan tuntuu että pitäis mennä tonne keittiöön nyt. Hirveen vaikeeta on antaa toiselle se tila.

Maija kokee olevansa onnellinen nyt. Aikaisemmin hän kaipasi elämää ilman lasta ja vaikka hän vieläkin tiedostaa, että on paljon asioita, mitkä ovat jääneet tekemättä lapsen vuoksi, ei hän antaisi tätä aikaa pois.

Jossain vaiheessa mä kaipasit sitä ”jos tyttöä ei olisi niin..” mut kyl mä aattelen et musta voi tulla muusikko, mut musta tulee muusikko vähän vanhemmalla iällä. Mut mä en jaksa enää olla mikään katkera siitä. Ja toi mun poikaystävä, tottakai se auttaa siinä jos se on arjessa jatkuvasti läsnä. Ja tyttö on terve ja onnellinen. Se on tärkeintä.

Maija on tekee töitä selviytyäkseen menneisyydestään ja tulevaisuus näyttäytyy valoisana, koska Maija tietää mitä haluaa elämältään. Maijalla on edellytykset hyvään ulkoiseen elämänhallintaan.

Hän käy osa-aikaisesti töissä ja hänellä on myös vanhemmat, jotka auttavat tarvittaessa rahallisesti. Hänen isoisänsä on ensimmäinen henkilö, johon hän ottaa yhteyden silloin, kun tarvitsee lapsenhoitoapua. Maijalla on niin kiireinen arki, että päivät on pakko aikatauluttaa hyvin yksityiskohtaisesti. Nyt Maija pystyy pitämään langat käsissään, ja tähän on vaikuttanut varmasti hyvin paljon psykoterapia. Suuri kunnianhimo, täydellisyyteen pyrkiminen ja itsensä kiireisenä pitäminen kielivät ehkä kuitenkin siitä, että Maijalla on pitkä tie edessään, ennen kuin pääsee sinuiksi menneisyytensä kanssa. Joka tapauksessa hänen näyttämisenhalunsa ja voimakas tahto ajavat häntä määrätietoisesti eteenpäin.

7.6 Aktiivinen osallistuja

Elina on 28-vuotias yhden pojan äiti. Poika on neljävuotias. Elina opiskelee ammattikorkeakoulussa kolmatta vuotta ja hän tekee parhaillaan lopputyötä. Elina oli naimisissa kolme vuotta ulkomaalaisen miehen kanssa. Mies halusi eron ja muutti takaisin kotimaahansa. Elina oli täysin yksin lapsen kanssa kaksi vuotta, mutta nyt isä on muuttanut takaisin samalle paikkakunnalle missä lapsi ja Elina asuvat. Elina ei olisi halunnut erota, ja aika eron jälkeen oli raskasta. Hän jäi yksin lapsen kanssa, eikä asiaa helpottanut se, että mies asui nyt toisella puolella maapalloa.

Muutaman viikon mä olin tosi masentunu siinä ekana syksynä. Tuli kerran semmonen lappu seurakunnalta kotiin, se oli jotenki hyvä aika just ni kyl mä silloin soitin sinne että voisko joku tulla juttelee mun kanssa ja sieltä tuli kyllä semmonen mukava nainen. Se oli vaan semmonen hetki kun oli tosi yksin ajatustensa kanssa ja tuntu ettei kauheesti oo ystäviä kenelle olis puhunu asioista. Eikä silloin ollu mitää yksinhuoltajille tarkoitettua toimintaakaan. Mä vaan pari tuntia itkin sille. Mutta tavallaan tollaset pienet avuntarjoamiset saa taas usko ja sitte sai elämästä taas kiinni ja motivoitu siihen kouluun. Se oli pitkä prosessi se erosta selviäminen, silloin sitä koki epäonnistuneensa elämässä, mut ei sen jälkeen kasvattajana.

Heikolla hetkellä lähipiirin tuki on ensiarvoisen tärkeää.

Silloin ku pyytää apua, välillä voi olla tosi epätoivonenkin siinä että sais hetken hengähtää. On apua tarjottu mutta..kyllä mä alkuun toivoin, että ois vanhemmat auttanu enemmän, mut musta tuntuu et ihmiset ei tiedä millasta se arki on kun jos joutuu koko ajan pyörittää sitä.

Vaikka opiskeluun on kulunut paljon vapaa-aikaa, se ei ole haitannut Elinaa, sillä hän rakastaa alaa, jota opiskelee ja on hyvin motivoitunut. Hän sanoo, että opiskelua ei yksinkertaisesti jaksaisi ilman motivaatiota. Elina ei käy töissä säännöllisesti, sillä hän on tullut siihen tulokseen, että tarvitsee

enemmän aikaa kuin rahaa. Opiskelu mahdollistaa ajan antamisen myös pojalle, sillä opiskelu on joustavaa. Elina yrittää saada kaikki koulutehtävät tehtyä koulupäivän aikana, jotta hän voi pyhittää illan vain pojalleen ja yhdessäololle. Päätöstään hän perustelee sillä, että työssäkäyvien päivät voivat venyä hyvinkin pitkään, ja työt voivat tulla kotiin. Hänen on helppo irrottautua opinnoistaan sillä aikaa kun hän on lapsensa kanssa. Töihin on pakko mennä, tunneille ei ole. Hän myöntää olevansa erittäin tiukka itselleen, koulutehtävät on hoidettava koulupäivän aikana, muuten ne jäävät mieleen kummitelemaan. Kesäajat Elina on käynyt töissä. Samoin kuin Niinalla, kulkemisen hankaluus tulee esiin myös Elinan puheessa.

Kesäajat on pahimpia koska oon käyny tuolla kaukana töissä bussilla ja lapsi tarhaan jo seittemän jälkeen. Autoon ei mitenkään olis varaa eikä haluakaan. Jos asuis kaukana tai päiväkotia olis kaukana ni olis kyllä tosi haastavaa. Auto on vaan taloudellinen kysymys, mutta kyl julkisen liikenteen kehittäminen olis tärkeetä.

Koska Elina ei käy säännöllisesti töissä, hänellä on taloudellisesti tiukkaa. Rahaa on jäätävä säästöön kesäkuukausilta ja hänen on pidettävä tarkkaa kirjaa menoistaan.

Oon säästäny semmoselle etutilille mutta nyt kun mun palkkatulot ei riittäny ja en oo vielä saanu lopputyöstä stipendiä, ni mä huomaan että oon saanu tyhjentää koko sen tilin. Ehkä pitää vaan luoda sellanen että ei oo haluja ostaa mitään ni ei huomaa että jäis paitsi.

Elina saa nyt elatustukea lapsen isältä. Kun isä asui kaksi vuotta ulkomailla, hän ei ollut mitenkään mukana lapsen kasvatuksessa tai elättämisessä. Elina kritisoi tapaa jolla elatustuki lasketaan, sillä hänen kohdallaan ei esimerkiksi otettu huomioon sitä, että hän oli kaksi vuotta täysin yksin, jolloin isä ei osallistunut lapsen elättämiseen millään tavoin ja nyt hän osallistuu viikonloppuisän verran ja ostaa silloin tällöin vaatteitakin.

Että se on hassu yhtälö. Ne ei ota huomioon sitä isän läsnäolomäärää. Niitten laskelmat on sillai aataminaikasia, että millä pitäis tulla toimeen, niin se ei oo kauheen realistista, varsinkin kun lapsi alkaa kasvaa. Usein mä oon aatellu että tää kaikki on mahdollista vaan sen takia, kun lapsi ei harrasta vielä mitään, ja voi käyttää käytettyjä vaatteita.

Elina kritisoi myös päivähoitomaksujen laskentaperiaatetta. Hän joutuu jakamaan kesäkuukausien tulot koko vuodelle, koska muuten ei tulisi toimeen. On otettava huomioon ylimääräiset menot,

kuten lääkärissä käynnit. Päivähoitomaksut lasketaan kuukausitulon mukaan, vaikka hänen vuosittaiset tulonsa jäävät alle köyhyysrajan

Mä oon tehny siitä valituksen kaupungille, se kesti 9 kuukautta se vastaus ja se hylättiin heti koska niillä on ne tietyt laskentaperusteet. Tiesin tuloni etukäteen ja mä ilmoitin ne. Mietinkin, mitä jos olisin vuoden lopussa ilmottanut tuloni, ni mitä silloin olis tapahtunu. Maksut olis ollu nolla. Vaikka ihan mielelläni maksan päivähoidosta, että se on vähän ristiriitanen juttu.

Elina kokee hankalaksi sen, ettei ole olemassa riittävää tukiverkostoa tai toimintaa yksinhuoltajille. Aina ei ole perhettä tai ystäviä lähellä. Toiminta voisi ennaltaehkäistä perheen ongelmia sekä turvata äidin että lapsen hyvinvoinnin.

Kyllä silloin kaks vuotta sitten kun halus lähtee ulos tai johonki ni kyllä silloin välillä soitti siskolle itkua väentäen että tuutko nyt. Mut ei nekään osaa nähdä sitä asiaa ku ei kellää oo lasta itellä. Olis paljon kehitettävää, vaiks semmosissa tiloissa, usein puhutaan sosiaalisista tiloista niinku meilläkin on noi yhdistyksellä semmonen olohuone kerran kuussa. Se on semmonen muutama tunti mihin voi tulla mut sekin on hankalaa ku se on aina illalla ja se riippuu ihan vapaaehtosista jotka on itekin yksinhuoltajia. Että se on vähän, kuka nyt jaksaa järkätä. Mä sitte itte aloin olee siinä mukana, kun otti päähän kunnei ollu mitään. Ja joskus mulle tarjottiin sosiaalitoimesta sellasta tukiperhettä, että jos on ihan yksin lapsen kaa. Ni sais viedä kerran kuussa lapsen sellaselle perheelle ja se ei kyl maksais mitään. Mut nekin on ilmeisesti aika kiven alla, että suurimmalle osalle yksinhuoltajista ei olla tarjottu tätä. Se on semmosta ennaltaehkäsevää, että jaksaa, että se on kyllä tosi hyvä jos sitä vaan tarjottas niille jotka sitä tarttee.

Ympäristön suhtautumisella Elinaan yksinhuoltajana on suuri merkitys Elinan omaan käsitykseen tilanteestaan. Eron jälkeen oli hylätty olo, ja helposti alkaa ajatella, että muut ajattelevat hänestä samoin. Elina myöntää, että jos hän olisi lähtenyt suhteesta, ympäristö olisi saattanut tuomita hänet. Elinakin asettaa ”muut perheet” niin sanottuun normaaliin kategoriaan. Hän kuitenkin tiedostaa, että moni kakku on päältä kaunis, mutta perheiden sisäistä ja todellista tilannetta ei moni näe. Kuitenkin Elina kokee, että ydinperheet suhtautuvat häneen yksinhuoltajana eri tavalla.

Varmaan jos mä olisin lähteny ni olis ollu paljon rankempaa se ihmisten palaute, että tavallaan mä olin se ns. uhri niin sitte kukaan ei lähteny moralisoimaan. Jos on nuori, ni ihmiset ei ymmärrä sitä tilannetta. Alkuun tuntu että tietyt kaverit, en tiedä että asettiko sitä ittekin, että nyt mua hyljeksitään, kun oli niin jätetty olo, mutta sellaset kaveripariskunnat joilla asiat on näennäisesti hallussa, erilaiset puitteet ja lapsilla uudet vaatteet, ni tuntuu että ne vieroksuu sitä joskus. Niitten käsitys onnellisuudesta on aika erilainen kuin oma, välillä on kauheen vaikee olla niissä tilanteissa ja olla oma ittensä.

Elinalle tulee hetkiä, jolloin hän vertaa elämäänsä samanikäisten pariskuntien elämään, joilla on jo omakotitalo ja auto. Silloin tulee mieleen, tekeekö hän oikein lasta ajatellen, kun ei käy töissä vaan haluaa asua halvalla pienessä kaksiossa. Se tapahtuisi silloin opiskelun kustannuksella ja Elina on tehnyt arvovalintoja. Elina nostaa myös esiin ympäristön odotukset. Ihmiset odottavat perinteisesti, että tiettyyn ikään mennessä ihminen on opiskelunsa opiskellut ja perustanut perheen ja asettunut aloilleen. Elämä ei kuitenkaan suju aina suunnitelmien mukaan ja yleinen oletus tiettyyn muottiin kuulumisesta asettaa eron ns. normaalin ja erilaisen välille.

Elina tietää, että työhaastattelussa saattaa olla vaarallista, jos joutuu kertomaan yksinhuoltajuudestaan. Hänet saatettaisiin luokitella ja se tekisi hänestä huonomman työntekijän kuin muut. Yksinhuoltajuus ei ole kuitenkaan sairaus, ja työntekijänä yksinhuoltaja pystyy tekemään samat asiat kuin muutkin. Lapsen sairastelu on kuitenkin asia, joka saattaa vaikuttaa työstä poissaoloihin.

Elina koki monta pettymystä miesten suhteen, ennen kuin löysi hyvän miehen. Elina ei kuitenkaan voisi kuvitella seurustelevansa miehen kanssa, jolla on jo ennestään lapsia. Hänelle tuli yllätyksenä se, mitä varsinkin nuoremmat miehet ajattelevat lapsista ja yksinhuoltajista.

Mut vanhemmatkin miehet, ei ne oikeen tajua sitä että kuinka paljon se lapsi on mukana siinä. Kyl se on tässä nykysessä suhteessa ollu kans tosi suuri kynnys ja asia, siihen se olis voinu kaatua.

Elina kokee olevansa kaikesta huolimatta onnellinen nyt. Hän tekee asioita, joista hän pitää, mutta myöntää myös, että elämä on jatkuvaa valintojen tekemistä.

Mä olin jotenki alusta asti oikeella asenteella, sitä on nyt vaan mentävä eteenpäin ja tää on nyt tilanne. Oon rakentanu uudelleen sosiaalisia suhteita ja omia kiinnostuksen kohteita ja harrastuksia. Oon esimerkiksi ympäristöjärjestöissä mitä oon aina halunnu tehdä. On se aika haasteellista lapsen kanssa ja opiskelun, mut tämmönen toiminta on sopinu mulle semmosena selviytymiskeinona, että on aktiivinen ja voi kokee olevansa hyödyks ja tehdä jotain tärkeitä asioita. Semmosta jatkuvaa taistelua se on mitä haluaisi tehdä ja sit huomaa että ei, mulla on tää lapsi tässä. Valintojen tekemistä se on eniten ja se on ehkä haastavinta.

Elina on havainnut puutteet yksinhuoltajille tarkoitetussa toiminnassa ja on pyrkinyt omalta osaltaan parantamaan ja lisäämään sitä. Rahaa ei ole paljon, mutta Elina on hyvin säästäväinen ja kesäaikana tienatut rahat riittävät yleensä koko vuodeksi, jos ei tule yllättäviä menoja. Hän myös aikatauluttaa arkensa, opiskelut hoidetaan sinä aikana kun lapsi on päiväkodissa, ja muu aika

vietetään lapsen kanssa. Arki on raskasta, ja se kulkee joka päivä samaa rataa. Siksi sosiaalisen verkoston, perheen ja ystävien antama tuki on ensiarvoisen tärkeää. Kaikesta huolimatta Elina omaa hyvin positiivisen ajattelutavan ja hän on aktiivinen sekä tulevaisuuteen suuntautunut. Heti eron jälkeen oli vaikeaa, mutta koska lapsi kasvaa koko ajan ja opiskelutkin ovat kohta ohi, tulevaisuus näyttää valoisalta. Elina omaa hyvän sisäisen elämänhallinnan, eikä hän ole alistunut ulkoisten olosuhteiden sanelemiin ehtoihin, vaan on pyrkinyt vaikuttamaan myös niihin ja muuttamaan ne itselleen suotuisimmiksi.

7.7 Epävarma taistelija

Liisa on 33- vuotias kahden tytön äiti. Vanhempi lapsista on kolmannella luokalla koulussa ja nuorempi vielä päivähoitossa. Liisa oli naimisissa ja hän jätti lasten isän pitkän asumuseron jälkeen. Liisa opiskelee kolmatta vuotta yliopistossa ja käy viikonlopun töissä. Haastattelussa kävi ilmi, että Liisa on saanut olla jatkuvalla puolustuskannalla niin lasten isää, viranomaisia ja ympäristöä vastaan. Lasten isällä on sekä päihde- että mielenterveysongelmia eivätkä lasten tapaamiset lähteneet sujumaan missään vaiheessa. Liisa haki oikeudesta yksinhuoltajuutta ja valvotut tapaamiset, sekä pitkäaikaisen elatussopimuksen. Isä ei ollut halukas yhteistyöhön.

Siinä yhteydessä tehtiin olosuhdeselvitys, ni se oli kans yks semmonen ku siellä on ruodittu aika paljon ja se isä on..mun teorian mukaan..repiny niitä juttuja hatusta ja hän ei oo ikinä tehny mitään ja sieltä tuli sit kaikenmoisii syytöksii mitä sit käytiin läpi ja ne ihmiset arvioi mua ja mimmonen mä oon äitinä ni kylhän se on semmonen että..mut mun hakemuksen mukanen päätös siinä tehtiin. Kyllä ne sosiaalipuolen ihmiset teki ihan asiallisesti töitä mut on se semmonen hetki kun on suurennuslasin alla.

Kuvatut tapahtumat ovat saaneet Liisan epäilemään taitojaan ja kykenevyyttään olla äitinä. Yksinhuoltajana voimat käyvät joskus vähiin, ja silloin helposti menettää hermonsa lasten kiukuttelulle, joka taas aiheuttaa syyllisyyden tunteen. Hän hakee oikeutusta opiskelulle sillä, että siitä on hyötyä myös lasten tulevaisuutta ajatellen.

Just kun menettää hermonsa ni alkaa miettimään et onks musta nyt, tuleeko tästä ikinä mitään ja onko musta vanhemmaks ja saanko mä olla vanhempi. Ja se että mä opiskelen, ni onhan se nyt lapsillekin, että se ei pelkästään koske mua vaan se vaikuttaa koko perheen tilanteeseen ni välillä tulee mietittyä et onks tää nyt oikeesti sen arvosta. Pelkään et jos mä jossakin vaiheessa huomaan et ei musta ookaan tähän ja sit on menny monta vuotta ja sit mä vaan jätän kesken..

Liisa käy töissä viikonloppuisin, mutta silti rahat ovat hyvin tiukalla.

Oon ehkä sillee aika tottunu siihen, että en elä kauheen leveesti. Ei oo ikinä ollu semmosia suuria rahoja, että olis joku älytön 2000 euron bruttopalkka. Siihen on niin tottunu että ne elintasovaatimukset on niin eri ku jollain muulla. Ja ehkä se on semmonen aatteellinenkin juttu että mieluummin ostaa käytettyjä vaatteita. Kyllä se joskus tuntuu tiukalta ku tulee isompia laskuja ja tuntuu että ne tulee aina samaan sumaan. Ku alettiin puhuu lamasta ni sanoin tyttärelleni että tiedäkö muuten että me ollaan köyhiä? ”No eihän olla!” tuli kiva olo, että se ei oo lapsille kuitenkaan semmonen olo, että laskee senttejä.

Tuet kyllä riittävät jokapäiväiseen elämään, mutta ei mihinkään ylimääräiseen.

Nyt on puhuttu paljon siitä opintotuen lapsikorotuksesta ja kyl se on mun mielestä tosi tärkeä juttu, ainakin mä koen että mun opiskelu ja toisaalta meiän perhetilanne olis helpompi jos vois tehdä vähän vähemmän töitä. Se on kuitenkin tosi iso raha se 140 euroa mistä on puhuttu, se tarkoittais sitä että vois pitää yhen vapaan viikonlopun kuussa. Se olis tosi iso juttu koko lössin jaksamisen kannalta.

Liisan vanhemmat muuttivat samaan kaupunkiin jokin aika sitten, ja he hoitavat lapsia sen verran, kuin omilta töiltänsä pystyvät. Heidän lisäksi Liisan veli ja sisko auttavat silloin tällöin. Lasten isä ei ole yli vuoteen nähnyt tyttäriään, eikä Liisa tiedä, missä kunnossa mies nykyään edes on. Mannerheimin lastensuojeluliiton palveluja Liisa on käyttänyt pakon edessä pari kertaa, mutta sen hinta on liian kallis. Tilanteet tulevat yleensä yllättäen, esimerkiksi lapsen sairastuminen ja Liisa onkin pyrkinyt parhaansa mukaan ennakoimaan

En nyt sano että lasten hoito olis mitenkään vähäpätöistä työtä mutta ne realiteetit on kuitenkin siinä et paljonko on rahaa tilillä, ni se raha on tullu vastaan. Kodinhoitajaa ei oo mitään mahdollista saada pienellä varotusajalla mut tavallaan ku on tienny et on paljon ollu jotain liikkeellä ja ittellä on seuraavalla viikolla ollu jotain tosi tärkeätä, ni on niinku varman päälle varannu ku toinen on jo kipee ni on varma et se toinen on seuraavalla viikolla. Et on sit yrittäny soitella et on se viikko siinä aikaa..eihän se niitten vika oo ku työntekijöitä ei kertakaikkisesti ole mutta.. Kyl se joskus harmittaa ku on lukenu tenttiin ja sit sitä on pitämässä oksennusvatia lapselle.

Liisalla ei ole ratkaisua olemassa kodinhoitajien vähyyteen, koska hän ymmärtää, ettei kaupungilla ole mahdollisuuksia pitää työntekijöitä lähtövalmiina sen varalta, että joku mahdollisesti soittaa. Jonkinlainen hätävarajousto siinä olisi kuitenkin hyvä olla olemassa.

Liisa kokee, että hänen ympäristönsä on helpompi puuttua hänen asioihinsa, koska hän on yksin.

Yks täti kerran avautu mulle kun oltiin just tekemässä eroo et se oli henkisesti tosi rankkaa aikaa ja vanhempi tyttö oli kolme ja puoli ja sillä oli tapana juosta suojatielle ja mulla oli pienempi sylissä ja tää lähtee juoksee suojatielle ja mä sain just hupusta

kiinni ja kiskasin sen takas ja karjuin että sää et juokse suojatielle ku se oli monta kertaa juossu. Että siinä oli tosi paljon sitä taustaa ni semmonen täti alko mulle jo kaukaa huutaa että lapsiahan sä et kohtele noin ja mä aloin huutaa sille takasin että älä tuu tähän ku sä et tiedä tätä tilannetta ja mitä ennen on tapahtunu ja pakkohan mun on jostain ottaa kiinni ku se on juoksemassa tielle. Ihmiset kattoo kun se akka huutaa että noin hermoheikko ihminen ei saa olla äiti. Kyl noi on semmosia tilanteita että on monta kertaa itkeny jälkeenpäin.

Normaalissa tilanteessa Liisa olisi voinut kuitata asian olankohautuksella, mutta henkinen paine oli muutenkin suuri, ja asioista mitään tietämättömän ventovieraan puuttuminen hänen kasvatustaitoihinsa oli yksinkertaisesti liikaa. Ympäristön suhtautuminen vaikuttaa hyvin paljon Liisan itsetuntoon ja saa aikaan riittämättömyyden ja huonouden tunteen.

Ku on niin kokonaisvaltasessa vastuussa niist lapsista että jos ne lapset tekee jotain, käyttäytyy huonosti, ni ei oo niinku kahta jota voi syyttää vaan et se on niinku just sun vika ja tietenki ku oot yksinhuoltaja ni sehän on selvä et niistä tulee ongelmalapsia.

Ja jos ittellä menee hermo jossain tilanteessa julkisesti ja huutaa lapsille tai komentaa tosi pahasti ni se on sitte taas, ensinnäkään niissä tilanteissa ei oo ikinä kahta että se toinen olis siinä että mee sä nyt mä hoidan tän vaan että itte joutuu hoitaa sen tilanteen alusta loppuun. Plus että kun on vaan yks ni siihen on jotenki helpompi tarttuu kuin että jos siinä olis se kokonainen perhe. Tavallaan sitä vaatii itteltään olemaan ne molemmat vanhemmat, vaikei semmosta vois keneltäkään vaatia. Mut jotenki tuntuu että kyl se ympäristö, tavallaan haluaa nähdä ongelmia niissä lapsissa ja siinä koko perheessä. Et siinä on pakko piillä joku ongelma ku on yksinhuoltaja, se on niinku selvää ettei siellä voi olla asiat normaalisti. On jotenki helpompi käydä semmosen kimppuun.

Kuten Niina ja Elina, myös Liisa mieltää perheensä rikkinäiseksi. Se ei ole kokonainen, normaali yksikkö, niin kuin kuuluisi olla. Ympäristön negatiivinen suhtautuminen yksinhuoltajaperheisiin ja asenne epänormaaliudesta ovat vahvoja. Liisan lapsilla ei kuitenkaan ole ennakkokäsityksiä siitä, miten asioiden pitäisi olla, joten heidän maailmassaan kokonaiseen perheeseen kuuluu äiti ja kaksi lasta.

En muista onko nuorempi tyttö ikinä tehny tarhassa perhepiirustusta missä olis isä mukana. Et se on aika luonnollista et on vaan me. Esimerkiks kultakutri-tarinassa, kun siinä on ne kolme karhua, niin pienemmälle ne oli äitikarhu, isosiskokarhu ja pikkusiskokarhu. Että se on niinku se meidän normi.

Liisan elämä on nyt kokonaisuutena selkeämpi, kun vihdoin tuli päätös lasten ja isän välisessä suhteessa. Sen asian hoitaminen vei paljon voimia. Arjen hallinta on lähinnä luovaa kaaosta, mutta sitä se on luultavasti kaikissa lapsiperheissä. Liisa löytää kuitenkin positiivisiakin puolia

yksinhuoltajuudesta. Hän pystyy itse vaikuttamaan asioihin. Aina tulee yllätyksiä, mutta narut ovat hanskassa ainakin suurin piirtein. Heikkoja hetkiä tulee kuitenkin välillä, kun alkaa verrata omaa elämäänsä muiden, avioliitossa olevien, elämään.

Lähinnä silloin ku polkee jotain inhottavaa ylämäkeä sateessa ni silloin aattelee että perkele ne ei tiedä elämästä kyllä yhtään mitään. Niillä on kaikki aina niin hyvin ja ne ei koskaan riitele. Mutta ku ei oo koskaan ittellä ollu sitä idylliä..tai koin että olin yksinhuoltaja silloinkin ku oltiin naimisissa ja sit siinä oli se aikuinen lapsi joka ei pystyny huolehtii ittestään. Mutta välillä tulee semmosia että aina pitää jaksaa ja jaksaa ja silloinkin ku ei jaksa ni pitää jaksaa.

Sitä yrittää kääntää jotenki omaks voitoks, se on kuitenkin jonkunlaista elämännhallintaa, ja taitoja jotka jollain tavalla vaikuttaa koko loppuelämään. Jotenki sitä on paljon vahvemalla pohjalla että ku miettii mikä ois semmonen kriisi mikä pudottais ni en hirveesti löydä. Että joku oman lapsen kuolema tai joku tämmönen. On tavallaan vähemmän menetettävää ja tottunu selviytymään ja se on semmonen elämän strategia ja yrittää jollakin tavalla luovia sitä elämää eteenpäin ni se on elämännhallinnallisesti..ku aattelee että jollekin se on maailmanloppu että tulee se avioero ni itte on selvinny siitä jo ja päässy läpi ja kasvanu vahvemmaks. Mut välillä tulee olo että kaikilla muilla on kaikki paljon paremmin vaikka tietää että voihan siellä pinnan alla olla vaikka mitä. Harvoin ulkopuolinen tietää että mitä siellä on.

Liisa kokee olonsa yksinäiseksi välillä. Olisi mukava jos olisi joku, jonka kanssa voisi jakaa päivän tapahtumat, arkirutiinit, mutta myös iloiset asiat. On hänellä toki ystäviä, mutta se ei ole kuitenkaan sama asia. Liisa tietää kuitenkin, ettei tämä tilanne jatku loputtomiin; lapset kasvavat ja kun he ovat isompia, hänelle jää enemmän aikaa itselleen.

Sitä on aina yksin ylpee niistä lapsista et nyt tuo osaa jotakin. Ja sit sitä aina soittaa että hei mummu tai äiti. Mut on se toisaalta ihan kiva olla aina yksinkin siinä. Et vaikka saa aina sen pahan lapselta ni sit saa kumminkin suurimman osan siitä hyvästäkin, et se on tavallaan tosi etuoikeutettua. Mut et kyllähän välillä tulee semmonen olo, kun lapset on pieniä, mut kyl tässä nyt järjissään pysyy. Sitte ku ne on isompia ni sitte on itellä enemmän aikaa täyttää sitä yksinäisyyttä mut nyt ne on vielä niin pieniä et ne tarvii sitä läsnäoloo.

Liisa kuitenkin vertaa tätä hetkeä neljän vuoden takaiseen, jolloin asiat olivat paljon huonommin. Kun tulee heikko hetki, hän yrittää suhteuttaa asiat menneeseen ja sen jälkeen tuntuu taas, että elämässä on moni asia hyvin nyt. Joka tapauksessa hän kokee olevansa väsynyt ja turhautunut melko usein, mikä korostuu silloin kun tytöt kiukuttelevat. Hän on väsynyt arkirutiineihin ja jatkuvaan vastuuseen, joka on hänen harteillaan. Hän kuitenkin mieltää ne epätoivon hetkiksi, ei jatkuvaksi olotilaksi.

Kyl mä enemmän koen että olisin onnellinen ku että onneton. Ei se oo semmosta kokonaisvaltasta se negatiivisuus niinkun joskus heikkoina hetkinä kun pitää sääliä itteensä. Voisin mä nyt vaihtaa toiseenkin mutta on ihan kivaa töissä ja tytöt on aika isoja ja ihan reippaita ja niillä on kavereita ja on ne isovanhemmat..ja on kuitenkin jonkunäköstä sosiaalista elämää. Vaikkei taas oo pitäny yhteyttä kavereihin ni tietää kuitenkin että ne on siellä.

Opiskelulla on Liisalle suuri merkitys, sillä hän pitää opiskelemastaan alasta hyvin paljon. Hän kokee tekevänsä asioita, joista pitää. Hänellä ei ole harrastuksia, mutta hän mieltää opiskelun sellaiseksi. Silti hän odottaa tulevaa aikaa, jolloin lapset ovat isompia ja asiat toisin.

En mä ehkä just noita kirjoja olis luku, mutta jotain sinne päin, mitä opiskelun puitteissa luen, et ehkä tää on vähän niinkun työn ja harrastuksen välimaastossa. Kolmen vuoden päästä lapset on jo niin isoja ja sit mulla on niin paljon enemmän aikaa..jotenkin se on niinku, tän hetken realiteetit on nämä ja on semmone perustyytyväinen olo.

Liisalla on hyvä sisäinen elämänhallinta: hän kokee olevansa vahva ihminen, mitä vain voi tulla eteen ja hän selviää siitä varmasti. Ulkoisen elämänhallinnan osalta olosuhteet ovat myös hyvät; Liisa käy töissä ja hän kokee, että hänellä on riittävä sosiaalinen verkosto. Toisaalta ympäristön suhtautumisella on suuri vaikutus hänen hyvinvointiinsa ja työssä käyminen vie aikaa lapsilta ja saa Liisan väsymään. Jos hänen ei tarvitsisi käydä töissä, koko perhe jaksaisi paremmin. Liisa kuitenkin tietää, että tämä tilanne ei tule jatkumaan ikuisesti, ja se on myös hänen selviytymiskeinonsa.

8 TULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimukseni tehtävä on ollut selvittää opiskelevien yksinhuoltajaäitien arjen kokemusta ja elämänhallintaa. Haastattemieni äitien kokemukset vaihtelivat paljon, mutta esiin nousi kuitenkin muutamia yhdistäviä tekijöitä. Millaisena opiskelevat yksinhuoltajaäidit siis kokevat arkensa? Kaikkien äitien mukaan arki on hyvin ennalta määrättyä, eikä ajankäyttöä tarvitse erikseen suunnitella, jos päivään ei ole tulossa jotain tavallisesta poikkeavaa. Rutiineista tulee pitää kiinni jos siksi, että se on lapsen kannalta tärkeää, joskin se saattaa aikuiselle näyttäytyä yksitoikkoisena. Krok haluaa irrottaa äidit kuitenkin passiivisuudesta ja nostaa esiin äidin oman suhtautumisen asiaan. Vaikka arki saattaa olla rutinoitunutta ja kaavoihin kangistunutta, se voi olla myös mielekästä jos sen näkee tarkoituksenmukaiseksi ja siihen löytää *syyn*. (Krok 2009, 29-30.) Aika on kuitenkin kaikilla äideillä rajallista, sillä päivät täyttyvät erilaisista velvollisuuksista. He tekevät töitä töissä, koulussa ja kotona. Päätoimisesti opiskelevat yksinhuoltajaäidit joutuvat nipistämään ajan lukemiseen yöunista, joten mielekkyyden löytäminen saattaa olla vaikeaa.

Haastattemistani seitsemästä äidistä viisi on hakenut toimeentulotukea, ja vain kahdelle se oli myönnetty. Muilla oli joko rahaa säästössä lapsen tulevaisuutta varten, tai jokin tulonsiirto olisi ehtinyt tilille ennen toimeentulotukea ja näin estänyt tuen saamisen. Toimeentulotuen hakemuksen täyttäminen ja kaikkien vaadittavien kuittien hakeminen on sen verran aikaa ja energiaa vievää, että hakemus jää mieluummin tekemättä. Näin toimeentulotuen peruseriaate jää toteutumatta: sitä ei makseta niille, jotka sitä oikeasti tarvitsevat. Ilman työntekoa perheellä on taloudellisesti todella tiukkaa, mutta tulonsiirroilla pystyy kattamaan välttämättömän kulutuksen. Yllättävät tilanteet ajavat toimeentulotuen hakemiseen. Niillä äideillä, jotka käyvät töissä, on hyvä tilanne taloudellisesti, mutta silloin opiskelu on jäänyt sivurooliin ja valmistuminen siirtynyt. Äidit ovat tässä mielessä puun ja kuoren välissä, sillä opiskelun estyminen ja myöhästyminen heikentää heidän mahdollisuuksiaan tulevaisuuden työn saannissa (ks. Haataja 2009, 113).

Sosiaalisen verkoston puuttuminen lisää selkeästi äidin ongelmia. Monella haastattemallani äidillä on oma vanhempi, joka hoitaa lasta, mutta vaikeimmassa asemassa ovat ne, joiden perhe asuu toisessa kaupungissa. Lasta ei ole niin helppo antaa ystäville tai vieraille hoidettavaksi, vaan mieluummin äiti jää itse kotiin. Lisäksi apua ei ole kovin helposti saatavilla julkiselta palveluntarjoajalta. Äidin kotiin jääminen puolestaan saattaa sotkea suunnitelmat pahemman kerran,

varsinkin jos tentti jää tekemättä. Äideillä on hyvin erilaiset syyt eroon, eivätkä kaikki äidit halua tai voi antaa lasta tämän isälle.

Haastatteluissa kävi ilmi, että lähes kaikki äidit ovat kokeneet tietynlaista -ei ehkä syrjintää- mutta erottelua muiden ihmisten taholta. Toisaalta koettiin, että yksinhuoltajana oleminen on niin yleistä, ettei sitä enää nähdä niinkään sosiaalisena ongelmana. Kuitenkin monet äidit ovat kohdanneet tilanteita, joissa heidät on luokiteltu erilaiseksi, *ongelmaiseksi*. (ks. Rantalaiho 2009.) Ympäristö usein automaattisesti olettaa yksinhuoltajaperheen olevan jossain määrin ongelmallinen tai vähintään apua tarvitseva. Ympäristön suhtautuminen yksinhuoltajiin on muuttunut jonkin verran aikojen saatossa, mutta edelleen kyseinen perhemuoto on melko epätoivottu ja vieroksuttu ilmiö. Haastattelujen perusteella yksinhuoltajuuteen saatetaan suhtautua tabuna, ikään kuin siitä ei sopisi puhua päivänvalossa, kuten Niinan tapaus osoitti. Yksinhuoltajaäidin tekemisiin saatetaan puuttua hanakammin kuin naimisissa olevan äidin, mikä kertoo siitä, ettei uskota yksin olevan äidin kykyihin kasvattaa lapsi.

Erittäin mielenkiintoinen asia on myös kaupungissa ja maaseudulla asuvien ihmisten asenne-erot yksinhuoltajuutta kohtaan. Maaseudulla elää yhä vahvasti avioliiton perinne vallitsevana ihanteena, eikä siellä helposti suvaita erilaista ratkaisumallia tai erilaista perhemuotoa. Äiti, joka itse teki ratkaisun ryhtyä yksinhuoltajaksi, on ennenkuulumaton. Kaupungissa ikänsä asuneiden ihmisten taas voidaan sanoa nähneen jo kaiken mahdollisen. Kaupungissa elää niin monenlaisia ihmisiä, että suvaitsevaisuus saattaa olla helpompaa. Toisaalta sen voisi tulkita myös välinpitämättömyydeksi kanssaihminen elämää kohtaan. Maalla ehkä on vallalla edelleen melko patriarkaalinen elämänmuoto, johon Tanjan kaltaiset naiset eivät sovi. Krok puhuu hyvän äitiyden valmiista normista ja hyvän äitiyden vaatimuksesta, jollaiseksi yksinhuoltajaäitejä ei usein mielletä (2009, 71). Krokin mukaan äidit itse ajattelevat äitiydestä näin, mutta näen asian kuitenkin niin, että äitiyden ehdot on annettu ulkoa päin. Yksinhuoltajaäidit joutuvat puolustelemaan äitiyttään muille, ja usein on myös niin, että tekee äiti niin tai näin, hän tekee väärin.

Lähes kaikkien äitien puheessa nousi esiin henkinen väsymys. Sen ilmenemistapa vaihteli jokaisella äidillä, mutta se kertoo myös vastauksen ensimmäiseen tutkimuskysymykseen. Opiskelevan yksinhuoltajaäidin arki tuntuu raskaalta ja ilman tukitoimia jaksaminen on koetuksella. Jokaisen äidin kohdalla kuitenkin tämänhetkinen elämä ja tulevaisuus näyttää valoisammalta, kun sitä vertaa siihen, mitä on ollut. Kun erosta oli kulunut vain vähän aikaa ja lapsi oli pienempi, äidillä oli

vaikeampaa. Äidit tekevät kuitenkin kaikkensa lastensa eteen, vaikka haastatteluissa nousi esiin moneenkin otteeseen se, kuinka paljon lapsi sitoo elämää ja on tavallaan myös äitien oman elämän esteenä. Rönkä ym. (2009) toteavat, että monet äidit kokevat työnsä palkitsevana ja onnellisuutta tuovana, mutta hoivatyön sitovuus ja vaativuus voivat uuvuttaa äidin ilman ympäristön tukea (2009, 220-221).

Mitkä ovat opiskelevan yksinhuoltajavanhemman elämänhallinnan resurssit ja selviytymiskeinot? Allaolevassa taulukossa olen jaotellut haastattelemiani äidit heidän ulkoisen ja sisäisen elämänhallintansa mukaan. Jaottelu perustuu pyrkimykseni ymmärtää ja tulkita haastattelemieni äitien puhetta ja kokemuksia. Vaikka haastateltavien elämäntilanteet ovatkin samanlaisia ja he kaikki ovat opiskelevia yksinhuoltajaäitejä, elämänhallinnan vahvuus ja heikkous vaihtelevat äitien kesken, koska jokaisen elämäntilanne ja aikaisemmin tapahtuneet asiat ovat erilaisia ja ne myös vaikuttavat äitien elämään eri tavalla. Miellän taloudellisen tilanteen ja sosiaalisen verkoston ulkoiseen elämänhallintaan kuuluviksi, ja ajan hallinnan sekä kokemuksen omasta hyvinvoinnista sisäiseen elämänhallintaan.

Taulukko 2. Opiskelevien yksinhuoltajaäitien sisäinen ja ulkoinen elämänhallinta

	Hyvä ulkoinen elämänhallinta	Heikko ulkoinen elämänhallinta
Hyvä sisäinen elämänhallinta	3	1
Heikko sisäinen elämänhallinta	1	2

Haastattelemillani äideillä kolmella on sekä ulkoinen että sisäinen elämänhallinta hyvää. Vastaavasti kahdella äidillä molemmat elämänhallinnan muodot näyttäytyvät heikkoina. Aineistostani löytyy kuitenkin myös äiti, jolla on hyvät ulkoiset edellytykset, mistä huolimatta sisäinen elämänhallinta on heikkoa ja äiti, jolla ulkoiset edellytykset ovat heikot, mutta sisäinen elämänhallinta siitä huolimatta hyvä. Näin ulkoinen elämänhallinta ei automaattisesti määritä sisäisen elämänhallinnan laatua, eikä sama päde myöskään toisinpäin. Yksilön kokemukset ja se, kuinka hän merkityksellistää asiat, määrittävät elämänhallinnan pitkälti.

Äideillä on erilaisia selviytymiskeinoja. Sosiaalisella verkostolla on tässä suhteessa suuri merkitys, sillä oman ajan saaminen antaa äidille mahdollisuuden huolehtia itsestään. Äidin omat vanhemmat ovat useimmiten lapsen kanssa, lapsen isä vain muutamassa tapauksessa. Kaksi haastattelemaani äitiä käy psykoterapiassa, ja merkillepantavaa on, että he molemmat ovat jättäneet lapsensa isän tämän moniongelmaisuuksien vuoksi. Molempien kohdalla tulee myös oma rikkinäinen lapsuus esiin, joten ongelmat ovat jo lapsuudesta lähtöisin, ehkä suhteesta omiin vanhempiin. Sosiaaliset ongelmat ovat kasautuneet näiden äitien elämässä ja lopulta ero lapsen isästä ja yksinhuoltajuus ovat pakottaneet heidät hakemaan apua. Psykoterapia on viime kädessä se apu, jonka avulla äiti yrittää selviytyä. On olemassa myös lievempiä auttamisen muotoja, kuten seurakunnan tuki. Pahaa oloaan voi myös purkaa vertaistukiryhmissä, joita järjestää esimerkiksi Yhden vanhemman perheiden liitto ry, Mannerheimin lastensuojeluliitto ja Väestöliitto.

Äitien vastauksista voi päätellä, että valitsemistani teemoista elämänhallintaan eniten vaikuttaa sosiaalisen verkoston toimivuus. Sen lisäksi, että äiti voi saada lastenhoitoon apua, myös tuen ja seuran merkitys on suuri. Se, että voi jakaa päivän tapahtumat jonkun kanssa ja ehkä harrastaa yhdessä toisen ihmisen kanssa edesauttaa jaksamista. Samaa tukee myös Jokinen (1996), joka kirjoittaa, että äidit joutuvat kohtaamaan *puuttuvan*, mikä tarkoittaa toisen aikuisen seuraa ja kiinnipitävää ympäristöä (1996, 177). Toiseksi tärkein teema on ajan hallinta. Äidit eivät voi itse vaikuttaa ajan määrään, ja siksi ei oikeastaan voi puhua ajan hallinnasta. Oman ajan saaminen riippuu lapsesta ja äitiä ympäröivästä sosiaalisesta verkostosta. Opiskeleva yksinhuoltajaäiti elää suurimmaksi osaksi *lastaan varten*. Valinnan vapautta äideillä ei juurikaan ole. Äidit kuitenkin tarvitsevat aikaa vain ja ainoastaan itselleen, edes pienen osan päivästä.

Äidit eivät vaadi paljoa ja he tyytyvät vähään, sillä usein riittää edes se lyhyt hetki illasta, jolloin voi nostaa jalat pöydälle ja katsoa televisiota. Haastattelemani äidit ovat joutuneet sopeutumaan siihen raamiin, joka heillä on ja se on opettanut heidät arvostamaan arjen pieniä asioita. Äidit joutuvat luopumaan paljosta ja osalle äideistä se tulee esiin katkeruutena. Krok puhuu erilaisista arjen taidoista, joita äideille on kehittynyt: säästäminen ja valinta eri asioiden välillä. He joutuvat luopumaan paljosta koko ajan, kuten myös minun työssäni tulee esiin. Krok kutsuu tätä äitien hyveeksi, syyksi, joka tekee arjesta mielekkään. (Krok 2009, 135- 138.) Itse näkisin asian pikemminkin olosuhteiden pakkona, vaikka toki kaikki haastattelemani äidit mielellään luopuvat paljosta lapsensa hyväksi.

Entä miten sosiaalipolitiikan avulla voidaan helpottaa jokapäiväistä arkea ja miten sosiaaliturva, palvelut ja rakenteet vastaavat opiskelevan yksinhuoltajaäidin tarpeisiin? Yksinhuoltajien puheesta kuuluu ulkopuolisen toiminnan tarve. Melkein jokainen haastateltavistani on käyttänyt Mannerheimin lastensuojeluliiton palveluita, mutta nekin ovat lopulta olleet liian hintavia. Myös vertaistuen saamiseksi yhteisten, vain yksinhuoltajille ja heidän lapsilleen tarkoitettua toimintaa tulisi lisätä ilman että se vaatii yksinhuoltajan panostusta. Kodinhoitajia ei tällä hetkellä ole riittävästi lapsiperheitä varten. Kodinhoitajille ja tukiperheille riittäisi varmasti kysyntää, mutta palvelun tarjonnan vähäisyyttä suurempi ongelma saattaakin olla se, ettei apua osata tai haluta hakea. Erittäin tärkeää olisi kehittää myös opiskelupaikan roolia lasten hoidossa.

Usein perheen tilanteeseen puututaan vasta sitten, kun ongelmat ovat jo liian suuria. Ennaltaehkäisy on ensiarvoisen tärkeää ja siksi äitien todellinen tilanne pitää tuoda esiin. Todellisella tilanteella tarkoitetaan henkistä hyvinvointia ja äidin mahdollista väsymystä. Kaikkien äitien lähipiirit eivät välttämättä ymmärrä äidin tilannetta tai näe tämän väsymystä, koska se on aihe, josta on helpompi vaieta. Keinoja olisi hyvä olla avun ja tuen tarpeessa olevien äitien löytämiseksi. Keinoja tulisi löytää myös siihen, kuinka lähipiiri voisi paremmin olla äidin tukena, vapaaehtoistyöntekijöiden ja viranomaistahojen lisäksi. Koska sosiaalinen verkosto on äidille tärkeä, yksi keino voisi olla läheisneuvonpidon järjestäminen. Sen tavoitteena on henkilöiden voimavaraistaminen asioiden selvittämisen ja ratkomisen kautta. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 1999.) Nykyään läheisneuvonpitoa järjestetään vain lastensuojeluasiakkaille, mutta jos tarkoituksena on ennaltaehkäisy, äidit läheisineen pitäisi saada aikaisemmin avun piiriin.

Opiskelun ja työn sekä lapsen yhdistäminen on erittäin haastavaa, jos rakenteet eivät jousta. Joustava työaika ja opintojen omaehtoisuus ovat olennaisia seikkoja arjen sujumuuden edistämiseksi. Monessa haastattelussa nousi esiin päiväkodin tärkeys, koska se mahdollistaa äidille oman ajan, vaikkakin tämä aika pääasiassa kuluu töissä tai opiskelun parissa.

Tällä hetkellä saatavilla olevien tulonsiirtojen ja palveluiden tuki on kiistanalainen. Ne mahdollistavat ruuan saamisen pöytään, mutta rahaa jää hyvin vähän mihinkään ylimääräiseen. Kuten Joakim Palme kirjoittaa, köyhyys vähenee ansiosidonnaisilla sosiaalivakuutusjärjestelmillä, mutta tasasuuruiset etuusjärjestelmät ovat melko tehottomia ja köyhyyttä ne lievittävät parhaiten silloin, kun niitä voi täydentää tulonsidonnaisilla etuuksilla (Palme 2007, 23). Joka tapauksessa ilman tulonsiirtoja opiskelevan yksinhuoltajaäidin tilanne olisi paljon heikompi.

Esittelin alussa marginaalisuuden käsitteen ja pohdin, kuuluvatko opiskelevat yksinhuoltajaäidit marginaaliin. Opiskelijat ja yksinhuoltajaäidit on helppo mieltää yhteiskunnan reunalle, ei kuitenkaan sen ulkopuolelle. Marginaalisuuden mielikuva syntyy näiden kohdalla ehkä ensimmäisenä taloudellisesta tilanteesta, mikä ei kummallakaan viiteryhmillä ole kovin mairitteleva. Krokin mukaan on kuitenkin jo lähtökohtaisesti epäilyttävää asettaa joku syrjäytyneen asemaan vain sen vuoksi, ettei ole palkkatyössä (2009, 24). Kaikkien haastattelemieni äitien on ollut myös pakko jättää opiskelu toiselle sijalle, ja tämä asettaa heidät eri asemaan verrattuna muihin opiskelijoihin. Uskon, että heillä on ainakin syrjäytymisen riski, jos sosiaaliset ongelmat kasautuvat taloudellisen ahdingon ja mahdollisesti huonojen ihmissuhteiden takia. Yksinhuoltajaperhe on ehkä erilainen verrattuna kahden vanhemman perheeseen, mutta se miten äiti itse suhtautuu asiaan, ratkaisee paljon. Itse näkisin asian niin, että opiskelevat yksinhuoltajaäidit kuuluvat marginaaliin pääasiassa muiden ihmisten mielissä, eivät omasta mielestään. Tätä tukee myös Krok, jonka tutkimuksen mukaan äidit identifioivat itsensä äidiksi, ei yhteiskunnan ulkopuolella oleviksi objekteiksi (2009, 25).

Yksi tekijä yhdistää kuitenkin kaikkia äitejä: he kaikki uskovat parempaan tulevaisuuteen. Tämänhetkinen tilanne ei jatku ikuisesti, he tulevat vielä saamaan omaa aikaa ja rahaa, kunhan lapset ovat isompia ja opiskelu on ohi. Koherenssin tunne eli kokemus elämän ymmärrettävyydestä, hallittavuudesta ja mielekkyydestä on nähdäkseni jokaisella haastattelemallani äidillä ollut kadoksissa jossain vaiheessa lapsen syntymän jälkeen. Osa on päässyt sen yli lapsen kasvaessa, mutta osa painii sen kanssa edelleen. Kysymyksiä ja vertailuja toisiin perheisiin esiintyy osalla äideistä silloin tällöin. Krokin mukaan äitien päämääränä ei ole muutos vaan rutiinien säilyttäminen. (2009, 29.) Tietenkin rutiinit kuuluvat olennaisena ja tärkeänä osana arkeen, mutta omassa työssäni puolestaan tuli vahvasti esiin äitien kaipuu muutokseen, ja tärkein voimavara jaksamiseen ja arjen pyörittämiseen löytyykin toivosta parempaan huomiseen.

8.1 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Työni aihealue on keskittynyt henkilöihin, jotka statuksensa puolesta mielletään usein huono-osaisiksi. Elämänhallinta ja sen ylläpitäminen sekä vahvistaminen ovat näin ollen oleellisia tekijöitä työssäni. Aihepiiri on hyvin lähellä köyhyystutkimusta sekä myös sitä, miten yhteiskunta pyrkii ja kykenee maksimoimaan näiden henkilöiden hyvinvoinnin tai minimoimaan huono-osaisuuden. Julkinen sektori ei ole siitä yksin vastuussa, vaan tukemassa tulisi olla myös lähipiiri, johon

kuuluvat perhe ja ystävät. Opiskelevien yksinhuoltajaäitien arjen kokemus on aiheena yhteiskunnallisesti merkittävä, sillä näihin perheisiin kuuluu pieniä lapsia, jotka ovat kuitenkin tulevaisuutemme. Äidin ja lapsen hyvinvointiin tulisi panostaa aikaisessa vaiheessa ja ennaltaehkäisevä toiminta olisi hyvin tärkeää, jotta myöhemmiltä ongelmilta vältyttäisiin.

Tutkimuksen realiaabelius tarkoittaa toistettavuutta, eli tutkimuksen tulisi voida toteuttaa uudelleen niin, että tulokset olisivat samat kuin aikaisemmin. Validius puolestaan tarkoittaa tutkimusmenetelmän kykyä tutkia sitä, mitä on tarkoituskäsitteet. Nämä termit sopivat ehkä paremmin kvantitatiiviseen, eli määrälliseen tutkimukseen piiriin, jossa aihetta käsitellään usein numeroin ja mittarein. Kvalitatiiviseen, eli laadulliseen tutkimukseen käsitteet istuvat huonommin, koska laadullinen tutkimus on niin moniulotteista, ja tutkittavat kohteet ovat usein ainutlaatuisia. (Hirsjärvi ym. 2002, 213–214.)

Jos haastattelut tehtäisiin uudestaan, tulokset saattaisivat olla melko samanlaisia, onhan kyse kuitenkin henkilöiden historiasta, joka ei enää muutu. Henkilöiden kertomana asiat saattavat kuitenkin muuttua riippuen siitä mitä asioita hän painottaa. Samoin haastateltavat voisivat muistaa uusia asioita, jotka muuttaisivat aikaisemmin kerrottua tarinaa. Haastateltavan saattaa olla vaikea tuoda esiin omia ajatuksiaan ja arvostuksiaan niin, että tutkija ymmärtää ne hänen tarkoittamallaan tavalla. Voi myös olla, että tutkijan ja tutkittavan ajatusmaailmat ovat täysin erilaiset, ja siksi väärinymmärryksiä voi sattua. Kuten mainitsin aiemmin työssäni, itse keksityt teemat voivat perustua omiin ennakkokäsityksiin ja siten vääristää tutkimustuloksia. Tässä työssä teemat ovat kuitenkin hyvin laajat, ja ne koskevat monia elämän osa-alueita. En haastatelllessani johdatellut äitiä, vaan esitin yleisen kysymyksen, johon äiti pystyi vastaamaan haluamallaan tavalla. Annoin äidin kertoa kaikki asiat, jotka hänen mieleensä tuli. Mielestäni haastatteluista ei myöskään jäänyt käymättä läpi olennaisia asioita juuri teemojen laajuuden vuoksi. (ks. Aaltola & Valli 2001.)

Olen halunnut tuoda esiin opiskelevien yksinhuoltajaäitien kokemuksen omasta arjestaan ja elämänhallinnastaan. Olen pyrkinyt tulkitsemaan ja ymmärtämään haastatteluissa syntyneitä tekstejä. Se, kuinka totta he ovat puhuneet haastatteluissa, on toisarvoista, sillä en tutki sitä. On tietenkin mahdollista, että äidit kaunistelivat omaa tilannettaan ja halusivat luoda tutkijalle erilaisen kuvan itsestään, kuin mitkä se todellisuudessa on. Äidit tuskin edustavat kaikkia suomalaisia opiskelevia yksinhuoltajaitejä tai yksinhuoltajien yleistä kokemusta, mutta osia siitä.

Neljällä äidillä lapset olivat mukana haastattelussa. Näissä haastatteluissa tuli pieniä katkoksia, joka tietenkin välillä vaikutti myös äitien ajatuksen kulkuun. Lapset pääasiassa kuitenkin keskittyivät omiin leikkeihinsä, enkä miellä heitä häiriötekijöiksi haastattelun onnistumisen kannalta. He eivät olleet varsinaisesti läsnä kuulemassa, mitä äiti puhui, joten se tuskin on myöskään pakottanut äitiä kaunistelemaan asioita. Ensimmäistä kertaa kahvilassa ollessa minua henkilökohtaisesti häiritsivät ympärillä istuvat ihmiset, jotka saattoivat kuulla puheemme. Se oli kuitenkin paikka, jonka haastateltava oli valinnut, eikä asia tuntunut haittaavan häntä.

Haastattelut sujuivat hyvin, mutta on myönnettävä, että pari ensimmäistä haastattelua meni oikeastaan harjoitteluksi. Näin jälkikäteen ajatellen olisin voinut saada paljon lisäinformaatiota, jos olisin osannut jatkaa keskustelua paremmin. Tein myös sen virheen, että ensimmäisten haastattelujen kohdalla hyväksyin vain joo/ei-vastauksia joissakin kohdissa, joten en näissä haastatteluissa päässyt kovinkaan hyvin toteuttamaan fenomenologista otetta. Tätä ei kuitenkaan tapahtunut kuin aivan alussa, ja opin pian kyselemään lisää. Myöhemmät haastattelut menivät paljon paremmin ja haastattelut kääntyivät keskusteluksi. Haastattelut kestivät noin tunnin, myöhemmät hieman pidempään kuin ensimmäiset kaksi. Lähes kaikki äidit alkoivat kertoa asioistaan paljon luontevammin haastattelun puolesta välissä ja lopussa he yleensä kertoivat ne vaikeimmat asiat ja kuvailivat myös tunteet, joita niihin liittyi. Aineisto olisi varmasti paljon rikkaampaa, jos olisin nähnyt äidit vielä toisen kerran. Se ei kuitenkaan ollut ajan puutteen vuoksi mahdollista, ja lisäksi monet äidit olivat juuri valmistumassa. Olen silti ylpeä siitä, että pystyin herättämään luottamuksen haastateltavissa jo puolen tunnin jälkeen, vaikka kahta haastateltavaa lukuunottamatta muut eivät olleet nähneet minua aikaisemmin.

Koska fenomenologis-hermeneuttinen ote vaatii luopumista aikaisemmista käsityksistä liittyen tutkittavaan aihepiiriin, se mahdollistaa myös aineiston yllättävyyden. Omalla kohdallani suurin yllätys tapahtui Tanjaa haastatellessani, sillä hän oli ottanut riskin ja hypännyt tavallaan tuntemattomaan ottamalla eron miehestään ja ryhtymällä tietoisesti yksinhuoltajaksi. Myös Annan elämänasenne yllätti rentoudellaan: otetaan eteen tulevat asiat annettuina ja eletään niiden kanssa. Anna oli ymmärtänyt, ettei itsesäällissä rypeminen auta häntä yhtään. Ymmärsin myös, ettei yksikään haastattelemani äiti luovuta helpolla, vaikeista hetkistä huolimatta he keksivät keinot selvittää niistä. Tämä juuri tekee heistä vahvoja toimijoita, eivätkä he vastoin aikaisempia käsityksiäni ole heikkoja objekteja.

9 POHDINTA

Onko perheen hajoaminen luonnottomaksi, kuten yksinhuoltajaperheitä luonnehditaan, sosiaalinen ongelma vai vain ajan tuoma normaali ja luonnollinen muutos perheessä? Erot yleistyvät koko ajan, ja ihmisten elämä on monessa mielessä pirstaloitunut. On olemassa niitäkin vanhempia, jotka eivät kaipaa puolisoa lapsen kasvattamiseen. On myös homoseksuaaleja pariskuntia, jotka haluavat vanhemmiksi ja kokevat, että heillä on yhtä lailla oikeus ja mahdollisuudet kasvattaa lapsi kuin heteropariskunnilla.

Ehkä olisi parempi puhua *useista perheistä* yhden perheen sijaan, juuri käsitteen moninaisuuden vuoksi. Kuinka tärkeää ydinperheen säilyminen ylipäätään on? Miksi perheen pitäisi pysyä samanlaisena yksikkönä kuin aina ennenkin, vaikka maailma ja ihmiset sen ympärillä ovat muuttuneet aikojen saatossa ja muuttuvat yhä. Ehkä ydinperhe ikään kuin ylläpitää tietynlaista tasapainoa, johon ihmiset voivat turvautua. Se edustaa jotakin tuttua ja pysyvää nykypäivän pirstaleisessa maailmassa. Mielestäni asia ei kuitenkaan ole noin yksinkertainen, kun ottaa huomioon ihmiset jotka eivät tarvitse tai halua perinteistä ydinperhettä. On olemassa naisia, jotka tietoisesti valitsevat yksinhuoltajuuden. Tai naisia, jotka eivät koskaan halua lapsia. Ihmiset mieltävät perheeksi erilaisen kokonaisuuden, ja tässä määrittyy juuri se, miten sosiaalinen todellisuutemme meille rakentuu ja miten me sen koemme. Yksinhuoltajaäiti saattaa mieltää itsensä ja lapsen muodostaman yksikön perheeksi siinä missä kahden vanhemman taloudetkin.

Haastattelemiani äitejä yhdistää se, että kenenkään kohdalla kaikki asiat eivät ole sujuneet suunnitellusti tai alkuperäisen aikomuksen mukaisesti. Heidän ajatuksissaan oli joskus ollut ydinperhe, yksikään heistä ei varta vasten halunnut ainoastaan lasta. Erojen syitä on useita. Yksi äideistä oli havainnut, että hän on onnellisempi ilman miestä ja halusi jatkaa elämäänsä lapsen kanssa. Osalle äideistä ero miehestä on ollut ainoa järkevä vaihtoehto, koska yhteiselämä on käynyt sietämättömäksi isän ongelmien vuoksi. Tällöin myös lapsen etu menee etusijalle. Kaikissa tapauksissa ero on tapahtunut lapsen ollessa hyvin pieni. Kolmen äidin kohdalla mies on lähtenyt, ja nämä äidit ovat joutuneet rakentamaan elämänsä uudelleen eri tavalla, kun vertaa niihin äiteihin, jotka ovat halunneet eron.

Yksinhuoltajaksi tulo on ollut suuri haaste, joka on vaatinut äidiltä keinoja päästä eteenpäin. Myös tapa, jolla on tullut yksinhuoltajaksi, vaikuttaa elämänhallinnan tunteeseen. Opiskelevan

yksinhuoltajan identiteettiin liittyy paljon tuntemuksia ja kokemuksia. Ympäristön vaikutus äitien kokemiin tuntemuksiin on suuri. Ennakkoluulot yksinhuoltajuutta kohtaan ja vertaus avioliittoon sekä ydinperheeseen voi nostaa yksinhuoltajalle häpeän tunteen siitä, että hän on epäonnistunut tarjoamaan lapselle ehjän perheen. Häpeän tunne ei niinkään kosketa opiskelua, mutta koska opiskelu ei mahdollista kaikkien kohdalla työssäoloa, toimeentulo on heikkoa. Siten äiti voi kokea epäonnistuneensa sen suhteen, mitä kaikkea voi tarjota lapselleen. Uhrautuvuus nousee myös esiin useimpien äitien puheessa. He eivät suoraan sano sitä, mutta he osoittavat sen teoillaan. Lapsi menee heidän itsensä edelle.

Uuden miehen löytäminen on ollut kaikille äideille hankalaa. Isäksi ryhtyminen toisen miehen lapselle ei ole helppoa. Toisaalta äiditkään eivät ole valmiita ottamaan vastaan miehen mahdollisia lapsia, ainakaan avosylin. Naiset kokivat kuitenkin itsensä suhteellisen onnelliseksi, oli heillä miestä tai ei. On olemassa mahdollisuus, että mies tuo mukanaan uusia ongelmia, joten joskus on parempi olla vain yksin. Varsinkin, jos haavat entisestä suhteesta ovat vielä auki. Ero ja yksin jääminen lapsen kanssa ovat selkeästi olleet äideille elämän hetkellisesti pysäyttäneitä asioita, josta on tavalla tai toisella päästy ylös ja eteenpäin. Itsesyytös, pettymys ja hämmennys tulivat monessa haastattelussa esiin. Jokaisella äidillä on ollut omat keinonsa selviytyä näistä tuntemuksista.

Yksinhuoltajan kohdalla vastuu lapsen kasvattamisesta on suuri, sitä ei voi jakaa kenenkään kanssa. Äidin sankaruus ei tule jokapäiväisessä elämässä esiin, koska *se ei näy*. Kyseinen sankaruus tapahtuu kodin seinien sisäpuolella, eivätkä äidit pidä siitä kovaa ääntä. Hyvä äitiys on oletusarvo, eikä yksikään äiti, oli hän sitten yksin tai ei, ole oikeutettu saamaan siitä erityismainintaa, koska äidin perustehtävä on olla *hyvä äiti*. Itsestään selvänä pidetään sitä, että onnistuneen äitiyden tulokset näkyvät jälkikasvussa ja jos ilmenee ongelmia, syyllistä on helppo lähteä etsimään.

Mielestäni ajatus yksinhuoltajaäidin superihmisyydestä on mielenkiintoinen. Superihmisyyden mielikuva tulee nimenomaan ulkoapäin annettuna, äidit eivät välttämättä itse koe niin. Superihmisyyys on silti ristiriitainen termi, koska toisaalta äitien ajatellaan olevan heikkoja objekteja. Ehkä juuri siksi on yleisen ihmettelyn aiheena, kun nainen sittenkin kykenee yhdistämään niin äitiyden, opiskelun kuin työnkin. Sen ei lähtökohtaisesti ajatella olevan mahdollista, koska perheellä *on oltava ongelmia*. Joidenkin kohdalla superihmisyyden hinta on silti uupumus.

Työn edetessä ymmärsin, että olen itsekin syyllistynyt useisiin stereotyyppisiin käsityksiin yksinhuoltajaäideistä. On oikeastaan aika helppoa luokitella nämä naiset heikoiksi. Onneksi sain hyvin erilaisia äitejä haastatteluihin, koska se sai minut tajuamaan, että mustavalkoinen joko-tai-ajatteluni on ollut auttamattoman väärä. Yksinhuoltajaäitejäkin on monenlaisia, mutta päällimmäisenä ajatuksena minulle kuitenkin jäi nimenomaan heidän vahvuutensa. On myös vahvuutta osata hakea apua. Mielestäni naisen vahvuutta tai heikkoutta ei siis voi määritellä sen mukaan, kuinka paljon hänellä on rahaa käytettävissään tai onko hänellä mies vai ei. Yksilön historia määrittää pitkälti hänen heikkoutensa ja vahvuutensa, joten *yksinhuoltajuus* pelkästään käsitteenä ei kerro paljoakaan todellisesta tilanteesta. Opiskelevaa yksinhuoltajaa ei voi lähtökohtaisesti mieltää ongelmaiseksi ja apua tarvitseväksi. Paljon kuitenkin riippuu yksilöstä itsestään, miten häneen suhtaudutaan ja millaisena hänet nähdään.

Olisi ehkä ollut hyvä, jos minulla olisi ollut enemmän nuorempien lasten äitejä haastateltavinani. Minun työssäni äidit ovat jo tavallaan ohittaneet sen vaikeimman hetken tähänastisessa elämässään, lapset eivät ole täysin heidän armoillaan vaan ovat jo omatoimisia, opiskelut ovat suurimmalla osalla loppusuoralla ja seuraavat haasteet ovat työelämässä. En sano tätä ollakseni ongelmahakuinen, koska kaikkien opiskelevien yksinhuoltajaäitien tarinat eivät suinkaan ole tragedioita. Hyvin tärkeää olisi kuitenkin löytää opiskelevien yksinhuoltajaäitien joukosta ne, jotka ovat avun tarpeessa, ja tuoda heidän äänensä kuuluviin.

Toisaalta on hyvä, että aineistoni on suhteellisen yhtenäinen lasten iän suhteen. Koin työssäni erittäin haastavaksi fenomenologisen ja hermeneuttisen otteen. Se vaati hyvin paljon pohdiskelua ja aineiston edestakaista pyörittelyä. Voi hyvin olla, että olen ymmärtänyt ja tulkinnut väärin äitien puheen tai sen, miten he merkityksellistävät jonkin asian. Suurimmaksi osaksi haastattelut olivat kuitenkin hyvin antoisia, ja saimme aikaan kunnon keskustelun. Monelle äidille oli tärkeää saada oma ääni esiin, koska he eivät saa mielipiteitään kovin hyvin kuuluviin ja he kiittelivät valitsemaani aihetta. Elämänhallinta on kuitenkin aiheena vaikea, koska se on niin vahvasti yksilön kokemukseen sidottu. On ehkä riskialtista lähteä määrittelemään ja analysoimaan ihmisen ulkoisen ja sisäisen elämänhallinnan vahvuutta tai heikkoutta ulkoapäin.

Erittäin haastavaksi koin työssäni myös eri osa-alueiden yhdistämisen ilman, että työstä tulisi vain epämääräinen käsitteiden viidakko. Ihmisen elämässä on kuitenkin niin monta eri ulottuvuutta. Tutkimuksessani olen pyrkinyt ottamaan huomioon ne aihealueet joita ei yksinkertaisesti voi jättää

pois tutkimuksesta ilman, että opiskelevan yksinhuoltajan elämä pelkistyisi liikaa. Vaarana on kuitenkin, että tutkimus ei ole tarpeeksi syvällistä. Tutkimuksen toteutus-luvussa kirjoitin, että tutkimus on onnistunut, jos ilmiö on aikaisempaa monipuolisempi ja selkeämpi. Uskon, että olen tuonut monipuolisesti esiin opiskelevan yksinhuoltajaäidin arjen kokemuksen. Aihe tuskin on yhtään selkeytynyt, onhan näiden äitien elämä hyvin värikästä ja vivahteikasta, täynnä tunteita. Mielestäni tässä tutkimuksessa selkeyden tavoittelu ei ole oikea päämäärä.

Tulevaisuudessa olisi mielenkiintoista tutkia tämänhetkisen laman seurauksia opiskelevan yksinhuoltajan elämässä. Kuinka paljon se vaikuttaa heidän työtilanteeseensa, entä tullaanko sosiaaliturvaa heikentämään? Samoin aikapoliittinen tutkimus siten, että siinä otetaan erityisesti yksinhuoltajaperheiden tarpeet huomioon, olisi tärkeää. Oman ajan saaminen äidille on suuri haaste politiikalle, ja tätä aihepiiriä ei ehkä ole osattu ottaa vielä kovin hyvin huomioon. Eri toimijatahojen verkostoitumista ja yhteistyötä tulisi kehittää, koska aihe on niin moniulotteinen, ettei sen ratkaisemiseksi voida keskittyä vain yhteen osatekijään.

Lähteet

Aaltola, Juhani & Valli, Raine (2001) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalla tutkijalle. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Aaltola, Juhani & Valli, Raine (2001) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalla tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Alasuutari, Pertti (1994) Laadullinen tutkimus. Vastapaino. Tampere.

Bradshaw, Jonathan & Hatland, Aksel (2006) Social Policy, Employment and Family Change in Comparative Perspective. Edward Elgar Publishing Limited. Cheltenham. United Kingdom.

Broberg, Mari & Tähtinen, Juhani (2009) Perheen toimivuus ja vanhemmuus yksinhuoltajaperheissä. Teoksessa Förssen, Katja, Haataja, Anita & Hakovirta, Mia (toim.) Yksinhuoltajuus Suomessa. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 50/2009. Vammalan Kirjapaino Oy. Helsinki.

Coffey, Amanda & Atkinson, Paul (1996) Making Sense of Qualitative Data. Complementary Research Strategies. SAGE Publications. London.

Förssen, Katja ja Ritakallio, Veli-Matti (2009) Yksinhuoltajaäitien moniulotteinen köyhyys Euroopassa. Teoksessa Förssen, Katja, Haataja, Anita & Hakovirta, Mia (toim.) Yksinhuoltajuus Suomessa. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 50/2009. Vammalan Kirjapaino Oy. Helsinki.

Haataja, Anita (2009) Yksinhuoltajaäitien sosioekonominen asema ja toimeentulo. Teoksessa Förssen, Katja, Haataja, Anita & Hakovirta, Mia (toim.) Yksinhuoltajuus Suomessa. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 50/2009. Vammalan Kirjapaino Oy. Helsinki.

Hakovirta, Mia (2006) Yksinhuoltajaäitien työllisyys, toimeentulo ja työmarkkinavalinnat. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 45/2006. Vammalan Kirjapaino Oy. Helsinki.

Helminen, Jari (toim.) (2006) Elämä koettelee, tuki kannattelee. Sosiaali- ja terveysalan työmonimuotoisissa perhesuhteissa. PS-Kustannus. Juva.

Helne, Tuula (2002) Sisällä reunalla, ulkona? Kohti relationaalista syrjäytymisen tarkastelua. Teoksessa Juhila, Kirsi & Forsberg, Hannele & Roivainen, Irene (toim.) Marginaalit ja sosiaalityö. Paino Kopijyvä Oy. Jyväskylä.

Hirsjärvi Sirkka, Remes Pirkko, Sajavaara Paula (2002) Tutki ja kirjoita. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki

Horelli, Liisa & Wallin, Sirkku (toim.) (2006) Arjen ajan hallintaa. Kokemuksia suomalaisesta aikasuunnittelusta. Tutkimuksia 9. Helsingin kaupungin tietokeskus. Helsinki.

Ikonen, Tuula (1998) Elämänhallinta-käsitteen ja siihen liittyvien konstruktioiden esittelyä. Tampereen yliopisto. Tampere.

Jokinen, Eeva (1996) Väsynyt äiti: äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä. Gaudeamus, Helsinki.

Järvikoski, Aila (1996) Sisäinen elämänhallinta ja sosiaaliset paineet. Teoksessa Raimo Raitasalo (toim.) Elämänhallintaa etsimässä. Kansaneläkelaitos, tutkimus- ja kehitysyksikkö. Helsinki.

Kansaneläkelaitos (2009) Asumisen tuet.

<http://www.kela.fi/in/internet/suomi.nsf/NET/170501111907EH?OpenDocument>

Viitattu 01.10.09

Kinnunen, Ulla & Malinen, Kaisa & Laitinen, Katja (2009) Työn ja perheen yhteensovittaminen: perheiden kokemuksia ja ratkaisuja. Teoksessa Rönkä, Anna & Malinen, Kaisa & Lämsä, Tiina(toim.) Perhe-elämän paletti. vanhempana ja puolisona vaihtelevassa arjessa. PS-Kustannus. WS Bookwell Oy. Juva.

Kivijärvi, Saila & Rönkä, Anna & Hyväluoma, Johanna (2009) Vanhemmuus arjessa: neuvottelua, hässäköitä ja hassuttelua. Teoksessa Rönkä, Anna & Malinen, Kaisa & Lämsä, Tiina(toim.) Perhe-elämän paletti. vanhempana ja puolisona vaihtelevassa arjessa. PS-Kustannus. WS Bookwell Oy. Juva.

Krok, Suvi (2009) Hyviä äitejä ja arjen pärjääjiä – yksinhuoltajia marginaalissa. Tampere University Press. Tampere.

Kurki-Suonio, Kirsti (1999) Äidin hoivasta yhteishuoltoon –lapsen edun muuttuvat oikeudelliset tulkinnat. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. Lakimiessarja A N:o 222. Vammalan Kirjapaino Oy. Vammala.

Laine, Timo (2001) Miten kokemusta voidaan tutkia? Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. PS-kustannus. Jyväskylä.

Lehto-Trapnowski, Päivi (1997) Pennin ja pinnan venytystä: Lama ja pääkaupunkiseudun lapsiperheet. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 1997:5. Paintmedia Oy.Helsinki.

Millar, Jane & Rowlingson, Karen (toim.) (2001) Lone Parents, Employment and Social Policy: Cross-National Comparisons. Policy Press. Bristol.

Malinen, Kaisa & Rönkä, Anna (2009) Mihin aika riittää? Teoksessa Rönkä, Anna & Malinen, Kaisa & Lämsä, Tiina(toim.) Perhe-elämän paletti. vanhempana ja puolisona vaihtelevassa arjessa. PS-Kustannus. WS Bookwell Oy. Juva.

May, Vanessa (2001) Lone Motherhood in Finnish Women's Life Stories. Creating Meaning in a Narrative Context. Åbo Akademi University Press. Åbo.

Niemelä, Mikko (2009) Yksinhuoltajien kulutus. Teoksessa Förssen, Katja, Haataja, Anita & Hakovirta, Mia (toim.) Yksinhuoltajuus Suomessa.Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 50/2009.Vammalan Kirjapaino Oy. Helsinki.

Oesch, Erna (2005) Hermeneutiikka tiedonalueiden järjestelmässä- ”Sydämen sanasta” ymmärtämisen kehälle. Teoksessa Tontti, Jarkko (toim.) Tulkinnasta toiseen: esseitä hermeneutiikasta. Vastapaino. Tampere.

Opetusministeriö (2009) Työryhmä: Lasta huoltavien opintotukea tulisi parantaa.

<http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2009/04/Opiskelijaperheet.html?lang=fi>

Viitattu 04.08.09

Palme, Joakim (2007) Tulonjako Pohjoismaissa: pohdintoja ruotsalaisesta näkökulmasta. Teoksessa Taimio, Heikki (toim.) Talouskasvun hedelmät – kuka sai ja kuka jäi ilman? Työväen Sivistysliitto TSL ry. Tammer-Paino Oy. Tampere

Perttula, Juha & Lomama, Timo (toim) (2005) Kokemuksen tutkimus: merkitys-tulkintaymmärtäminen. Dialogia. Helsinki.

Pääkkönen, Hannu & Niemi, Iris (2002) Suomalainen arki. Ajankäyttö vuosituhannen vaihteessa. Tilastokeskus. Kulttuuri ja viestintä 2002:2. Yliopistopaino. Helsinki.

Raitasalo, Raimo (1995) Elämänhallinta sosiaalipolitiikan tavoitteena. Sosiaali- ja terveyturvan tutkimuksia 1. Kansaneläkelaitos. Kelan omatarvepaino. Helsinki.

Raitasalo, Raimo (1996) Elämänhallintaa etsimässä. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 13. Kansaneläkelaitos, tutkimus- ja kehitysyksikkö. Kelan omatarvepaino. Helsinki.

Rantalaiho, Minna (2009) Suomalainen yksinhuoltajuus ja yhteiskuntamuutos: aviottomasta äitiydestä jaettuun vanhemmuuteen. Teoksessa Förssen, Katja, Haataja, Anita & Hakovirta, Mia (toim.) Yksinhuoltajuus Suomessa. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 50/2009. Vammalan Kirjapaino Oy. Helsinki.

Riihinen, Olavi (1996) Elämänhallinta-käsitteen erittelyä ja ongelmia. Teoksessa Raitasalo, Raimo (toim.) Elämänhallintaa etsimässä. Kansaneläkelaitos, tutkimus- ja kehitysyksikkö. Helsinki.

Ritakallio, Veli-Matti (2007) Vauraudesta osattomaksi jääneet- köyhyys Suomessa 1995-2005. Teoksessa Taimio, Heikki (toim.) Talouskasvun hedelmät -kuka sai ja kuka jäi ilman? Työväen sivistysliitto TSL ry. Tammerpaino.

Ronkainen, Suvu (1999) Ajan merkitsemät: subjektiviteetti, tieto ja toimijuus. Gaudeamus. Helsinki.

Roos, J. P (1988) Elämäntavasta elämäkertaan. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Rönkä, Anna & Malinen, Kaisa & Lämsä, Tiina(toim.) (2009) Pikkulapsiperheiden arjen paletti. Teoksessa Rönkä, Anna & Malinen, Kaisa & Lämsä, Tiina(toim.) Perhe-elämän paletti. vanhempana ja puolisona vaihtelevassa arjessa. PS-Kustannus. WS Bookwell Oy. Juva.

Saari, Juhu (toim.)(2005) Köyhyyspolitiikka. Johdatus sosiaalipolitiikan ytimeen. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry. Kirjapaino Dark Oy. Vantaa.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2009) Lapsiperheiden taloudelliset tuet. http://www.stm.fi/toimeentulo/tuet_ja_etuudet/lapset_ja_vanhemmuus Viitattu 04.08.09

Sosiaali- ja terveysministeriö (2006) Perhepolitiikka Suomessa. STM:n esitteitä 2006:12. http://www.stm.fi/julkaisut/nayta/_julkaisu/1058023 Viitattu 04.08.09

Tilastokeskus (2009) Lapsiperheet tyypeittäin 1950-2008.
http://www.tilastokeskus.fi/til/perh/2008/perh_2008_2009-05-29_tau_003_fi.html
Viitattu 15.04.09

Tilastokeskus (2009) Perheet.
<http://www.tilastokeskus.fi/til/perh/index.html> Viitattu 15.04.09

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2009) Läheisneuvonpito.
<http://info.stakes.fi/laeisneuvonpito/FI/index.htm>
viitattu 25.11.09

Tolkki- Nikkonen, Mirja (1992) Rakenteista prosesseihin. Teoksessa Leena Alanen & Päivi Kähkönen (toim.) Arki, perhe ja politiikka. Näkökulmia perheeseen ja perhetutkimukseen. Jyväskylän yliopiston perhetutkimusyksikön julkaisuja 3.1992.

Tuorila, Helena (2001) Lapsiperheet ja ikääntyvät palveluiden käyttäjinä. Kuluttajatutkimuskeskus. Helsinki.

Vantaan kaupunki (2009). Ympäri vuorokautinen toiminta ja iltahoito.
http://www.vantaa.fi/i_perusdokumentti.asp?path=1;220;4720;2417;34028 viitattu 01.10.09

Virtala, Aira (2009) Opiskelu ja perheellisyys terveyden näkökulmasta.
http://www.uta.fi/opiskelu/opintoneuvonta/ootit/materiaalit/vanhempainilta_091109/YTHS-Virtala-Vanhempainilta_091109.pdf
Viitattu 01.11.09

Vuori Jaana (2003) Äitiyden ainekset. Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.) Perhe murroksessa. Yliopistopaino. Helsinki 2003

Liitteet

Liite 1. Teemat ja kysymykset:

Taustatiedot

- ikä
- opiskelupaikka
- lasten määrä
- lasten ikä
- päivähoitopaikka
- yksinhuoltajaksi tulemisen syyt

Ajankäyttö

- kerro arjesta
- ajankäytön suunnittelu
- kiireen kokemus

Toimeentulo

- käykö töissä
- tulonsiirtojen rooli
- niukkuuden kokemus

Sosiaalinen verkosto

- kuka auttaa lapsen hoidossa
- palvelut
- isän mukanaolo
- ympäristön suhtautumisen kokemus

Oma hyvinvointi

- oman ajan riittävyyden kokemus
- väsymys
- onnellisuus

Liite 2. Tampereen yliopiston sähköpostilistalle lähetty vapaamuotoinen tiedoksianto gradusta ja haastattelukutsu 10.03.09.

Hei!

Oletko opiskeleva yksinhuoltajaäiti? Teen gradua Sosiaalitutkimuksen laitoksella ja aiheenani on Opiskelevan yksinhuoltajaäidin arki ja elämönhallinta. Metodini on teemahaastattelu, ja tarvitsisin haastateltavia. Lasten iällä ei ole väliä, ei myöskään sillä, missä vaiheessa opintoja olet. Haastattelut käsitellään luottamuksellisesti. Jos olet itse tai jos kaverisi on opiskeleva yksinhuoltajaäiti, ota yhteyttä!